

ISSN 2311-3413

№ 8

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЕКОНОМІКА

i

2017

Фіnanси

ЖУРНАЛ ВКЛЮЧЕНО ДО МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ:
РОСІЙСЬКОГО ІНДЕКСУ НАУКОВОГО ЦИТУВАННЯ (РИНЦ)
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
ULRICH'S PERIODICALS DIRECTORY

SCIENTIFIC JOURNAL
Economics and Finance



Дніпропетровськ
2017

Редакційна колегія:

- Атамас П.Й.**, кандидат економічних наук, професор (Дніпропетровськ, Україна);
Andris Denins, Dr.oec., Professor, Faculty of Economy and Management, University of Latvia (Rīga, Latvia);
Andrej Udovč, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, Head of the chair for agrometeorology, agricultural land management, economics and rural development Biotechnical faculty, Univerza v Ljubljani (Slovenia);
Бабич В.П., д.э.н., профессор, председатель Всемирного ноосферно-онтологического общества им. В.И. Вернадского (Бостон-Харьков-Санкт-Петербург), действительный член РАННО, член Ассоциации русскоязычных ученых штата Массачусетс (Бостон, США);
Brezina Ivan, prof. Ing., CSc., Faculty of Economic Informatics, Department of Operations Research and Econometrics, The University of Economics in Bratislava (Bratislava, Slovakia);
Czempas Jan, Doctor Hab. in Economics, Professor, University of Economics in Katowice (Poland);
Довбня С.Б., доктор економічних наук, професор (Дніпропетровськ, Україна);
Dimitar Kanev, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics (Varna, Bulgaria);
Dr. Jerald L. Feinstein, DeVry University - Engineering Dean (Denver, Colorado, USA);
Kondrashihin Andrei Borisovich, Doctor Hab. in Economics, Professor, Institute of Economics and Law (branch) "Academy of Labour and Social Relations", Sevastopol;
Константин Савов Калинин, доктор економіки, професор (Варна, Болгарія);
Крамаренко Г.О., доктор економічних наук, професор (Дніпропетровськ, Україна);
Маюров Н.П., д.ю.н., профессор, заслуженный юрист РФ, почетный сотрудник МВД России, зав. кафедрой государственного и административного права Межрегионального института экономики и права при МПА ЕврАзЭС (г. Санкт-Петербург, Россия);
Мних М.В., доктор економічних наук, професор (Київ, Україна);
Окулич-Казарин В.П., доктор педагогических наук, профессор Академии Яна Длугоша в Ченстохове (Польша), MBA (NY), эксперт в мотивации персонала;
Павлов К.В., доктор економічних наук, професор (Іжевськ, Російська Федерація);
Dr. Parikshat Singh Manhas, Ph.D, Professor (Jammu & Kashmir, India);
Паршина О.А., доктор економічних наук, професор (Дніпропетровськ, Україна);
Пелих С.О., доктор економічних наук, професор (Мінськ, Республіка Беларусь);
Pet'ko Lyudmila Vasylivna, Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Dragomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine);
Плаксиєнко В.Я., доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна);
Пліскановський С.Т., доктор технічних наук, професор (Дніпропетровськ, Україна);
Пуцько Б.М., доктор економічних наук, професор (Львів, Україна);
Ruta Šneidere, PhD., Docent (Rīga, Latvia);
Nada Vignjević-Djordjević, Doctor of Economic Sciences, As. Professor (Novi Pazar, Serbia);
Jarosław Jerzy Turlukowski, PhD in Law, Assistant professor Institute of Civil Law University of Warsaw (Poland);
Yoshii Masahiko, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, Graduate School of Economics, Kobe University (Japan);
Хайдаров Н. Х., доктор економічних наук, професор (Республіка Узбекистан);
Шаталова Н.І., доктор соціологічних наук, професор (Єкатеринбург, Російська Федерація);
Дробязко С.І., кандидат екон. наук, доцент, професор РАЕ (Дніпропетровськ, Україна);
Карпенко Л.М., кандидат економічних наук, доцент (Одеса, Україна);
Лисенко Д.В., кандидат економічних наук, доцент (Москва, Російська Федерація);
Шевченко В.М., кандидат наук з державного управління (Дніпропетровськ, Україна)

Матеріали публікуються українською, російською та англійською мовами.

Статті проходять відбір, зовнішнє та внутрішнє рецензування.

Відповідальність за зміст статей та якість перекладу інформації на англійську мову несуть автори публікацій. Всі права захищені.

Повний або частковий передрук і переклад дозволено лише за згодою автора і редакції. При передрукуванні посилання на «Економіка і Фінанси» обов'язкове.

© «Економіка і фінанси», 2017

ЗМІСТ

Stoyanov P. CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND CORPORATE IMAGE BUILDING.....	4
Білокурський Р.Р. ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	12
Горлов С.Н. ТЕОРЕТИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ЦЕН В ЭКОНОМИКЕ.....	23
Дейнега О.В. ВНУТРІШНІЙ МАРКЕТИНГ У ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	33
Карлін М. І., Борисюк О. В., Стащук О. В. РОЛЬ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ «ЗЕЛЕНИХ» ФІНАНСІВ В ФІНАНСОВИХ СИСТЕМАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	41
Кобченко А.А. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ.....	54
Милев А.Ю. ПЛАНИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВОВ ОРГАНИЗАЦИЙ ТОРГОВЛИ РЕГИОНА.....	62
Невдачина О.І. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	69
Пунько Б.М. СУБ'ЄКТИВНА ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ІСНУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МИСЛЕТВОРНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНІВ.....	76
Степанова О.В. МОДЕЛІ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	91
Чернявська М.К. ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	100

CONTENTS

Stoyanov P. CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND CORPORATE IMAGE BUILDING.....	4
Biloskursky R. INSTITUTIONAL BASIS OF STATE REGULATION OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE.....	12
Serhiy Horlov. THEORETIC AND MATHEMATICAL ASPECTS OF PRICE FORMATION IN THE ECONOMY.....	23
Deineha O.V. INTERNAL MARKETING IN ACTIVITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES.....	33
Karlin N., Borysiuk O., Stashchuk O. THE ROLE OF STRUCTURAL ELEMENTS OF "GREEN" FINANCES IN FINANCIAL SYSTEMS OF FOREIGN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE.....	41
Kobchenko A.A. INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE INTERNATIONAL TOURIST MARKET.....	54
Milev A.Y. PLANNING OF SOCIAL DEVELOPMENT OF LABOR FORCES OF TRADE ORGANIZATIONS OF THE REGION.....	62
Nevdachyna O.I. PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKET IN UKRAINE.....	69
Punko B.M. SUBJECTIVE OBJECTIVITY OF EXISTENCE AND FUNCTIONING OF ECONOMIC LAWS MILITARNYCH.....	76
Stepanova O.V. MODELS OF JUSTIFICATION OF PRODUCTION PROGRAM.....	91
Cherniavska M.K. ACCOUNTING AND INFORMATION PROVIDING OF ANALYSIS AND CONTROL OF INNOVATIVE ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES.....	100

Stoyanov P.

assistant, PhD.

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND CORPORATE IMAGE BUILDING

Corporate Social Responsibility or CSR has become a common practice among many organizations worldwide. The positive impact and effectiveness of CSR is sought in all areas of modern business. CSR policy can be used successfully in terms of building a positive corporate image of the organization among the interested parties and the society. The integration of CSR programs in the organizational strategies puts greater emphasis on the issues of the environment and the society and can be used as an effective measuring mechanism for the evaluation of the impact and the benefits on the corporate image of the organizations.

Key words: corporate social responsibility, image, corporate image.

Introduction

The significance of Corporate Social Responsibility (CSR) is becoming greater on a global scale and is seen as a key factor in the establishment of an attractive corporate image and the provision of a competitive advantage for the organizations.

As a result of the growing expectations of the interested parties from the organizations to create contribution to the society beyond the economic benefits, they engage more and more organizations to meet these expectations through their CSR policies. The socially responsible corporate image of an organization creates advantages for its products and services.

CSR can have a positive effect on the corporate image when an organization engages not only with its economic development, but also with the support of its employees and their families and with meeting the needs of the society as a whole. One aspect of the corporate social responsibility is the fulfillment of the moral principles of the society. An organization that fulfills their moral obligations in respect of its clients and employees has a positive image in the community – i.e. a positive corporate image.

These arguments define the growing **importance and relevance** of the examined issues.

The purpose of this article is to present the impact of CSR on the building of a positive corporate image of the organization.

The subject of the study is Corporate Social Responsibility and the corporate image.

Concept of Corporate Social Responsibility (CSR)

The interest in the concept of Corporate Social Responsibility is growing exponentially and is becoming more important and relevant for the modern management. The business organizations are making serious efforts to define the aspects of the CSR in their business activities.

The interest in the concept of Corporate Social Responsibility is growing exponentially and is becoming more important and relevant for the modern

management. The business organizations are making serious efforts to define the aspects of the CSR in their business activities.

The early definitions of CSR focus on the corporate activities which are not defined as economic or legal. The changing attitudes of the consumers in terms of environmental protection, ecology, social responsibility and changing consumer habits are forcing companies to look for new alternatives by integrating CSR into their business.

CSR is often seen in terms of the business ethics, the corporate accountability and the corporate management. Although all definitions differ from one another, they are formed around the same basic concept of CSR. R. Holme and P. Watts¹ express the essence of CSR by defining it as the ongoing commitment of the business to behave ethically and to contribute to the economic development while improving the quality of life of the workforce and the local community and the society as a whole. D. Wood and R. Jones² define CSR as the self-regulation of the organizations regarding their activities. A. Carroll³ argues that the actions and the decisions taken by socially responsible companies are always determined by economic reasons or legal regulations. The socially responsible companies regulate their activities in the name of the public welfare in the long run. CSR is perceived as a consistent pattern of business activities, which is aimed at the implementation of legal and government expectations, ensuring the safety and the health of employees and improving the welfare of the local communities.

In the most general case, CSR is a voluntary action taken by companies that aim to improve both the social and the environmental conditions. R. Aguilera, D. Rupp and S. Williams⁴ unite around a similar definition, according to which CSR is the willingness of the companies to respond to problems arising out of the economic, technological and legal requirements for achievement of social benefits and environmental benefits alongside with economic gains, which the companies traditionally seek. According to the definition of C. Marsden⁵ CSR is around the core of the behavior of the companies and is responsible for their overall impact on the societies in which they operate. A socially responsible corporation is one that develops profitable business by taking into account all the positive and negative environmental, social and economic effects it has on society.

According to the definition of the European Commission, CSR is “the responsibility of enterprises for their impact on society. The enterprises should have a process for integration of social, environmental, ethical, consumer and human rights concerns into their business operations and a core strategy for close cooperation with

¹ Holme, R., P. Watts, *Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense*. World Business Council for Sustainable Development: Geneva, 2000

² Wood, D., R., Jones, “Stakeholder Mismatching: A Theoretical Problem in Empirical Research on Corporate Social Performance”, *The International Journal of Organizational Analysis*, 1995

³ Carroll, A. B., *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders*. Business Horizons, 1991

⁴ Aguilera, R. V., D. E. Rupp, C. A. Williams, and J. Ganapathi, „Putting the S back in corporate social responsibility: A multilevel theory of social change in organizations,” *Acad. Manag. Rev.*, 2007

⁵ Marsden C., *The Role of Public Authorities in Corporate Social Responsibility.*, 2001

the interests of their stakeholders”⁶. Based on this definition the following dimensions of CSR can be identified:

- Attention to the stakeholders;
- Social dimension;
- Economic dimension;
- Voluntary dimension;
- Attention to the environment.

The responsibilities of the organizations to the society in terms of CSR can be classified into four main groups that form the layers of the so-called CSR Pyramid⁷ – economic, legal (statutory), ethical and charitable (philanthropic)

The economic responsibilities cover the responsibilities of the organization which have an economic nature – realization of profit and provision of goods and services for the public at reasonable prices. Additionally, the organizations must provide compensation to their employees, to increase the value for their shareholders and to look after the interests of the other stakeholders.

The legal (statutory) responsibilities of the organizations determine the performance of their activities in accordance with the legal system in which they operate. These include, among other responsibilities of the organizations, the compliance with labor laws, environmental laws and regulations governing the market competition.

The ethical responsibilities relate to activities which are not necessarily determined by legal rules or laws, but are associated with public expectations. The organizations must recognize and respect the ethical standards adopted by the community in order to qualify as socially responsible. Viewed on a fundamental level, the ethical responsibilities are associated with the obligation to do everything necessary in order to minimize the harm to the stakeholders.

Last, but not least are the *charitable responsibilities* that are created by the need for organizations to be good corporate citizens that voluntarily meet the expectations of society. The philanthropic responsibilities make it possible for companies to define CSR activities with which to increase the loyalty of their employees and to improve their relations with the customers. The effective implementation of CSR activities promotes human welfare and improves the quality of life of the community – for example, promotion of arts and education, conducting training programs to combat drug addiction and others.

Based on the pyramid concept of CSR activities, G. Lantos⁸ separates the CSR activities of the organizations in three varieties, namely: ethical, altruistic and strategic.

The *ethical CSR* encompasses the moral obligations of the organization, which go beyond the implementation of the economic and the legal obligations of a company and aim not to cause ethical and moral damages to the society from the

⁶ European Commission, Green Paper, 2001

⁷ Caroll, A.B., „The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders“, Business Horizons, 1991

⁸ Lantos, G. P., „The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility“, Journal of Consumer Marketing, Vol. 18, No. 7, 2001

activities of the organization. The CSR activities enable the organization to build trust among the stakeholders and to improve its reputation.

The altruistic CSR relates to the contribution of the company to the benefit of the stakeholders. From this perspective, the altruistic activities are those in which the organization uses its resources to provide better opportunities for the society, among which it operates.

The strategic CSR refers to the activities that the organization uses in order to help achieve its strategic business objectives. The organizations are using CSR activities not only to demonstrate their generosity and kindness, but also because these activities would be beneficial to them in one way or another. In other words, the organizations are using CSR in order to achieve favorable economic and financial performance, thanks to the reputation they have established before the general public.

Corporate Image – Essence

In order to understand the influence of the corporate image on the organizations, different views about the essence of this organizational attribute are necessary to be considered. A. Pomeroy and L. Johnson⁹ describe the corporate image as the totality of perceptions of the stakeholders about the way in which the organization operates. On the other hand, D. Treadwell and T. Harrison¹⁰ define the corporate image as a set of cognitions, including beliefs, attitudes and experiences of the organizational behavior that an individual has on the organization. The corporate image can be defined as the sum of impressions that the stakeholders (such as customers, suppliers, employees and the society) have about the organization. Compared to these definitions, the corporate image can be reduced to the reputation, which the organization has before the public.

The good corporate image should be able to align the understanding that the organization has for itself of “who we are”, with the feeling that remains in society with its activities. All the positive aspects of the good corporate image can be combined in the concept of “brand equity”, which result in more loyal customers, more productive workforce and higher profitability.

The most important objective of the corporate image is to form a positive attitude towards the organization among the current and the future consumers of its products or services. The corporate image is built from positive corporate figures, marketing communications and channels and constant feedback from the public and the stakeholders. The positive corporate image provides clean relations between the organization and the stakeholders, recognition from the consumers and increasing loyalty and reputation among the employees.

The corporate image becomes a competitive advantage because inherently it builds the image of the brand in the minds of the consumers, which is established over a long period of time and is difficult to be imitated or emulated. The positive corporate image can increase the sales and the customer loyalty and can attract new

⁹ Pomeroy, A., L. Johnson, Advertising corporate social responsibility initiatives to communicate corporate image: Inhibiting sceptici

.Osm to enhance persuasion, Emerald Group Publishing Limited, 2009

¹⁰ Treadwell, D. F., T. M. Harrison, Conceptualizing and Assessing Organizational Image: Model Images, Commitment, and Communication, Communication Monographs 61: 63-85, 1994

investors and employees that could invest their potential and knowledge in the organization. Although it is built over a long period of time, the corporate image is a dynamic organizational element that may be affected by certain events and changes of the external and the internal environment of the organization.

The corporate image can be conditionally divided into two parts – image in use and image by inheritance. The *inherited image* is based on the past experiences of the consumers and is created independently in the minds of the consumers. This type of image can hardly be subject to control and influence by the organization. The *image in use* is formed as a result of the targeted activities of the organization that are part of its management policy and communication with the community. This type of image is constantly updated on the basis of the opinion, beliefs and values of the general public. Organizations that are able to change in accordance with the public opinion are able to gain competitive positions on the markets in which they operate.

G. LeBlanc and Nguyen¹¹ define five elements that build the corporate image:

- Corporate identity;
- Individuality;
- Environment;
- Provided services;
- Communications with the staff.

The corporate identity is built from the outstanding characteristics of the organization, such as name, logo, pricing, quality and quantity of advertising. The corporate identity is often confused with the corporate image. The corporate image is the impression that the stakeholders have of the organization, while the corporate identity is the totality of facts that define the organization with its strategic objectives and organizational culture

The corporate individuality includes the corporate philosophy, the values and the culture, the strategic management and the mission and the goals of the organization. The individuality forms the corporate identity, which in turn builds the corporate image. The corporate individuality must contain qualities such as integrity, value for money, technological innovations, social responsibility, service, reliability and imagination.

The corporate environment covers all elements such as buildings, furniture, lighting and other physical conditions in which the employees of the organization are working. The environment of the organization can be used to enable the corporate image to communicate with the consumers and to increase their satisfaction with the organization

The provided services have an impact on the corporate image in terms of the satisfaction of the needs of the consumers. The production of quality goods and services from the organization is a major prerequisite for the building of a positive corporate image to its stakeholders.

The communication with the staff is vital for the formation of the attitudes of the consumers towards the organization and its products, building the corporate

¹¹ LeBlanc, G., N. Nguyen, "Cues Used by Customers Evaluating Corporate Image in Service Firms", International Journal of Service Industry Management, 1994

image. The staff should be polite, caring, competent and they should attract the attention of the consumers by meeting all their needs.

It can be concluded that the corporate image is influenced by the opinion that the organization has for itself and its perception of the stakeholders. In this regard, the corporate image can be studied and explored from two perspectives: the organization and the consumers. In terms of the organization, the approach should be aimed at improving the marketing activities, while the approach to the consumers is based on their interpretation of the value of the brand. The corporate image is a complex phenomenon, which covers the corporate identity, the individuality and the marketing communications. The image of the organizations is affected by planned activities such as CSR, which have a profound influence on it.

Using Corporate Social Responsibility to Build a Positive Corporate Image

The CSR activities show that the organization cares about the welfare of the society and the protection of the environment. Organizations with developed CSR build a favorable corporate image compared to organizations that do not develop social activities. Many of the organizations use CSR as a tool for building a positive image to the general public. In turn, the corporate image affects the corporate reputation that is a deeply established belief of an organization. CSR has a positive impact on the economic performance of the organization, the growth in revenues, the corporate image and reputation, the customer loyalty and the relations with all stakeholders. In addition to forming a positive corporate image, CSR gives consumers the opportunity to feel that they have taken the right decision by choosing a specific product or service. The positive image allows an organization to attract new customers and to increase the benefits and the confidence of all stakeholders.

The image of a socially responsible organization establishes and strengthens the competitive advantages, improves the reliability of the brand, increases customer loyalty and creates an emotional connection between the organization, the customers and the employees. The impact of CSR on the corporate image is emphasized by the fact that the image is composed of factual and emotional factors. The factual aspect of the image covers the production of the organization and its financial results. The emotional aspect of the image is connected with the corporate individuality and the responsibility of the organization on the environment and the society.

CSR is becoming an increasingly important activity for organizations in the emerging markets because the expectations and the requirements of consumers are also increasing. Activities with a socially responsible focus become as important as any other daily business operations. The socially responsible way of conducting business is the new business standard for building a positive corporate image and gaining a competitive advantage. CSR affects the formation of positive corporate image, which is clearly outlined in the behavior of the consumers who resort to purchases of products or services offered by organizations that have a socially responsible attitude. In this regard, A. Chattananon and M. Lawley¹² note that the corporate image is formed by three main factors in the organization: corporate

¹² Chattananon, A., M. Lawley, "Building corporate image through societal marketing programs", *Society and Business Review*, Vol. 2 Iss: 3, 2007

marketing communications, corporate social responsibility and consumer demographics.

The relation between CSR and the corporate image can be found in the benefits which the socially responsible activities have on the image of the organization. These benefits can be sought in the following directions:

- *Benefit to attract and retain good employees.* A truly effective CSR program can act as a quality barometer of future employees in a highly competitive environment of specialists and experts in various fields. More and more frequently, the CSR policy is among the main issues during job interviews and is one of the main factors in creating a positive image for the organization on the labor market. The reporting and the implementation of CSR activities can improve the perception of the organization among the diversity of staff, especially when those individuals show personal commitment and responsibility to society through charitable activities and volunteer projects.
- *Benefit for risk management.* A major part of the corporate development strategies is a qualitative risk management. The risks related to the corporate image of the organization are many with regard to maintaining the competitive advantages and the positive perception of the organization. The image can be built for years, but upon mismanagement or bad representation in the media, corruption implications or environmental disasters, it could be shattered for hours. By building a culture and a system of CSR activities, the organization creates the opportunity to maintain a positive public image and upon a crisis to minimize the risks associated with the negative image. The clean CSR policy is a prerequisite for maintaining a stable positive corporate image of the organization.
- *Benefit from communicating with key audiences.* The Corporate Social Responsibility builds communication channels for the organization with its stakeholders and the community in which it operates. Through socially responsible activities, the organization demonstrates to employees, consumers and the society as a whole that it is committed to providing more favorable conditions of life for all. In this way, CSR helps the organization to conduct clear communication with its audience by building its positive corporate image. The strong two-way communication between the organization and the society, in turn, limits the risks associated with image crises.

Benefits for maintaining the legal and statutory requirements. The successful organizations have discovered the benefits of CSR in relation to the legal and statutory requirements with regard to safety, discrimination and environmental protection. Through the CSR activities the organizations are shown as good corporate citizens who care about the welfare of the society and the environment. In this way, the organizations can avoid unwarranted attack by competitors on legal and normative regulations, which will inevitably undermine the corporate image.

Conclusion

The concepts for CSR and corporate image are integrated in this article in order to detect the impact that the socially responsible activities can have on the positive perception of the general public about the organization. The main concept of CSR reveals the sense that the CSR have on the corporate identity and on the idea of “what the organization is doing”.

The fundamental importance of CSR for the good corporate image is established over a long period of time and is connected with the incorporation of sufficient resources in the management of CSR activities with regard to the stakeholders, the local communities and the environment.

References:

1. Aguilera, R. V., D. E. Rupp, C. A. Williams, and J. Ganapathi, „Putting the S back in corporate social responsibility: A multilevel theory of social change in organizations,” *Acad. Manag. Rev.*, 2007
2. Carroll, A. B., „The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders“, *Business Horizons*, 1991
3. Chattananon, A., M. Lawley, “Building corporate image through societal marketing programs”, *Society and Business Review*, Vol. 2 Iss: 3, 2007
4. Holme, R., P. Watts, *Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense*. World Business Council for Sustainable Development: Geneva, 2000
5. Lantos, G.P., „The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility“, *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 18, No. 7, 2001
6. LeBlanc, G., N. Nguyen, “Cues Used by Customers Evaluating Corporate Image in Service Firms”, *International Journal of Service Industry Management*, 1994
7. Marsden C., *The Role of Public Authorities in Corporate Social Responsibility.*, 2001
8. Treadwell, D. F., T. M. Harrison, *Conceptualizing and Assessing Organizational Image: Model Images, Commitment, and Communication*, *Communication Monographs* 61: 63-85, 1994
9. Wood, D., R., Jones, “Stakeholder Mismatching: A Theoretical Problem in Empirical Research on Corporate Social Performance”, *The International Journal of Organizational Analysis*, 1995

Білокурський Р.Р.

к.е.н., доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Билоскурский Р.Р.

к.э.н., доцент,

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Biloskurskyu R.

Ph.D., Associate Professor,

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

**ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
УКРАИНЫ**

**INSTITUTIONAL BASIS OF STATE REGULATION OF ECOLOGICAL AND
ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE**

У статті обґрунтовано актуальність дослідження інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку України з огляду на брак цілісних досліджень з даної тематики взагалі. Визначено сутність поняття «інститут» та основні класифікаційні підходи до виокремлення їх видів. Зокрема це виокремлення формальних і неформальних, фундаментальних і функціональних інститутів, а також інститутів, що належать до економічної, політичної і культурної сфер. За базовий підхід у даному дослідженні взято підхід з виділенням інститутів регулюючих і регульованих. Відображено будову інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку на рівні країни. Вона відображає інституційні одиниці та їх можливі інституційні переходи – зі стану регулюючого інституту в регульований і навпаки. До регулюючих інститутів віднесено: суб'єктні – державні та недержавні (громадські, наукові, освітні, культурні, бізнес-, міжнародні); процедурні – механізми регулювання (право, бюджет, податок, соціальний захист та ін.), функції регулювання (планування, організація, аналіз, контроль), форми організації (партнерство, відповідальність, довіра, культура). До регульованих інститутів віднесено: природно-ресурсні (природокористування, суспільна власність, мережеві й системні форми); ринкові (приватна власність, конкуренція, обмін); діяльнісні (найм праці, прибуток); комунікаційні (відносини). Узагальнено основні повноваження регулюючих інститутів у системі державного регулювання еколого-економічного розвитку України. Зокрема описано основні повноваження в сфері еколого-економічного розвитку Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Окрему увагу звернено на повноваження центральних органів виконавчої влади. Визначено основні повноваження Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України, що дозволило прийти до висновку про слабо налагоджену систему співпраці в сфері забезпечення еколого-економічного розвитку. Дані напрацювання слугуватимуть основою подальших досліджень з формулюванням конкретних рекомендацій щодо інституційних форм співпраці профільних міністерств з метою впровадження стратегії еколого-економічного розвитку України.

Ключові слова: *інститут, інституційна основа, регулюючі і регульовані інститути, державне регулювання, еколого-економічний розвиток.*

В статье определена сущность понятия «институт» и основные классификационные подходы к выделению их видов. Отражено устройство институциональной основы государственного регулирования эколого-экономического развития на уровне страны. Обобщены основные полномочия регулирующих институтов в системе государственного регулирования эколого-экономического развития Украины с отдельным акцентом на центральные органы исполнительной власти.

Ключевые слова: *институт, институциональная основа, регулирующие и регулируемые институты, государственное регулирование, эколого-экономическое развитие.*

The essence of the concept of «institution» and the basic classification approaches to separation of its species in the article were determined. The structure of the institutional basis of state regulation of ecological and economic development at the country level was reflected. The main powers of the regulatory institutes in the system of state regulation of ecological and economic development of Ukraine were generalized. The powers of the central executive authorities were considered in more detail.

Keywords: *institution, institutional basis, regulators and regulated institutions, state regulation, ecological and economic development.*

Постановка проблеми. Еколого-економічний розвиток передбачає балансування екологічних та економічних інтересів у різних просторово-суб'єктних вимірах. У той час, коли екологічний розвиток супроводжується змінами внаслідок використання ресурсів природного середовища без спричинення шкоди їх потенціалу, то економічний – змінами у результатах виробництва з кількісно-якісним відображенням на випущених товарах і послугах, рівні задоволення споживчих потреб. Дані суперечливі процеси можна узгоджувати, розуміючи стратегічно і ситуативно їх наслідки. З одного боку, обмеження процесів економічного розвитку теж не є повністю вірним, хоча це наразі основний офіційний підхід міжнародних організацій та урядів більшості країн у царині реалізації політики сталого розвитку. З іншого боку, ігнорування екологічних питань формує ризик незворотності, коли людство може не очікувати наслідків та не зможе до них адаптуватись, щоб зберегти можливості розвитку для наступних поколінь. Незважаючи на складність балансування екологічних та економічних інтересів, цей аспект має формувати потужний напрям політики сталого розвитку для кожної країни. Державне регулювання еколого-економічного розвитку має входити до пріоритетів такої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективне державне регулювання еколого-економічного розвитку напряму залежить від інституційної основи, яка його формує. У даному дослідженні буде зосереджено увагу на тому, які інститути в Україні на макрорівні та рівні регіонів мають компетенції у сфері державного регулювання еколого-економічного розвитку. Актуальність даної тематики обумовлена недостатньою розробленістю теоретико-методологічних та прикладних обґрунтувань забезпечення еколого-економічного розвитку України. За основу отриманих результатів даного дослідження слугували праці українських учених з питань інституційного забезпечення (О.Ф. Івашина, С.М. Ілляшенко, В.В. Корнеєв,

Т.М. Мельник, О.Ю. Оболенський [3], О.В. Поліщук [2], В.В. Химинець та ін.), а також положення чинної нормативно-правової бази України.

Метою статті є обґрунтування теоретичної сутності та визначення прикладних аспектів організації інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку України.

Завданнями статті є наступні:

- визначення сутності поняття «інститут» та основних класифікаційних підходів до виокремлення їх видів;
- відображення будови інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку на рівні країни;
- узагальнення основних повноважень регулюючих інститутів у системі державного регулювання еколого-економічного розвитку України з окремим акцентом на центральні органи виконавчої влади.

Результати дослідження. Державне регулювання еколого-економічного розвитку ми розглядаємо як цілеспрямований вплив держави (в особі органів державної влади та різних форм їх взаємодій з недержавними структурами) на ринкові процеси з узгодженням економічних та екологічних інтересів, забезпеченням економічного зростання в обґрунтованих межах та покращенням якості життя населення зі стратегічною орієнтацією на цілі сталого розвитку. Завдання державного регулювання розподіляються залежно від орієнтації на: загальні (макро- і мезо-) економічні умови; бізнес-середовище; некомерційний сектор діяльності, домашні господарства [1, с. 7].

Можливість практичної реалізації завдань державного регулювання еколого-економічного розвитку забезпечує інституційна основа. «*Інститути*» у широкому сенсі можуть бути окремими стандартними процедурами чи їх сукупністю; якщо ж стандартні дії вимагають узгодженої, регульованої певними нормами участі агентів, інститути набувають характеру установ [2, с. 171].

«Інститут» як універсальне поняття допускає безліч класифікаційних підходів до визначення його видів. За нашим баченням у системі державного регулювання еколого-економічного розвитку країни важливо виділяти регулюючі та регульовані інститути – у залежності від їх участі в даному процесі. При цьому і регулюючі, і регульовані інститути можуть представляти різні складові публічної сфери [3, с. 26]: економічну: громадський сектор економіки, виробництво суспільних благ, система перерозподілу доходів для задоволення суспільних потреб, а також охорона здоров'я, освіта, система соціального захисту, суспільний транспорт і засоби комунікації, захист від злочинності і корупції, комунальне обслуговування, підтримка соціальної стабільності тощо; політичну: політичні партії, рухи, недержавні самодіяльні об'єднання та асоціації громадян, цивільна мережа формування громадської думки; культурну: інститути зберігання і відтворення духовних цінностей суспільства.

Також популярними є підходи з виділенням формальних і неформальних, а також фундаментальних і функціональних видів інститутів.

Регульованими інститутами є ті, які піддаються управлінському впливу. У сфері еколого-економічного розвитку цілісно вони формують інститут

суспільної власності та інституціональний комплекс, що базується на ньому; вони розвиваються тоді, коли є ефективнішими для суспільства як цілого у вирішенні завдань стійкого господарського розвитку [3, с. 30]. Як пише О. Оболенський, інститут суспільної власності означає, що власником основних ресурсів (особливо природних) і засобів виробництва визнається – явно або латентно – суспільство в цілому; це припускає можливість використання вироблених і споживаних благ всіма членами суспільства за встановленими правилами і не має на увазі обмежень між ними в правах власності, як це характерно за панування інституту приватної власності; у кожен історичний період у різних країнах неминує позначаються представники цього суспільного інтересу, основні актори, спочатку у вигляді осіб (наприклад, князі, царі або імператори), а потім організацій (як правило, державних органів різного рівня і ін.) [3, с. 33].

Регулюючі інститути можуть бути організаційними формами, які наділені конкретними повноваженнями у сфері регулювання еколого-економічного розвитку, а також функціональними формами, що відображають способи впливу організаційних одиниць на регульований об'єкт.



Рис. 1. Інституційна основа державного регулювання еколого-економічного розвитку на рівні країни

* Джерело: авторська розробка

На рис. 1 відобразимо інституційну основу державного регулювання еколого-економічного розвитку на рівні країни, в основі якої – поділ інститутів за їх позицією в регулюючих процесах. Зазначимо, що регулюючі суб'єкти можуть переходити в стан регульованих. Це відбувається в умовах, якщо: змінюється тип економіки, для прикладу відбувається перехід до ринкових

відносин, тоді ринок з інститутами конкуренції, приватної власності і т. д. стає потужним регулюючим суб'єктом; відбувається реформування апарату державної політики еколого-економічного розвитку, коли можуть оцінюватись конкретні державні структури – регулюючі інститути, або ж регулювання їхньої діяльності здійснюють інститути вищого регулюючого рівня – інститути уряду, президента, міжнародних організацій.

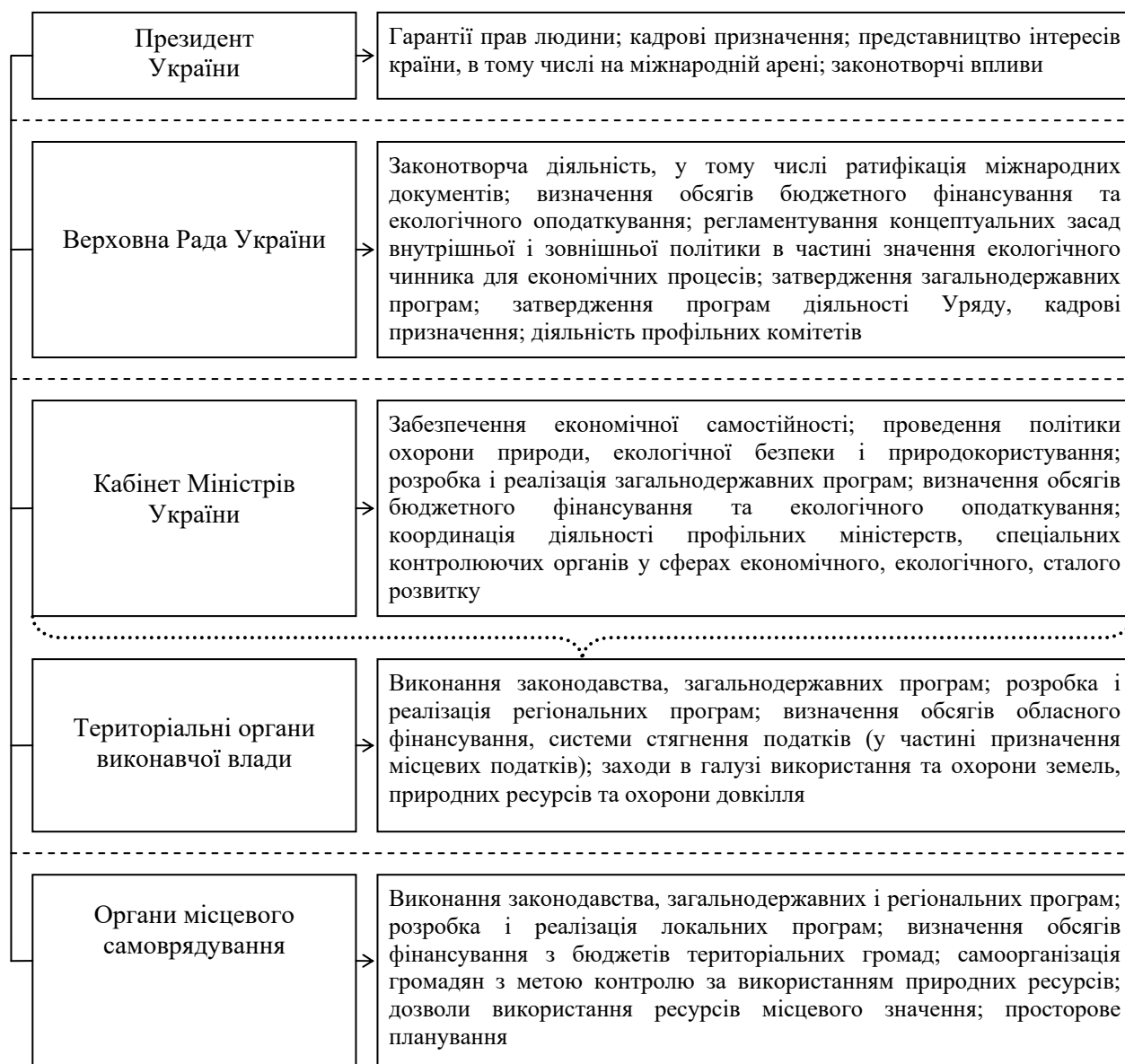


Рис. 2. Регулюючі інститути в системі державного регулювання еколого-економічного розвитку України (суб'єктний тип)

* Джерело: авторська розробка

Розглянемо більш конкретно діючу *інституційну основу державного регулювання еколого-економічного розвитку України в регулюючій частині*. Оскільки цілісно вона поки не сформована, то до неї входять інститути, які володіють різними функціональними повноваженнями у сферах економічного та екологічного розвитку, а також інститути з делегованими повноваженнями реалізації вищих цілей забезпечення сталого розвитку.

Регулюючі інститути формують складну систему функціональних взаємодій вертикального і горизонтального характеру з метою досягнення цілей і завдань еколого-економічного розвитку (рис. 2). У випадку деформацій дана система створює «перекоси» еколого-економічного балансування. Майже завжди вони є на користь економічних процесів, причому внаслідок лобювання інтересів обмеженого кола осіб.

Вищі рівні інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку України представляють Президент (інститут президентства), а також органи виконавчої, законодавчої і судової влади.

Президент України є гарантом додержання прав і свобод людини (стаття 102 Конституції України), серед яких [4]:

- в екологічному контексті – право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (стаття 50);

- в економічному контексті – право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (у тому числі з використанням ресурсів навколишнього природного середовища (стаття 42)).

Президент України має значні впливи у законотворчій діяльності (ініціативи законопроектів і право вето), кадровому підборі, представницькій діяльності, зокрема на міжнародній арені, де тематика еколого-економічного розвитку часто входить до основних дискусійних напрямів співпраці. Також саме Президент володіє повноваженнями введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України [4].

Верховна Рада України (парламент) як єдиний законодавчий орган нашої держави не лише формує інститут права в сфері регулювання еколого-економічного розвитку. Вона затверджує Державний бюджет на поточний рік з визначенням обсягів фінансування, очікувань податкових стягнень, у тому числі завдяки екологічному оподаткуванню. Саме парламент визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики і в його компетенції регламентування значущості екологічного чинника в економічних процесах. Дуже важливим напрямом роботи є затвердження програм – екологічного та економічного розвитку з передбаченням можливостей становлення екологічної економіки, формування еколого-економічних систем різного просторового рівня та ін. Парламент затверджує програми діяльності Уряду, в тому числі з передбаченням заходів з еколого-економічного балансування [4].

З позиції просування законопроектів, різних форм реалізації законодавчих ініціатив велику роль відіграють профільні комітети Верховної Ради України [5]:

- за економічним напрямом: комітет з питань економічної політики; комітет з питань бюджету; комітет з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки; комітет з питань податкової та митної політики; комітет з питань аграрної політики та земельних відносин; комітет з

питань промислової політики та підприємництва та ін. (більшість комітетів мають безпосереднє відношення до сфери економічного розвитку);

- за екологічним напрямом: комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (у його структурі такі підкомітети, як: підкомітет з питань державного моніторингу навколишнього природного середовища; підкомітет з питань державної політики у сфері поводження з відходами; підкомітет з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, соціального захисту постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи; підкомітет з питань лісових ресурсів, об'єктів тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів та об'єктів природно-заповідного фонду; підкомітет з питань цивільного захисту населення, попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру).

Від ефективності діяльності Верховної Ради України в значній мірі залежить стратегічний вектор розвитку України, яким, на наш погляд, має бути еколого-економічний. Однак вітчизняні реалії такі, що тривала політична криза робить малоімовірними парламентські ініціативи в даному прогресивному напрямі. Більше того, укорінення залежності бізнесу, який в Україні часто отримує великі доходи завдяки необґрунтованому використанні природних ресурсів, і влади, зокрема депутатського корпусу, робить утопічним регламентування дієвої стратегії еколого-економічного розвитку з подачі Верховної Ради України. Більш реальним це може бути з ініціативи Уряду, а також (в умовах децентралізації) територіальних громад, регулюючі можливості яких будуть описані нижче.

Кабінет Міністрів України має найбільший практичний вплив на процеси еколого-економічного розвитку, адже в його структурі діють профільні міністерства, які володіють конкретними повноваженнями у сферах забезпечення екологічного, економічного і сталого розвитку. Серед повноважень Кабміну відзначимо його зобов'язання забезпечувати економічну самостійність країни. Зрозуміло, що дуже велику роль у даному процесі відіграє залежність економіки і суспільства від імпорту природних ресурсів. Як регламентує прийнятий ще 1990 року Закон України «Про економічну самостійність Української РСР», серед цілей економічної самостійності виділено зростання національного багатства, основну частину якого формують природні ресурси, а також досягнення екологічної безпеки, створення здорових і безпечних умов життя і праці [6]. Якщо «зростання національного багатства» не забезпечується, то ефективність роботи Кабміну є неповною.

Конституція України визначає, що саме Кабмін покликаний проводити політику охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. Окремо виділяється фінансова, цінова, інвестиційна та податкова політика, які є напрямками реалізації політики у сфері економічного розвитку. Якщо парламент регламентує загальнодержавні програмні документи, то Кабмін їх розробляє і реалізує [4].

Основними регулюючими інститутами у сфері еколого-економічного розвитку є Міністерство екології та природних ресурсів України та

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Також за економічним напрямом діяльності значну роль відіграє Міністерство фінансів України. Саме воно через підпорядковану фінансову інспекцію забезпечує процеси екологічного оподаткування та перерозподіл мобілізованих фінансових коштів через бюджетні механізми на природоохоронні та інші заходи. Окрім того, Мінфін після ліквідації Державної пробірної служби України є основним регулюючим органом щодо видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

Таблиця 1

Повноваження центральних органів виконавчої влади України у сферах екологічного й економічного розвитку

Міністерство екології та природних ресурсів України	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	Міністерство фінансів України
Сфери повноважень		
Екологічна безпека (поводження з відходами, небезпечними речовинами) Охорона атмосферного повітря Збереження озонового шару Негативний антропогенний вплив на зміну клімату Раціональне використання, відтворення, охорона об'єктів тваринного і рослинного світу Природно-заповідний фонд Охорона та відтворення вод, раціональне використання водних ресурсів Розвиток водного господарства і меліорація земель Геологічне вивчення та раціональне використання надр	Економічний, соціальний розвиток Промисловість і торгівля Інвестиційна діяльність Технічне регулювання, стандартизація, метрологія Управління об'єктами державної власності Державно-приватне партнерство Інтелектуальна власність Туризм та курорти Державні та публічні закупівлі, державне замовлення на підготовку фахівців Державна статистика Державний матеріальний резерв, експортний контроль Захист прав споживачів Контроль за цінами Ліцензування, дозвільна система, нагляд у сфері господарської діяльності	Фінанси і бюджет Державний фінансовий контроль Казначейське обслуговування бюджетних коштів, Бухгалтерський облік Організація та контроль за виготовленням цінних паперів, документів суворого звітності Пробірний контроль Запобігання і протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму Формування та реалізація єдиної державної податкової, митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування
Основні інструменти		
Дозволи, ліцензії, норми, ліміти, облік (кадастри, реєстри), просторова організація, державна екологічна експертиза	Дозволи, ліцензії, інвестиції, цінові обмеження, державні замовлення і закупівлі	Податки, митні збори і платежі, валютний курс, бюджетне фінансування
Підконтрольні центральні органи виконавчої влади		
Державна служба геології та надр України; Державна служба заповідної справи; Державне агентство водних ресурсів України; Державне агентство екологічних інвестицій України; Державна екологічна інспекція України	Держ. служба експортного контролю України; Держ. служба статистики України; Держ. служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва; Держ. служба технічного регулювання України; Держ. агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Держ. агентство з інвестицій та управління національними проектами України; Держ. агентство резерву України; Держ. агентство України з управління державними корпоративними правами та майном; Держ. інспекція України з питань захисту прав споживачів	Державна казначейська служба України; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна фінансова інспекція України

* Джерело: побудовано автором за даними [7-9]

У табл. 1 відобразимо повноваження згаданих міністерств, виходячи з затверджених положень. Зазначимо, що з початку незалежності України, центральний орган виконавчої влади у сфері екологічного розвитку зазнавав

реорганізації 5 разів, що небагато у порівнянні до інших центральних структур. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України реорганізовувалось 3 рази. Однак у період 2014-2015 років активно точились дискусії з приводу доцільності існування такого міністерства взагалі, яке окрім реальних функцій проведення державних закупівель і тендерів (що має дуже сильне корупційне забарвлення) було реально не потрібним у функціонуванні. Разом з тим, станом на середину 2017 року дане Міністерство продовжує свою діяльність. Більше того, до нього у 2014 році було приєднано Міністерство промислової політики, додано повноваження у сфері регулювання рекреації і туризму. Відтак посилились можливості його впливу на еколого-економічне балансування. Ми вважаємо, що одним з напрямів чергового посилення функціональності Міністерства економічного розвитку і торгівлі є координація діяльності з Міністерством екології та природних ресурсів з метою стимулювання еколого-економічного розвитку.

На рівні областей повноваження територіальних органів виконавчої влади щодо регулювання еколого-економічного розвитку визначені чинним законодавством. Зокрема в Законі України «Про місцеві державні адміністрації» регламентовано повноваження місцевих державних адміністрацій у галузі використання та охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля (стаття 21) [10]. Також у структурі держадміністрацій функціонують профільні управління, у тому числі за напрямками екології та природних ресурсів, економічного розвитку і торгівлі та фінансів.

Територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування, зокрема голів та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, володіють повноваженнями: вирішення питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу; погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення; прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; контроль за дотриманням екологічних, санітарних правил; визначення ставок місцевих податків за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, забезпечення доступу до екологічної інформації та ін. [11].

Висновки. Огляд повноважень регулюючих суб'єктних інститутів у системі державного регулювання еколого-економічного розвитку України демонструє, що дуже мало скоординованих дій з питань еколого-економічного балансування. Економічна політика фактично реалізується з базовим обмеженням екологічними чинниками, які часто мають формальний характер. За таких умов не варто говорити про утворення спеціального органу, адже державний апарат України ітак постійно реформується, що ускладнює можливості реалізації послідовної політики у більшості сферах. Актуально впроваджувати новітні інституційні форми публічного управління у сфері еколого-економічного розвитку. Також потребують негайного вирішення

питання інституційної відповідальності і довіри. Дані пріоритети вдосконалення інституційної основи державного регулювання еколого-економічного розвитку України будуть предметом подальших досліджень автора.

Бібліографічні посилання:

1. Білоскурський Р. Державне регулювання еколого-економічного розвитку: сутність, принципи, завдання / Р. Білоскурський // Схід. – 2016. – № 6. – С. 5-11.
2. Поліщук О. В. Міжнародні аспекти інституціоналізації економіки України / О. В. Поліщук // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 1. – С. 171-173.
3. Оболенський О. Ю. Інститути економічної системи суспільства як об'єкти публічного управління / О. Ю. Оболенський // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Економіка. – 2010. – Вип. 8. – С. 24-41.
4. Конституція України : Закон від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Комітети Верховної Ради України VIII скликання : Склад і структура : Верховна Рада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komitis
6. Про економічну самостійність Української РСР : Закон від 3.08.1990 року № 142-XII : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
7. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 року № 32 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF>
8. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 року № 459 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>
9. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 року № 375 : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>
10. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9.04.1999 року № 586-XIV : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
11. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 року № 280/97-ВР : Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page3>

References:

1. Biloskursky R. State regulation of ecological and economic development: essence, principles, tasks / R. Biloskursky // East. - 2016. - No. 6. - P. 5-11.
2. Polischuk O. V. International aspects of institutionalization of the economy of Ukraine / O. V. Polischuk // Strategy of development of Ukraine. Economics, sociology, law. - 2011. - No. 1. - P. 171-173.
3. Obolensky O. Yu. Institutes of the economic system of society as objects of public administration / O. Yu. Obolensky // Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Governance. Series: Economics. - 2010 - Voip. 8. - P. 24-41.
4. Constitution of Ukraine: Law dated June 28, 1996, No. 254к / 96-BP: Legislation of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Committees of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIII convocation: Composition and structure: The Verkhovna Rada of Ukraine. Official Web-portal [Electronic resource]. - Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komitis
6. On the economic independence of the Ukrainian SSR: Law of 3.08.1990, No. 142-XII: Legislation of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
7. On approval of the Regulation on the Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 21, 2015 No. 32: Ukrainian legislation [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF>
8. Issues of the Ministry of Economic Development and Trade: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 20.08.2014 No. 459: Ukrainian Legislation [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>
9. On Approval of the Regulation on the Ministry of Finance of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 20, 2014 No. 375: Ukrainian Legislation [Electronic Resource]. - Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>
10. About local state administrations: Law of Ukraine of 9.04.1999 № 586-XIV: Legislation of Ukraine [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
11. On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997 No. 280/97-BP: Legislation of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page3>

УДК 336.018

JEL Classification: C68, E10, E31

Горлов С.Н.

доктор наук в области экономики, профессор МКА,
Кировоградский институт МАУП

Serhiy Horlov

Doctor of Economic Sciences, Professor of International Personnel Academy,
Kirovograd Institute of Interregional Academy of Personnel Management

ТЕОРЕТИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ЦЕН В ЭКОНОМИКЕ

THEORETIC AND MATHEMATICAL ASPECTS OF PRICE FORMATION IN THE ECONOMY

В статье исследуются проблемы определения уровня цен в экономике при взаимодействии валового внутреннего продукта и денежного оборота с использованием математических формул и графических моделей, объединяющих в единую экономическую систему валовой внутренний продукт, денежную массу и скорость оборота денежной единицы. Сформулированы общетеоретические подходы к построению механизма определения уровня цен в экономике при нарушении макроэкономического равновесия "объем производства валового внутреннего продукта – денежный оборот". Предложенные математические формулы и модели определения стоимости единицы произведенного продукта не противоречат принципам рыночной экономики и позволяют определить текущий уровень цен и спрогнозировать его изменение при изменении ситуации в экономике.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, национальное производство, денежный оборот, уровень цен, денежная масса, инфляция.

Problems of formation of the level of prices in the economics in the interaction of gross domestic product and monetary circulation are being investigated in this article using mathematical formulas and graphic models that combine in a single economic system the gross domestic product, the money supply and the turnover rate of the monetary unit. General theoretical approaches to the construction of a mechanism for determining the level of prices in the economics, when the macroeconomic equilibrium is disturbed, "the volume of production of the gross domestic product is the money turnover" are formulated. The suggested mathematical formulas and models for determining the unit value of the produced product do not contradict to the principles of the market economics and allow us to determine the current level of prices and predict its change when the situation in economics changes.

Keywords: gross domestic product, national production, monetary circulation, price level, money supply, inflation.

Постановка проблемы. Основной проблемой экономики является проблема обеспечения стабильности в ее развитии. Экономическая стабильность в значительной мере обеспечивается взаимодействием объема национального производства (GDP) и денежным оборотом ($M \cdot V$). Изменение этих показателей может привести как к росту, так и к возникновению кризисных ситуаций в экономике. Объем национального производства является одним из основных показателей уровня благосостояния общества, а денежный оборот обеспечивает национальное производство стоимостью. Результатом взаимодействия национального производства и денежного оборота является

цена единицы произведенного продукта, определяющая уровень цен в экономике.

Уровень цен в экономике является одним из основных показателей, изменение которого оказывает влияние на благосостояние общества, доходы субъектов хозяйствования, стоимость национальной денежной единицы и уровень занятости населения.

Поэтому одной из важных проблем в экономике и является обеспечение стабильного уровня цен за счет взаимодействия национального производства, денежной массы и скорости оборота денежной единицы.

Анализ исследований и публикаций по теме статьи. Вопросами национального производства, денежных отношений и определением уровня цен в экономике занимались экономисты с мировым именем: Дж.М. Кейнс, М. Фридман, Ф. Хайек, П. Кругман, М. Обстфельд и др.

Дж.М. Кейнс в книге «Общая теория занятости процента и денег» рассматривает теорию стоимости и теорию денег. В теории денег он увязал цены и уровень занятости факторов производства от количества денег в обращении: “Пока имеется неполная занятость факторов производства, степень их использования будет изменяться в той же пропорции, что и количество денег; если же налицо полная их занятость, то цены будут изменяться в той же пропорции, что и количество денег” [2].

Из изложенного следует, что:

- 1) уровень цен в экономике не изменится при неполной занятости факторов производства и пропорциональным им изменением количества денег;
- 2) уровень цен в экономике изменится при изменении количества денег при полной занятости факторов производства.

В реальной экономике при неполной занятости факторов производства их изменение далеко не всегда будет сопровождаться пропорциональным изменением количества денег, но практически всегда это оказывает влияние на уровень цен.

Монетаристы во главе своего лидера М. Фридмана значительное внимание уделяли достижению денежной стабильности [6]. Основным и единственным фактором влияния на уровень производства, занятости и цен в экономике они определили денежное предложение, игнорируя влияние уровня производства на цены. Количественная теория денег по М. Фридману “это прежде всего теория спроса на деньги. Это не теория производства, или денежного дохода, или уровня цен” [7]. Поэтому основной задачей Фридман считал поиск обеспечения стабильного спроса на деньги при постоянной скорости их оборота, не уделяя должного внимания влиянию национального производства на уровень цен.

По мнению австрийского экономиста и философа Ф. Хайека стабильный уровень цен и общий уровень занятости “не требуют, чтобы общее количество денег оставалось постоянным или изменялось в постоянном темпе. Требуется..., чтобы количество денег... удерживалось бы на таком уровне, чтобы люди не стремились сокращать или увеличивать свои расходы с целью приспособления размеров остатков наличности к изменившимся

предпочтениям ликвидности” [8]. То есть, он увязал зависимость уровня цен от ликвидности (стоимости) денег в экономике, которая должна обеспечить стабильный уровень расходов людей без сокращения расходов (увеличения сбережений) или увеличения расходов (уменьшения сбережений).

Известные американские экономисты П. Кругман и М. Обстфельд рассматривают зависимость уровня цен от совокупного спроса на деньги. Для определения совокупного спроса на деньги они предложили следующую формулу [3, С.417]:

$M^D = P \cdot L(R, Y)$, где M^D – совокупный спрос на деньги; P – уровень цен в экономике; R – процентная ставка; Y – реальный ВВП.

Функция $L(R, Y)$ называется совокупным спросом на реальные деньги.

Определение совокупного спроса на деньги представляется в следующей эквивалентной форме: $M^D/P = L(R, Y)$. M^D/P – это желательное количество имеющихся в распоряжении денег, измеренное в единицах стоимости типичной потребительской корзины и равняется количеству покупательной способности в ликвидной форме, которое хотело бы иметь население.

Американские экономисты увязали совокупный спрос на деньги (M^D) с размером стоимости потребительской корзины (P). Выражение M^D/P определяет количество типичных потребительских корзин в совокупном спросе на деньги. С математической точки зрения, при увеличении спроса на деньги и для сохранения количества покупательной способности в ликвидной форме необходимо пропорционально увеличить уровень цен для сохранения равенства $M^D/P = L(R, Y)$. В данном случае американские экономисты рассматривают уровень цен в привязке к денежной массе, а не к денежному обороту.

Многоаспектность исследования влияния денег и национального производства на уровень цен, говорит о важности данного аспекта в достижении стабильности цен в экономике и увеличения благосостояния общества.

Постановка задачи. Предметом исследования являются процессы и явления в экономике по определению уровня цен в аспекте стоимости единицы произведенного национального продукта.

Цель статьи – сформулировать общетеоретические подходы к определению уровня цен при изменении национального производства и денежного оборота. Теоретической и методологической базой научного исследования стали фундаментальные положения количественной теории денег и труды И. Фишера и М. Фридмана.

Задача данной публикации – обосновать с помощью математических моделей зависимость определения уровня цен в экономике от изменения объема национального производства и объема денежного оборота. Для решения поставленной задачи автор использовал теоретико-математические и логические методы исследования, которые соответствуют основным принципам рыночной экономики.

В работе использовались следующие определения:

– обобщающим показателем национального производства является валовой внутренний продукт (GDP);

- денежный оборот определяет активная денежная масса с учетом скорости оборота денежной единицы ($M \cdot V$);
- уровень цен в экономике определяется стоимостью единицы произведенного валового внутреннего продукта, или стоимостью единицы произведенных благ ($M \cdot V / GDP$).

Изложение основного материала. Экономическая категория “уровень цен” представляет собой среднюю цену совокупности цен в экономике страны. Уровень цен, по мнению Дж.М. Кейнса, “элемент нечеткости, заведомо содержащийся в понятии общего уровня цен, делает самый этот термин совершенно неудовлетворительным с точки зрения анализа причинно-следственных связей – анализа, который должен быть точным” [2]. Но уровень цен – это средняя цена единицы произведенного в стране продукта. Мы знаем, что в реальной экономике цены на одни товары и услуги увеличиваются, на другие – снижаются. Этот процесс постоянный, поэтому именно средний уровень цен характеризует уровень инфляции или дефляции в экономике. Несмотря на “элемент нечеткости” данный показатель тесно увязан с национальным производством и денежным оборотом, а также является важным макроэкономическим показателем, который “в процессе анализа помогает сформировать представление об изменении состояния экономики с течением времени, а также получить четкое представление об инфляции, уровне жизни населения, состоянии отдельных отраслей хозяйства” [1].

М. Фридман увязывает реальный доход с общим уровнем цен. Он утверждал, “что деньги приносят доход исключительно в виде удобства, надежности, гарантий и т. д. Величина этого дохода в реальном выражении от одной номинальной денежной единицы определяется массой благ, которым эта единица соответствует, или общим уровнем цен (P)” [7]. В данном случае американский экономист увязывает реальный доход с массой благ, которые можно приобрести на денежную единицу, но стоимость денежной единицы определяется уровнем цен на блага и зависит от уровня производства и денежного обращения.

В экономических исследованиях математические модели являются необходимым элементом для описания экономических процессов и явлений. Их использовали такие знаменитые экономисты, как И. Фишер, А. Маршалл, Дж.М. Кейнс, П. Самуэльсон, С. Кузнец, А. Филлипс, А. Лаффер, Р. Солоу, Р. Лукас, П. Кругман, М. Обстфельд и др.

Теоретико-математические основы взаимодействия денег, скорости их обращения, цены и объема производства товаров и услуг заложил известный американский экономист-математик И. Фишер, который в начале XXв. сформулировал алгебраическое уравнение обмена, ставшее новой основой количественной теории денег [5]:

$M \cdot V = \sum p \cdot Q$, где M – среднее количество денег, находящихся в обращении в данном обществе в течение года; V – скорость оборота денег (число оборотов одноименной денежной единицы в течение года); $p \cdot Q$ – цена умноженная на приобретенное количество каждого товара или услуги.

Используя уравнения обмена И. Фишера, монетаристы сформулировали уравнение обмена количественной теории денег в эквивалентной форме, ставшее основным уравнением монетарной экономической теории [4, С.322]:

$M \cdot V = P \cdot Q$, где P – уровень цен в экономике; Q – годовой реальный продукт.

Выражение $M \cdot V$ представляет произведение денежной массы на скорость оборота денежной единицы, образуя экономическую категорию – денежный оборот.

Из основного монетарного уравнения можно вычислить уровень цен по формуле: $P = M \cdot V / Q$. Но возможно ли определить годовой реальный продукт в натуральном выражении, если единицы измерения различных товаров и услуг несоизмеримы: м, м³, т, шт.? То есть, мы утверждаем, что определить средний уровень цен в экономике по данной формуле предполагает тяжело решаемую задачу с применением условных единиц. Поэтому предлагается другой подход к определению уровня цен, который учитывает годовой реальный продукт в денежном выражении и денежный оборот.

Выражение $P \cdot Q$ представляет совокупную стоимость приобретенных в течение выбранного периода товаров и услуг, что является по определению валовым внутренним продуктом.

Обозначим валовой внутренний продукт как GDP (Gross Domestic Product, является основным макроэкономическим показателем [9], в дальнейшем используется в данном исследовании) и на основании уравнения монетарной экономической теории определим стоимость единицы произведенного продукта в экономике:

$$P = M \cdot V / GDP \quad (1)$$

Из формулы следует, что стоимость единицы произведенных в стране товаров и услуг прямо пропорциональна объему денег в обращении с учетом скорости оборота денежной единицы и обратно пропорциональна объему производства валового внутреннего продукта.

С математической точки зрения показатель стоимости единицы произведенного продукта (P) говорит о том, что на приобретение единицы стоимости блага необходимо n -е количество денежных единиц с учетом скорости их оборота ($(n \cdot V)_{D.O.}$), или количество “денежного оборота” ($M \cdot V$) на единицу произведенного валового внутреннего продукта (GDP).

В исследовании мы исходим из того, что результатом деления является число, которое показывает количество единиц знаменателя в числе числителя и утверждаем, что стоимость единицы блага определяется вместимостью стоимости количества произведенных благ в денежном обороте.

Используя равенство $P = M \cdot V / GDP$, построим и рассмотрим графические модели определения стоимости единицы произведенного продукта в экономике при взаимодействии национального денежного обращения и производства валового внутреннего продукта (см. рис.1).

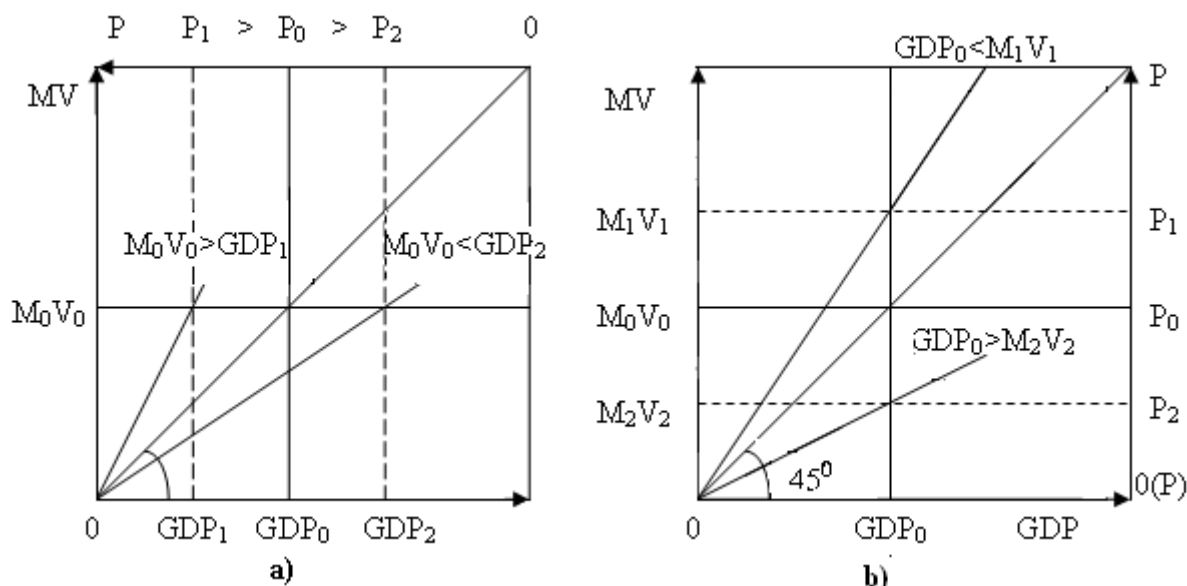


Рис. 1. Модели определения уровня цен в экономике при взаимодействии денежного оборота и валового внутреннего продукта

На рис. 1а показано изменение уровня цен при неизменном денежном обороте и изменяющемся GDP.

На рис. 1б – изменение уровня цен при неизменном объеме GDP и изменяющемся денежном обороте. MV – денежный оборот национальной валюты; P – уровень цен или стоимость единицы произведенного валового внутреннего продукта.

Источник: выкладки автора

Начальным фактором формирования уровня цен в экономике является объем денежного оборота, что определяется начальной денежной эмиссией центрального банка (например, при денежной реформе) и ожидаемым уровнем производства национального продукта. В условиях достигнутого экономического равновесия валового внутреннего продукта и денежного оборота имеем следующую ситуацию: $P_0 = M_0 \cdot V_0 / GDP_0 = 1$. В данном случае начальный уровень цен, равный единице, говорит о том, что единицу произведенного блага обслуживает денежный оборот, равный единице. Любые изменения в числителе и знаменателе приводят к изменению стоимости единицы произведенных в стране благ (уровня цен). В общем случае имеем:

– увеличение денежного оборота приводит к росту цен, а уменьшение – к их снижению;

– увеличение производства валового внутреннего продукта приводит к снижению цен, а уменьшение GDP – к росту цен.

На рис.1 (а) и (б) равновесие денежного оборота и валового внутреннего продукта демонстрирует равновесная прямая, которая является биссектрисой прямого угла и делит угол на два равные между собой углы по 45° . В любой точке на равновесной прямой соблюдается равенство $M \cdot V = GDP$. На рис. 1 (а) и (б) GDP_0 – начальный валовой внутренний продукт, $M_0 \cdot V_0$ – начальный денежный оборот.

На графике на рис.1а представлена ситуация изменения единицы стоимости произведенного продукта (блага) при изменении производства валового внутреннего продукта и неизменном денежном обороте ($M_0 \cdot V_0 = \text{const}$), что можно сформулировать в виде математической формулы:

$$P=M_0 \cdot V_0 / (GDP_0 \pm \Delta GDP), \quad (2)$$

где ΔGDP – величина изменения валового внутреннего продукта.

Увеличение знаменателя на “ $+\Delta GDP$ ” приводит к удешевлению стоимости единицы продукта, а уменьшение знаменателя на “ $-\Delta GDP$ ” – к удорожанию стоимости единицы продукта. При росте валового внутреннего продукта на рис.1a с GDP_0 до GDP_2 стоимость единицы продукта уменьшается с P_0 до P_2 , а при падении валового внутреннего продукта с GDP_0 до GDP_1 стоимость единицы продукта увеличивается с P_0 до P_1 .

Определение величины изменения стоимости единицы продукта, при изменении объема национального производства и при постоянном объеме денежного оборота, представляется в следующей эквивалентной форме:

$$\Delta P(\%) = (M_0 \cdot V_0 / (GDP_0 \pm \Delta GDP)) \cdot 100 - 100 \quad (3)$$

На графике на рис.1b, при неизменном объеме производства валового внутреннего продукта любое изменение в денежном обороте приводит к изменению стоимости единицы произведенного продукта, что можно сформулировать в виде математической формулы:

$$P = (M_0 \cdot V_0 \pm \Delta M \cdot V) / GDP_0, \quad (4)$$

где $\Delta M \cdot V$ – изменение величины денежного оборота.

Увеличение числителя на « $+\Delta M \cdot V$ » приводит к росту стоимости единицы продукта, а уменьшение числителя на « $-\Delta M \cdot V$ » – к удешевлению его стоимости. На рис.1b при росте денежного оборота с $M_0 \cdot V_0$ до $M_1 \cdot V_1$ стоимость единицы продукта растет с P_0 до P_1 , а при уменьшении денежного оборота с $M_0 \cdot V_0$ до $M_2 \cdot V_2$, его стоимость снижается с P_0 до P_2 .

Определение величины изменения стоимости единицы произведенного продукта, при изменении денежного оборота и при неизменном объеме национального производства, представляется в следующей эквивалентной форме:

$$\Delta P(\%) = (M_0 \cdot V_0 \pm \Delta M \cdot V) / GDP_0 \cdot 100 - 100 \quad (5)$$

При одновременном изменении валового внутреннего продукта и денежного оборота стоимость единицы продукта изменится и определяется по формуле:

$$P = (M_0 \cdot V_0 \pm \Delta M \cdot V) / (GDP_0 \pm GDP). \quad (6)$$

Важным вопросом в данном аспекте является методика расчета валового внутреннего продукта. Как известно валовой внутренний продукт рассчитывается по совокупным доходам (Y) и совокупным расходам (R), которые должны быть равны, т.е.: $Y=R$. Но в реальной экономике это частный случай из трех вариантов: $Y \geq R \geq Y$. Фактором неравенства совокупных доходов и совокупных расходов являются неиспользуемые в экономике сбережения S (это деньги, которые не принимают участие в денежном обороте за рассматриваемый период и находятся на «руках» у населения, кассах предприятий, неиспользуемые денежные средства финансовых институтов).

Исходя из этого, мы имеем следующие варианты:

- 1) $Y > R$ и соответственно $Y = R + \Delta S \cdot V$;
- 2) $Y < R$ и соответственно $Y = R - \Delta S \cdot V$.

Любое изъятие или вливание в экономический оборот денежной массы должно учитывать скорость оборота денежной единицы, поэтому в данных формулах используем выражение $\Delta S \cdot V$ (при $V=1$ получим $\Delta S \cdot 1 = \Delta S$).

При первоначальной денежной эмиссии всегда имеем первый вариант, т.е. какая-то часть денежной массы будет накапливаться в виде неиспользуемых в денежном обороте средств (сбережений). При планировании денежной эмиссии всегда необходимо учитывать фактор сбережений. Второй вариант возможен при наличии значительного количества сбережений, которые, при определенных экономических условиях, вбрасываются в экономический денежный оборот.

В стабильно функционирующей экономике при увеличении совокупных доходов растут и сбережения субъектов хозяйствования, но реальный уровень цен рассчитывается исходя из реальных совокупных расходов без учета фактора неиспользованных сбережений. Если валовой внутренний продукт по совокупным доходам обозначить как GDP_Y , по совокупным расходам как GDP_R , а изменение сбережений – ΔGDP_S , тогда имеем:

$$1) GDP_Y = GDP_R + \Delta GDP_S, \text{ следует из } Y = R + \Delta S \cdot V;$$

$$2) GDP_Y = GDP_R - \Delta GDP_S, \text{ следует из } Y = R - \Delta S \cdot V.$$

В первом варианте ΔGDP_S – это валовой внутренний продукт, не потребленный в отчетном периоде. Во втором варианте – это потребление GDP , который произведен до отчетного периода. При расчете стоимости единицы продукта (уровня цен) учитывается только валовой внутренний продукт по совокупным расходам (GDP_R).

Если изменение денежной массы в экономике обозначить как ΔM , а активную денежную массу как M_A , тогда формула 6 будет иметь вид:

$$P = (M_A \cdot V_0 \pm \Delta M \cdot V) / (GDP_R \pm \Delta GDP_R). \quad (7)$$

Формула 7 является универсальной для определения стоимости единицы произведенного в экономике продукта и позволяет определить влияние изменения денежной массы и национального производства на уровень цен.

Уровень цен в экономике зависит от различных факторов, но именно активная денежная масса в экономическом обороте и совокупные расходы являются критерием определением реальных цен в экономике за отчетный период.

Показатель изменения стоимости единицы произведенного продукта характеризует инфляционные и дефляционные процессы в экономике общества.

Коэффициент инфляции рассчитывается по формуле:

$$i = GDP_N / GDP_B \cdot 100, \quad (8)$$

где GDP_N – номинальный валовой внутренний продукт отчетного периода; GDP_B – валовой внутренний продукт базового периода. Данная формула (8) является общим подходом к определению инфляции (дефляции) и не позволяет анализировать такие факторы влияния на инфляцию (дефляцию), как изменение денежной массы и изменение объема производства в стране. Сформулированные в статье формулы позволяют учесть влияние на инфляционно-дефляционные процессы в экономике изменение валового

внутреннего продукта и денежной массы с учетом скорости оборота денежной единицы.

В исследовании рассмотрено определение цены единицы произведенного продукта в экономике страны под влиянием изменений двух основных факторов: объемов денежного оборота и национального производства. Использование формул и моделей для анализа реальной экономики дает возможность определять влияние на уровень цен изменений в денежном обороте и производстве валового внутреннего продукта.

Необходимо отметить, что стоимость единицы блага одновременно влияет на стоимость национальной денежной единицы и ощущает ее влияние. Зависимость между ними обратно пропорциональная: при росте уровня цен, покупательная способность денежной единицы уменьшается и, наоборот, при снижении уровня цен, покупательная способность денег увеличивается.

Выводы. Мы исследовали влияние на уровень цен в экономике (на стоимость единицы произведенного продукта) изменения денежного оборота и производства валового внутреннего продукта страны на основе теоретико-математических подходов. В основу исследования положено математическую формулу по определению уровня цен: $P=M \cdot V / GDP$, где P – уровень цен или стоимость единицы произведенного продукта (блага); $M \cdot V$ – денежный оборот; GDP – валовой внутренний продукт.

Формулы и модели не противоречат основным принципам рыночной экономики и объединяют в единую экономическую систему уровень цен, валовой внутренний продукт, денежную массу и скорость оборота денежной единицы.

Результаты исследования могут быть сформулированы следующим образом:

– исследовано влияние денежного оборота и производства валового внутреннего продукта на уровень цен в экономике;

– предложено общую формулу для определения стоимости единицы произведенного в экономике продукта, или единицы блага: $P=M \cdot V / GDP$;

– предложено формулу определения стоимости единицы продукта при изменении валового внутреннего продукта и денежного обращения: $P=(M_A \cdot V_0 \pm \Delta M \cdot V) / (GDP_R \pm \Delta GDP_R)$;

– на основе графиков построены модели взаимодействия “валовой внутренний продукт – денежное обращение – уровень цен”, которые позволяют производить анализ влияния изменений валового внутреннего продукта и денежного обращения на стоимость единицы произведенного продукта.

Результаты научной работы обогатили экономическую теорию в аспекте взаимодействия уровня цен, национального производства и денежного обращения. Применение предложенных моделей на практике позволяет экономистам анализировать, оценивать и предлагать решения по регулированию экономическими процессами в стране за счет инвестиционной, бюджетной и денежно-кредитной политик с целью стабильного развития экономики.

Как перспективу дальнейших исследований можно рассматривать изучение влияния структуры производственных отраслей национального хозяйства на формирование цен в экономике.

Библиографические источники:

1. Антонова У. (2016) Общие уровни цен в экономике. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://fb.ru/article/279625/obschie-urovni-tsen-v-ekonomike> (дата обращения: март 2017).
2. Кейнс Дж.М. (1936) Общая теория занятости, процента и денег. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://fanread.ru/book/2622613/> (дата обращения: февраль 2017).
3. Кругман Пол Р., Обстфельд М. (2003) Международная экономика. СПб.: Питер.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. (1993) Экономикс: принципы, проблемы и политика. К.: Хагар-Демос.
5. Фишер И. (2001) Покупательная сила денег. М.: Дело. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.klex.ru/8zv> (дата обращения: февраль 2017).
6. Фридмен М. (2002) Основы монетаризма. М.: ТЕИС. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://library.fa.ru/files/Friedmen8.pdf> (дата обращения: март 2017).
7. Фридман М. (1996) Количественная теория денег. М.: Дело. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://mexalib.com/view/24211> (дата обращения: март 2017).
8. Хайек Ф. (1996) Частные деньги М.; Баком. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.klex.ru/6q> (дата обращения: февраль 2017).
9. Экономические науки. Национальное производство. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.natecon.com/nacionalnoe-proizvodstvo> (дата обращения: сентябрь 2016).

List of references:

1. Antonova U. (2016) General price levels in the economy. [Electronic resource] Available at: <http://fb.ru/article/279625/obschie-urovni-tsen-v-ekonomike> (accessed: March 2017).
2. Keynes J.M. (1936) The general theory of employment, interest and money. [Electronic resource] Available at: <http://fanread.ru/book/2622613/> (accessed: February 2017).
3. Krugman Paul R., Obstfeld M. (2003) International Economics. St. Petersburg: Peter.
4. McConnell K.R., Bru S.L. (1993) Economics: principles, problems and politics. K. : Hagar Demos.
5. Fisher I. (2001) The purchasing power of money. M. : Case. [Electronic resource] Available at: <http://www.klex.ru/8zv> (accessed: February 2017).
6. Friedman M. (2002) Fundamentals of Monetarism. M.: TEIS. [Electronic resource] Available at: <http://library.fa.ru/files/Friedmen8.pdf> (accessed: March 2017).
7. Friedman M. (1996) Quantitative theory of money. M. : Case. [Electronic resource] Available at: <http://mexalib.com/view/24211> (accessed: March 2017).
8. Hayek F. (1996) Private Money. M.; Bakom. [Electronic resource] Available at: <http://www.klex.ru/6q> (accessed: February 2017).
9. Economic sciences. National production. [Electronic resource] Available at: <http://www.natecon.com/nacionalnoe-proizvodstvo> (accessed: September 2016).

УДК 658.3

JEL Classification: M300

Дейнега О.В.

кандидат економічних наук, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет

Дейнега А.В.

кандидат экономических наук, доцент
Ровенский государственный гуманитарный университет

Deineha O.V.

Candidate of Economic Sciences, associate professor
Rivne State Humanitarian University

ВНУТРІШНІЙ МАРКЕТИНГ У ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ВНУТРЕННИЙ МАРКЕТИНГ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

INTERNAL MARKETING IN ACTIVITY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

Конкретизовано зміст поняття «внутрішній маркетинг». Визначено основні підходи щодо його застосування на підприємствах. Проаналізовано фактори економічного впливу на розвиток внутрішнього маркетингу менеджментом машинобудівних підприємств. Сформульовано рекомендації щодо впровадження внутрішнього маркетингу на машинобудівних підприємствах

Ключові слова: маркетинг, внутрішній маркетинг, персонал підприємства, внутрішній ринок підприємства, машинобудівні підприємства

Конкретизировано содержание понятия «внутренний маркетинг». Определены основные подходы к его применению на предприятиях. Проанализированы факторы экономического влияния на развитие внутреннего маркетинга менеджментом машиностроительных предприятий. Сформулированы рекомендации по внедрению внутреннего маркетинга на машиностроительных предприятиях

Ключевые слова: маркетинг, внутренний маркетинг, персонал предприятия, внутренний рынок предприятия, машиностроительные предприятия

The content of the concept of "internal marketing" is specified. The basic approaches to its application at the enterprises are determined. The factors of economic influence on the development of internal marketing by the management of machine-building enterprises are analyzed. Recommendations on introduction of internal marketing at the machine-building enterprises are formulated

Keywords: marketing, internal marketing, personnel of enterprise, internal market of the enterprise, machine-building enterprises

Постановка проблеми. В традиціях радянської економічної наукової школи при визначенні шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств було прийнято звертати увагу виключно на інтенсифікацію використання внутрішніх виробничих ресурсів (персоналу, основних та оборотних засобів). З моменту переходу України на ринкові умови господарювання у спеціальній літературі найчастіше досліджуються питання, котрі пов'язані у першу чергу із визначенням впливу на ефективність господарювання ринкових контрагентів зовнішніх факторів, при цьому вивчення економічної природи внутрішніх

виробничих резервів не обґрунтовано відійшло на другий план. В цей час у більшості сучасних роботах підкреслюється важливість впливу внутрішніх факторів на зовнішню ефективність діяльності підприємств. Дану проблему дозволяє частково усунути такий напрямок наукових вишукувань, який все більше знаходить своє практичне застосування у діяльності підприємств, як внутрішній маркетинг, основним завданням якого є дослідження різноманітних мотиваційних впливів на персонал підприємств через призму «персонал-внутрішній ринок підприємства».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню персоналу в якості суб'єкта управління присвячена значна кількість праць вчених. У першу чергу ці дослідження стосуються вивчення питань, пов'язаних із менеджментом підприємства. Серед вітчизняних науковців, які займаються такими проблемами, насамперед варто відзначити А. Длігача [1], Є Крикавського [2], О. Кузьміна [3], Н. Чухрай [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість публікацій, пов'язаних із організацією роботи з персоналом підприємств, переважно відсутній комплексний підхід до дослідження персоналу як елемента внутрішнього ринку підприємства.

Мета статті. Метою статті є узагальнення підходів, пов'язаних із застосуванням внутрішнього маркетингу у практиці менеджменту машинобудівних підприємств та адаптації його основних принципів у їх діяльності.

Результати дослідження. Поява маркетингу на теренах сучасного пострадянського простору датується 1976 роком. Як засвідчують деякі літературні джерела, саме в цьому році була започаткована робота секції по питаннях маркетингу при Торгово-промисловій палаті СРСР. Маркетинг у той час використовувався виключно в зовнішньоекономічній діяльності держави (переважно в контексті розвідувальної діяльності), проте спроба адаптації його ідей до специфіки радянської економіки була зроблена вже тоді. Розуміння ідей маркетингу у СРСР було ближчим до італійського, які розглядали маркетинг як „науку по поведінку людини в процесі обміну не лише товарами, але й ідеями, всім своїм культурним багажем” [5, с. 130-132]. Ними обиралися ті способи поведінки на ринку, які ґрунтувалися не на примусі чи насиллі, що призводять, як правило, до антагонізму між виробником і споживачем, а на переконанні, яке призводить до досягнення повної згоди, забезпечуючи успіх їх взаємодії на протязі тривалого часу. На нашу думку, такий підхід є більш виваженим, оскільки забезпечує врахування специфіки слов'янської корпоративної культури.

На сьогодні більшість економічних понять розширюють свою змістову суть. Стосується це і такого поняття, як «маркетинг». Відомими стали терміни «зелений (екологічний) маркетинг», «маркетинг територій», «державний маркетинг», «політичний маркетинг», «вірусний маркетинг», «геомаркетинг», «соціальний маркетинг» тощо.

Chartered Institute of Marketing виділяє такі області внутрішнього росту маркетингу: входження на «чемпіонський» рубіж має бути досягнуто саме

через справжній інсайт (усвідомлення потреб) щодо споживачів, ринків та конкурентів; маркетинг не на словах, а на ділі повинен вийти на зміну ролей та відповідальностей всередині організації, стати більш інтегрованим, надихати та виховувати лідерів; повна синхронізація із іншими підрозділами щодо мови бізнесу, переходу на спільні показники вимірювання ефективності (рівень задоволення споживача, ріст прибутку, репутація бренду, ціна на акцію тощо); принципи маркетингу, цінності бренду мають бути інтегровані в кожен «точку дотику» зі споживачем як у внутрішніх каналах (сервісні служби, комерція), так і у зовнішніх (партнери); засоби та області дії для цього – це інсайт, стратегічне планування, інтеграція у Ради директорів та інші виконавчі органи корпорацій [6].

Таким чином, завдання сучасного маркетингу стають все більш глобальними і починають охоплювати все більше коло питань, що стосуються організації та проведення виробничої та господарської діяльності. Свідченням цього є виникнення та впровадження у практичну діяльність підприємств так званого «внутрішнього маркетингу», цілі якого спрямовані на гармонізацію підприємства зсередини.

Внутрішній маркетинг – це особлива філософія підприємств, що передбачає систематичну оптимізацію процесів, які відбуваються всередині підприємства, методи кадрового і маркетингового менеджменту. Представники північноамериканської школи маркетингу послуг Л.Беррі і А.Парасураман визначають внутрішній маркетинг як «залучення, розвиток, мотивація і утримування кваліфікованого персоналу пропонованою роботою, яка задовольняє їх потреби; ... ставлення до працівника як до клієнта і стратегія створення роботи-продукту відповідно до потреб співробітника-клієнта» [7]. Їх колега зі Скандинавської школи маркетингу К.Гренроос конкретизують зміст цього поняття вважаючи, що «ідея внутрішнього маркетингу полягає в тому, що співробітники організації повинні бути мотивовані на осмислене обслуговування клієнтів; клієнтоорієнтованість і зацікавленість у результаті роботи за допомогою активного застосування маркетингового підходу до внутрішньо організаційного ринку співробітників» [8]. Англійські вчені М.Рафік і П.Ахмед розширюють горизонти застосування цього виду маркетингу, зазначаючи, що «внутрішній маркетинг – це планомірні дії із подолання опору персоналу змінам, мотивація і інтеграція співробітників із метою ефективною реалізації корпоративних і функціональних стратегій» [9].

Й.Лінгс виокремлює у внутрішньому маркетингу особистісний і процесуальний аспекти [10; 11], причому особистісний підхід заснований на концепції управління персоналом. Передбачається, що успіх зовнішнього маркетингу певним чином залежить від того, чи достатньо задоволений і мотивований персонал і, перш за все, контактний персонал, тому що саме від нього значною мірою залежить сприйняття послуги, що купується. Якість послуг є невіддільною від якості постачальника послуг, тобто від співробітників. Одночасно співробітники розглядаються як споживачі специфічної послуги-роботи і отже організація повинна застосовувати

маркетингові інструменти по відношенню до даної послуги (роботи) з метою задоволення внутрішніх споживачів (співробітників) даною послугою.

Відповідно до існуючих точок зору, які, як правило, не є протилежними, а взаємодоповнюючими, концепція внутрішнього маркетингу може бути розглянута з точки зору позицій: 1) як система взаємовідносин організації із персоналом; 2) як внутрішньофірмова філософія підприємств ринкової орієнтації; 3) в якості практичної реалізації нової стратегії організації (або коригування старої).

Процесуальний підхід до внутрішнього маркетингу заснований на концепції всезагального управлінні якістю. Об'єктом «внутрішнього маркетингу» є процесом надання послуг, в якому кожен відділ (співробітник) підприємства розглядає інший відділ (іншого співробітника), що користується результатами роботи першого, в якості внутрішнього споживача і намагається задовольнити свого внутрішнього споживача, надаючи йому якісну послугу.

Таким чином, відповідно до суті внутрішнього маркетингу взаємовідносини підприємства і його працівників повинні будуватись за тим же принципом, що і відносини підприємства і його споживачів, тобто підприємство пропонує «продукт» - конкретну посаду, що передбачає певні обов'язки і права, а працівник «набуває» цей товар, оплачуючи його своєю трудовою діяльністю. В цьому випадку традиційна основа маркетингу (орієнтація на споживача і його потреби) доповнюється орієнтацією на працівника як «внутрішнього» споживача. Внутрішній маркетинг слугує для забезпечення високої якості продукту на всіх стадіях виробництва і реалізації, тому що мотивація працівників підвищується, якщо їх задовольняють умови праці, її оплата та атмосфера в колективі. Відповідно внутрішній маркетинг може розглядатися ще й як інструмент управління якістю.

Дослідження ступеня задоволеності працівників підприємства формує масив інформації про потреби та бажання внутрішніх клієнтів, які, як правило, бувають двох рівнів. До першого рівня відносяться потреби, пов'язані з умовами праці (посада, оплата праці, графік роботи тощо), а до другого – потреби і побажання, пов'язані з отриманням послуг від своїх внутрішніх «постачальників» (колег, співробітників інших відділів і підрозділів підприємства, керівництва), що впливає на якість роботи. Отже, внутрішній маркетинг повинен бути спрямований на створення сприятливих умов праці і управління взаємовідносинами всередині підприємства. За аналогією з традиційним маркетингом і моделлю 4P, внутрішній маркетинг включає наступні елементи:

– праця чи продукт (розробка продукту полягає у підборі персоналу, працевлаштуванні випускників, внутрішньому навчанні, створення умов праці тощо);

– оплата чи ціна (визначається ступенем мотивації співробітників, і виражається не тільки в грошовому еквіваленті, але й передбачає наявність таких аспектів, як можливість кар'єрного росту, задоволення від роботи в команді, внутрішньофірмові заходи, тренінги тощо);

– місце (передбачає потребу в раціональному розподіленні співробітників усередині підприємства, в тому числі з огляду і на зручність розташування підрозділів підприємства);

– просування (формування корпоративної культури, розвиток внутрішньофірмових комунікацій тощо).

Таблиця 1

Основні показники використання персоналу машинобудівних підприємств

Рік	Показники	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	Виробництво електричного устаткування	Виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших груп	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів
2012	обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	7876,8	22141,3	37567,8	72953,4
	кількість зайнятих, тис. осіб	45,7	76	187	212,1
	% до зайнятих у промисловості	1,5	2,5	6	7
	середня заробітна плата, грн.	2615	2777	3091	3226
	%, від загальної у промисловості (3500 грн.)	75 %	79 %	88 %	92 %
	продуктивність праці 1 працівника, тис. грн.	172,4	291,3	200,9	344,0
2013	обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	7508,7	21832,4	34782,4	49803,1
	кількість зайнятих, тис. осіб	41,5	74,5	174,7	198,1
	% до зайнятих у промисловості	1,4	2,5	6,2	6,8
	середня заробітна плата, грн.	3083	3058	3282	3274
	%, від загальної у промисловості (3763 грн.)	82 %	81 %	87 %	87 %
	продуктивність праці 1 працівника, тис. грн.	180,9	293,1	199,1	251,4
2014	обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	8133,4	21005,7	33524,8	39260,8
	кількість зайнятих, тис. осіб	35,5	65,6	152,1	169,1
	% до зайнятих у промисловості	1,5	2,7	6,2	6,0
	середня заробітна плата, грн.	3211	3159	3433	3343
	%, від загальної у промисловості (3988 грн.)	81 %	79 %	86 %	84 %
	продуктивність праці 1 працівника, тис. грн.	229,1	320,2	220,4	232,2
2015	обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	8160,2	23892,1	41674,8	40003,1
	кількість зайнятих, тис. осіб	30	53	121	142
	% до зайнятих у промисловості	1,5	2,6	5,9	6,9
	середня заробітна плата, грн.	4619	3870	4120	4331
	%, від загальної у промисловості (4789 грн.)	96%	81%	86%	90%
	продуктивність праці 1 працівника, тис. грн.	272,0	450,8	344,4	281,7

Джерело: опрацювання власне за даними [12]

Проаналізуємо економічні передумови реалізації внутрішнього маркетингу на підприємствах машинобудування. Як свідчать дані, представлені в табл. 1, за досліджуваний період чисельність зайнятих у машинобудівній промисловості працівників скоротилась на 174,8 тис. Найбільше зменшилася кількість працівників зайнятих у виробництві машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (66 тис. осіб), а також у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (70,1 тис. осіб).

Заробітна плата працівників всіх напрямків виробничої діяльності підприємств машинобудування залишалась високою відносно заробітної плати працівників інших видів промислових підприємств. У 2015 році найвищою була середня заробітна плата працівників, що зайняті виробництвом комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (4619 грн.) та виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (4331 грн.).

Продуктивність праці 1 працівника в машинобудівній промисловості у вартісних показниках вираження зросла майже за всіма видами виробничої діяльності підприємств машинобудування. Виняток становили лише підприємства, що займаються виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, на яких у 2015 році в порівнянні із 2012 роком продуктивність праці 1 працівника знизилась на 62,3 тис. грн./ос. (на 18%).

Найбільшими темпами зростала продуктивність праці на підприємствах, які займаються виробництвом електричного устаткування (на 159,5 тис. грн./ос. або на 155 %). Такий стан речей пов'язаний із модернізацією діючих потужностей деяких підприємств цього напрямку виробничої діяльності та приходом іноземних інвестицій. Зокрема, у 2015 році у Житомирській області започаткувала свою діяльність компанія "Кромберг енд Шуберт", яка на сьогодні реалізує інвестиційний проект із будівництва підприємства по виробництву електротехнічного та оптичного устаткування загальною вартістю 30 млн. євро в с. Оліївка Житомирського району. Продукція цього заводу постачається виробникам таких автомобільних марок як Audi, Volkswagen, Porsche тощо. На підприємстві працює близько 2 тис. людей. У 2016 році відбулось відкриття "Кромберг енд Шуберт Україна" [13]. Японська компанія «FujiKura» побудувала завод, який вироблятиме електричне устаткування для автомобілів. За останні роки — це одна із найбільших інвестицій в Львівській області. Реалізація проекту дозволить залучити приблизно 20 млн. євро та працевлаштувати 3 тис. людей. Наприкінці вересня підприємство відкрило новий цех у селі Рясне-Руське. Окрім того, компанія анонсувала відкриття ще одного заводу в Яворівському районі. Очікується, що процеси оновлення потужностей і залучення іноземних інвесторів саме в цей напрямок виробничої діяльності будуть продовжувались і надалі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в умовах ринку діяльність всіх його учасників тісно взаємопов'язана. Саме тому при плануванні власної діяльності менеджмент машинобудівних підприємств повинен ретельно

відслідковувати та вивчати не лише зовнішні інформаційні зв'язки, а й внутрішні, що дозволить забезпечити високу ефективність даного процесу. Персонал підприємств є значним резервом підвищення їх внутрішньої і зовнішньої ефективності. Завдання роботи із персоналом є першочерговим для підприємств сфери послуг, де клієнти безпосередньо комунікують із персоналом підприємства, формуючи свою думку про якість його роботи, визначаючи для себе його іміджеві характеристики, приймаючи рішення про подальші з ним відносини. Проте виробничі підприємства також мають звертати увагу на такі аспекти, оскільки вислів «кадри вирішують все» сьогодні, як ніколи, є актуальним. Машинобудівні підприємства не завжди повною мірою застосовують персонал як фактор впливу на власні конкурентні переваги, що значно послаблює їх позиції на світовому ринку товарів. Саме тому послідовне й осмислене застосування внутрішнього маркетингу дозволить їм посилювати власні конкурентні позиції на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Бібліографічні посилання:

1. Длігач А.О. Стратегічне маркетингове управління: монографія / А.О.Длігач. – К.: Алерта, 2012. – 272 с.
2. Крикавський Є.В. Маркетинговий менеджмент: навч. посібник / Є.В.Крикавський, І.О.Дейнега, І.Ф.Лорві. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2014. – 380 с.
3. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: підручник / О.Є.Кузьмін, О.Г.Мельник. – К.: "Академвидав", 2003, – 416 с.
4. Чухрай Н. Кадри в маркетингу і логістиці: монографія / Н.Чухрай, Я.Гаврись, О.Гірна. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2010. – 288 с.
5. Информация и маркетинг: Сб. тез. – Таллин.- 1989.
6. Юрчак О. Подорож у маркетинг майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/marketing/mark205.html>
7. Gudmundson A. Internal Marketing: A Way of Improving Service Quality [E-resource] / A.Gudmundson, C.Lundberg. – Access mode: <http://padua.wasa.shh.fi/konferens/abstract/d6-gudmundson-lundberg.pdf>
8. Gronroos C. Service Management and Marketing: Managing the moment of truth in the service sector / C.Gronroos. — Cambridge, Mass: Marketing Science Institute, 1990.
9. Rafiq M. The scope of internal marketing: defining the boundary between marketing and human resource management / M.Rafiq, P.Ahmed // Journal of Marketing Management. – Vol. 9 No. 3, July, (1993), pp. 219-232.
10. Lings I.N. Balancing Internal and External Market Orientations / I.N.Lings // Journal of Marketing Management, 1999, Volume 15, (4), pp 239-263.
11. Lings I.N. Developing the domain of internal market orientation and its consequences for market orientation and performance [E-resource] / I.N.Lings // Aston Business School: Research Paper, 2000. – Access mode: www.research.abs.aston.ac.uk/working_papers/wphome4.html
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
13. Порошенко відкрив нове підприємство на Житомирщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/poroshenko-vidkryv-nove-pidpriemstvo-na-zhytomyrshchyni-129534.html>

References:

1. Dligach A.O. Strategichne marketyngove upravlinnya: monografiya / A.O.Dligach. – К.: Alerta, 2012. – 272 s.

2. Krykavskij Ye.V. Marketyngovyj menedzhment: navch. posibnyk / Ye.V.Krykavskij, I.O.Dejnega, I.F.Lorvi. – Lviv: NU “Lvivska politexnika”, 2014. – 380 s.
3. Kuzmin O.Ye. Osnovy menedzhmentu: pidruchnyk / O.Ye.Kuzmin, O.G.Melnyk. – K.: "Akademvydav", 2003, – 416 s.
4. Chuxraj N. Kadry v marketyngu i logistyci: monografiya / N. Chuxraj, Ya.Gavrys, O.Girna. – Lviv: Vydavnyctvo NU «Lvivska politexnika», 2010. – 288 s.
5. Ynformacyya y marketyng: Sb. tez. – Tallyn.- 1989.
6. Yurchak O. Podorozh u marketyng majbutnogo [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.management.com.ua/marketing/mark205.html>
7. Gudmundson A. Internal Marketing: A Way of Improving Service Quality [E-resource] / A.Gudmundson, C.Lundberg. – Access mode: <http://padua.wasa.shh.fi/konferens/abstract/d6-gudmundson-lundberg.pdf>
8. Gronroos C. Service Management and Marketing: Managing the moment of truth in the service sector / C.Gronroos. — Cambridge, Mass: Marketing Science Institute, 1990.
9. Rafiq M. The scope of internal marketing: defining the boundary between marketing and human resource management / M.Rafiq, P.Ahmed // Journal of Marketing Management. – Vol. 9 No. 3, July, (1993), pp. 219-232.
10. Lings I.N. Balancing Internal and External Market Orientations / I.N.Lings // Journal of Marketing Management, 1999, Volume 15, (4), pp 239-263.
11. Lings I.N. Developing the domain of internal market orientation and its consequences for market orientation and performance [E-resource] / I.N.Lings // Aston Business School: Research Paper, 2000. – Access mode: www.research.abs.aston.ac.uk/working_papers/wphome4.html
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukrstat.gov.ua/>.
13. Poroshenko vidkryv nove pidpryyemstvo na Zhytomyrshchyni [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.5.ua/suspilstvo/poroshenko-vidkryv-nove-pidpryyemstvo-na-zhytomyrshchyni-129534.html>

УДК 336:330

JEL Classification G1; Q56; H23

Карлін М. І.,

доктор економічних наук, професор

Борисюк О. В.,

кандидат економічних наук, доцент

Стащук О. В.,

кандидат економічних наук, доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Карлин Н. И.,

доктор экономических наук, профессор

Борысюк Е. В.,

кандидат экономических наук, доцент

Стащук Е. В.,

кандидат экономических наук, доцент

Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки, г. Луцк

Karlin N.,

Doctor of Economic Sciences, professor

Borysiuk O.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Stashchuk O.,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Lesya Ukrainka Eastern European National University

РОЛЬ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ «ЗЕЛЕНИХ» ФІНАНСІВ В ФІНАНСОВИХ СИСТЕМАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

РОЛЬ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ «ЗЕЛЕННЫХ» ФИНАНСОВ В ФИНАНСОВЫХ СИСТЕМАХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

THE ROLE OF STRUCTURAL ELEMENTS OF "GREEN" FINANCES IN FINANCIAL SYSTEMS OF FOREIGN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

В статті аналізується досвід провідних країн світу щодо використання різних інструментів «зелених» фінансів з метою забезпечення сталого розвитку та збереження клімату; вказуються шляхи використання цього досвіду в Україні в сучасних умовах; досліджуються умови отримання нашою країною фінансової допомоги з міжнародних екологічних фондів та фінансових організацій для вирішення екологічних проблем. Авторами зазначено, що «зелені» фінанси включають в себе різні галузі фінансів та фінансові продукти, які можна об'єднати в такі три напрями: 1) фінансування інфраструктури; 2) фінансова допомога галузям та компаніям; 3) фінансові ринки. Доведено, що складовими «зелених» фінансів виступають кліматичні фінанси та такі їх структурні елементи, як кліматичні інвестиції та кліматичні фінансові інновації.

***Ключові слова:** «зелені» фінанси, кліматичні фінанси, вуглецеві біржі, внутрішня ціна на карбон, «зелені» облігації, «револьверний» кредит, «зелений» тариф, «теплі кредити», Європейський Союз, США, Україна.*

В статті аналізується досвід основних країн світу в використанні різних інструментів «зелених» фінансів з метою забезпечення сталого розвитку та збереження клімату; вказуються шляхи використання цього досвіду в Україні в сучасних умовах; досліджуються умови отримання нашої країною фінансової допомоги від міжнародних екологічних фондів та фінансових організацій для вирішення екологічних проблем. Авторами зазначено, що «зелені» фінанси включають в себе різні галузі фінансів та фінансові продукти, які можна об'єднати в наступні три напрями: 1) фінансування інфраструктури; 2) фінансова допомога галузям та компаніям; 3) фінансові ринки. Доведено, що складовими «зелених» фінансів виступають кліматичні фінанси та такі їх структурні елементи, як кліматичні інвестиції та кліматичні фінансові інновації.

Ключові слова: «зелені» фінанси, кліматичні фінанси, «зелені» облігації, «револьверний» кредит, «зелений» тариф, Міжнародний зелений фонд, Європейський Союз, США, Україна.

The article analyzes the experience of leading countries in the use of various instruments of "green" finance in order to ensure sustainable development and preservation of the climate; The ways of using this experience in Ukraine in modern conditions are indicated; the conditions for obtaining our country financial assistance from international environmental funds and financial organizations for solving environmental problems are explored. The authors state that "green" finances include different branches of finance and financial products, which can be grouped into three directions: 1) infrastructure financing; 2) financial assistance to industries and companies; 3) financial markets. Climatic finances and structural elements such as climatic investment and climate finance innovations are proven to be components of green finance.

Key words: green finance, climate finance, carbon exchanges, domestic carbon prices, green bonds, revolving loans, green tariffs, "warm loans," the European Union, the US, and Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними проблемами. Багато вчених-екологів та міжнародних екологічних організацій стверджують, що в ХХІ столітті людство вступило в новий етап розвитку, який можна назвати катастрофічним з точки зору екологічного впливу людини на природу та клімат планети. Зокрема, за оцінками наукової групи професора Ніколаса Стерна, щорічні втрати від зміни клімату в майбутньому можуть досягнути 20 % глобального ВВП, якщо не прийняти рішучих заходів сьогодні. Крім того, за даними Національного центру досліджень за доповіддю США, усі роки ХХІ ст. стали одними з теплих за всю історію досліджень. Тому важливо вже зараз розробити систему заходів, які б зупинили вказаний процес, в тому числі й фінансового плану. Важливо щоб ці заходи кореспондувалися як на міжнародному рівні, так і в середині окремих країн. Особливо це актуально для України, якій самостійно не під силу вирішувати кліматичні проблеми в умовах неоголошеної війни Росії проти неї та окупації Криму та частини Донбасу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомий вклад в дослідження впливу фінансів на вирішення екологічних і, зокрема, кліматичних проблем світу та України внесли як зарубіжні, так і українські вчені. Серед них доцільно назвати таких, як: В. Борейко, І. Бистряков, Е. Вайцеккер, І. Вахович, В. Голян, О. Губанова, Б. Данилишин, Г. Дейлі, В. Кравців, Н. Крафтс, Д. Лижін, О. Ляшенко, Н. Павліха, Б. Порфірєв, Б. Рубцов, П. Саблук, О. Сохацька, Д. Стігліц, І. Сторонянська,

Дж. Сьєберт, Ю. Туниця, Дж. Фарлей, М. Хвесик, Є. Хлобистов, М. Юлкін та інші. Разом з тим, в їх роботах не розроблено оптимальної системи фінансових інструментів впливу на клімат, що б допомогло більш ефективно боротися з його потеплінням в сучасних умовах. Досить часто використання цих інструментів носить тимчасовий характер, на глобальному рівні не координуються належним чином фінансові дії окремих країн з використанням кліматичних інструментів.

Мета та завдання дослідження. Виходячи із вище сказаного важливо визначити структуру такої нової складової міжнародних фінансів як «зелені» фінанси та такого їх елементу, як кліматичні фінанси. Відповідно до зазначеної мети важливо вирішити наступні завдання: з'ясувати суть «зелених» фінансів; виявити їх структуру та механізм функціонування на різних рівнях управління; дослідити існуючі проблеми у світі та в Україні у використанні структурних елементів «зелених» фінансів та можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Загострення кліматичних проблем в епоху глобалізації вимагає від світового співтовариства пошуку шляхів їх вирішення, зокрема й фінансових. Як відмічають зарубіжні вчені [16], сучасний етап розвитку глобалізації та її вплив на природокористування зумовлює необхідність співпраці національних урядів в питаннях природокористування, недопущення світових фінансових та інших криз, які ускладнюють реалізацію цивілізаційних умов природокористування, обумовлює необхідність створення міждержавних інституцій для спільного вирішення глобальних екологічних проблем. Тому сьогодні в провідних країнах світу активно розвиваються «зелена» економіка і так звані «зелені» фінанси, що треба врахувати в економічній політиці Української держави. Складовими «зеленої економіки» є роздрібні фінанси, інвестиційні фінанси, управління активами, страхування, які в свою чергу, поділяються на окремі складові. В свою чергу «зелені» фінанси включають в себе різні галузі фінансів та фінансові продукти. Всіх їх можна об'єднати в три напрями: 1) фінансування інфраструктури; 2) фінансова допомога галузям та компаніям; 3) фінансові ринки [14, с. 14-15].

В структурі «зелених» фінансів виділяють й таку складову, як кліматичні фінанси. Під ними розуміють витрати на розвиток низько вуглецевих технологій та зниження викидів парникових газів і/або адаптації до змін клімату та його наслідків [13, с. 6]. Визнаючи провідну роль кліматичних фінансів в структурі «зелених» фінансів, необхідно розмежувати зміст даних категорій, оскільки «зелені» фінанси трактуються в зарубіжній літературі дуже широко. Разом з тим, визначення кліматичних фінансів, як економічної категорії, відсутнє, що вимагає відповідного дослідження та відокремлення їх від «зелених фінансів». Вище наведене визначення кліматичних фінансів носить дуже вузький характер. На наш погляд, важливими складовими кліматичних фінансів є кліматичні інвестиції та кліматичні інновації, які не отримали однозначного розуміння в економічній літературі.

Здійснений нами аналіз міжнародних документів та зарубіжної наукової літератури з «зелених фінансів» дозволяє запропонувати наступне визначення кліматичних фінансів як економічної категорії. Це – сукупність фінансових

відносин між окремими країнами світу, а також в середині цих країн з приводу використання фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов з метою належного відтворення факторів виробництва та забезпечення сталого розвитку як в масштабах всього світу та груп країн, так і на рівні окремої країни, її регіону, окремої територіальної громади. Відповідно, суб'єктами цих відносин насамперед є міжнародні організації (ООН, ЄС тощо), окремі держави в особі їх урядів та парламентів, регіони країни, територіальні громади, домогосподарства [8, с. 122].

Окремі складові системи кліматичних фінансів містяться в міжнародних документах щодо збереження клімату на планеті, насамперед в Кіотському протоколі, Паризькій кліматичній угоді та їх доповненнях. Передусім це стосується жорстких нормативів та фінансових інструментів щодо зменшення викидів CO₂ в повітря на перспективу. Крім того, певні нормативи щодо дотримання кліматичних умов та форм фінансово-економічної відповідальності за їх порушення містяться у документах Європейського Союзу, інших регіональних організацій, у багатьох міждержавних угодах між певними країнами, в екологічних документах деяких країн тощо. Разом з тим, не всі ці рішення акцептуються окремими країнами, насамперед США, Президент якої Д. Трамп 01.06.2017 р. прийняв рішення про вихід з Паризької кліматичної угоди.

Основою кліматичних фінансів в світі, як і «зелених» фінансів в цілому, є використання вуглецевого податку (тобто ціни викидів кожної тони CO₂). Визначення рівня вуглецевого податку виходить з нормативів заданої державою ціни на вуглець, з врахуванням якої суб'єкти ринку розраховують можливі обсяги викидів, які не лімітуються. Вуглецеві податки використовуються багатьма державами Європи, а також Мексикою та Японією. Щорічний світовий обсяг їх сплати складав 14 млрд. дол. США (на квітень 2015 р.) Ціни на вуглець складають від 1 дол. за тону CO₂ в еквіваленті в Мексиці до 130 дол. за тону в Швеції. Разом з тим, у більшості випадків ця ціна складає менше 10 дол. за тону. Згідно з Податковим кодексом України, ставка вказаного податку становить 0,33 гривні (0,015 євро) за 1 тону CO₂, тоді як в ЄС зараз ринкова ціна за 1 тону CO₂ складає близько 6 євро. Тому цей податок в Україні поки не створює належних стимулів для вітчизняного та зарубіжного бізнесу до зменшення парникових викидів в атмосферу.

Кіотський протокол, який вступив у дію з 16.02.2005 р., запустив у використання механізм чистого розвитку (МЧР), який є важливою складовою механізму використання «зелених» фінансів. Його суть полягає в наступному: розвинута країна вкладає кошти в проект по зниженню викидів парникових газів в країні, що розвивається, та привласнює собі весь обсяг скорочень цих викидів у результаті реалізації такого проекту. За статистикою ООН через механізм МЧР було реалізовано 7,8 тис. проектів в 107 країнах, в результаті чого глобальні викиди скоротилися на 1,5 млрд тон (у перерахунку на CO₂). Разом з тим, майже 75 % всіх цих проектів припало на чотири країни: Бразилію, КНР, Індію та Мексику [5].

Згідно даних Міжнародного партнерства дій по скороченню викидів вуглецю, на початок 2016 р. в світі нараховувалось 17 систем торгівлі квотами на викиди парникових газів (ETS), або – вуглецевих бірж, що доцільно віднести до кліматичних фінансових інновацій. Загальний обсяг викидів парникових газів, що торгуються на вуглецевих біржах, перевищив 4 млрд/тон в еквіваленті CO₂, або 9 % світових викидів, а обсяг торгівлі – 34 млрд. дол. США. В 2017 р. очікується, що ці показники зростуть до 7 млрд тон і 16 % відповідно. Кількість систем торгівлі викидами парникових газів скоротиться до 12 у зв'язку з інтеграцією 8 провінційних ETS в КНР в загальнонаціональну систему.

Як свідчить звіт, оприлюднений CDP (Climate Disclosure Project) та We Mean Business напередодні засідання групи G20 в кінці травня 2017 р. в Італії, майже 100 компаній з Fortune Global 500 вже використовують такий фінансовий кліматичний інструмент, як «внутрішня ціна на карбон», який дає можливість врахувати кліматичні ризики під час розробки стратегії розвитку компанії. Спираючись на розрахунки експертів, компанії користуються так званими ціновими коридорами, які демонструють ефективну ціну на викиди парникових газів на наступні 20-30 років для утримання темпів потепління на планеті. Вже сьогодні, за підрахунками CDP (Climate Disclosure Project) та We Mean Business, середня внутрішня ціна на викиди парникових газів в межах корпорацій енергетичного сектору коливається біля позначки 35 дол. США за тону CO₂ у 2020 р. та 30-100 дол. США в 2050 р.[4].

В світі поступово зменшується підтримка видобутку викопного палива, в той же час зростають інвестиції у розвиток відновлювальної енергетики, хоча в 2015 р. остання отримала вдвічі менше обсяг субсидій, ніж традиційна енергетика. Зокрема, за даними Міжнародного енергетичного агентства, субсидії на викопне паливо в світі знизилися майже з 500 млрд. дол. США в 2014 р. до 325 млрд. дол. США в 2015 р., а субсидії на підтримку відновлювальних джерел енергії зросли на 6 % в 2015 р. В той же час Україна продовжує надавати значну державну підтримку вугільній та газовій галузям економіки. Так, за період 2012-2015 рр. вугільна галузь отримала близько 400 млрд. грн. дотацій, а газова галузь – 356 млрд. грн. дотацій. За даними звіту ОЕСР «Енергетичні субсидії в Україні» державна підтримка традиційної енергетики за 2012-2015 рр. склала 595,872 млрд. грн. проти 20,663 млн. грн. на державну підтримку заходів з енергоефективності.

Новою формою кліматичних фінансів стають міжнародні кліматичні інвестиції. Зокрема, Паризька кліматична угода передбачає збір коштів у розмірі не менше 100 млрд. дол. США щорічно, починаючи з 2020 р. (коли ця угода вступить в дію), а після 2025 р. передбачається цю суму ще збільшити. Головну роль в розподілі цих коштів візьме на себе Зелений кліматичний фонд ООН. Цей фонд було відкрито в 2010 р. Його штаб-квартира знаходиться в діловому районі Сонгдо портового міста Інчхон (Республіка Корея). Поки цей фонд має в наявності трохи більше 10 млрд. дол. США, які внесли країни-донори. До 2020 р. розвинуті країни обіцяють щорічно вносити в цей фонд по 10 млрд. дол. США, хоча проблемою є виконання своїх зобов'язань з боку США, які планують вийти з цієї угоди в 2019 р. На фінансову підтримку

Зеленого кліматичного фонду ООН можуть розраховувати насамперед країни, що розвиваються, які підписали Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату. Пріоритетними є проекти, при реалізації яких надається допомога громадам, найбільше постраждалим від змін клімату.

Україні, щоб отримати інвестиції із Зеленого кліматичного фонду ООН, необхідно врахувати зауваження міжнародних організацій щодо планів зменшення викидів парникових газів. Справа полягає в тому, що в 2015 р. Україна оголосила про їх скорочення тільки на 40 % відносно рівня викидів парникових газів в 1990 р. З огляду на спад виробництва та низку інших факторів, така заявка дозволяє, навпаки, збільшувати викиди парникових газів [12]. А це, в свою чергу, не дозволить нашій країні очікувати на різні форми міжнародних кліматичних інвестицій. Крім того, треба врахувати той факт, що в 1997 р. (коли ухвалювали Кіотський протокол) Україну за рівнем викидів парникових газів віднесли до розвинутих країн і наша країна не змогла скористатися різними формами міжнародної фінансової допомоги. Зараз же Україна відноситься до найбідніших країн світу, що дозволяє їй претендувати на інвестиції із Зеленого кліматичного фонду ООН, передусім на подолання негативних кліматичних наслідків від війни на Донбасі.

Потребує змін й нормативна база щодо оподаткування викидів в атмосферу. Так, пунктом 249.3 статті 249 Податкового Кодексу України від 02.12.2010 р. встановлено, що суми екологічного податку, який справляється за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення, обчислюється платниками самостійно щокварталу, виходячи з фактичних обсягів викидів та ставок податку. До прийняття Податкового Кодексу Україну справлявся не податок, а збір за забруднення навколишнього середовища. Його особливість полягала в тому, що за понадлімітні обсяги забруднення, або за забруднення без затверджених лімітів збір справлявся у десятикратному розмірі. Тому доцільно й при використанні екологічного податку встановити ліміти викидів та штрафні санкції за їх перевищення, оскільки подібні підходи до викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин домінують у більшості країн світу.

Паризькою угодою передбачена підтримка (в тому числі фінансова) країн, що розвиваються, в сфері запровадження кліматичних фінансових інновацій щодо зменшення викидів парникових газів. Зокрема, їм надається допомога для здійснення спільних дій у сфері розробки та трансферу технологій для запобігання змінам клімату. Подібні заявки надійшли від 160 країн, що потребують відповідних технологій. Україні слід активніше використовувати подібні інструменти, що вимагає підготовки відповідних інноваційних кліматичних проектів. Дещо в цьому плані робить для нашої країни ЄБРР. Так, в березні 2017 р. відбувся офіційний запуск програми інноваційних ваучерів ЄБРР для України. У рамках проекту українські компанії, що розробляють або впроваджують кліматичні технології, зможуть отримати фінансову підтримку від ЄБРР. Адміністратором інноваційних кліматичних ваучерів в Україні виступає громадська організація «Greenculator». У ЄБРР очікують, що інноваційними ваучерами буде профінансовано 50

проектів у середньому на 20 тисяч євро. Кошти надаватимуть на безповоротній основі, але на умовах проведення конкурсу та на умовах співфінансування [2].

Рада фінансової стабільності (FSB), в яку входять центральні банки та міністри фінансів групи G20, в грудні 2016 р. прийняла рекомендації для фінансових інвесторів (банків, страхових компаній, фондів, що управляють фінансовими активами) та для нефінансових організацій щодо добровільного інформування про потенційний вплив їх інвестицій на зміну кліматичних умов в світі. Причому наголос буде робитися на ринкове стимулювання тих інвесторів, які своїми інвестиціями поліпшують кліматичні умови господарювання. В той же час представники фірм, які інвестують в «зелену» економіку, вважають подібне рішення недостатнім та виступають за обов'язкове інформування про вплив всіх інвестицій на клімат.

Для дотримання вимог міжнародних екологічних угод та вирішення проблем з потеплінням клімату в країні Китай, який є основним емітентом парникових газів в світі, планує до 2020 р. інвестувати 2, 5 трлн юанів (360,7 млрд. дол. США) у відновні джерела енергії, оскільки переважне використання вугілля для опалення будинків та інших потреб вже поставило великі міста країни на грань екологічної кризи. Для цього КНР активно використовує так звані «зелені» облігації. Вони представляють собою боргові інструменти, що використовуються на залучення коштів на проекти, пов'язані з відновлювальною енергією, підвищенням енергоефективності, екологічно чистим транспортом або низько вуглецевою економікою.

В останнє десятиріччя в світі активно розвивається ринок «зелених облігацій», який може стати основним джерелом кліматичних фінансів в перспективі. Тому Україні важливо вийти на цей ринок. В 2007 р. їх вперше емітували Світовий банк та Європейський інвестиційний банк на суму майже 807 млн.дол. США. В 2013 р. «зелені облігації» випустили французька компанія Electricite de France, шведська компанія Vasakronan та американський банк Bank of America Meril Lsnch. Російська компанія «Норнікель» розглядає можливість випуску в 2016-2017 рр. «зелених облігацій» для фінансування своїх екологічних ініціатив. «Зелені облігації» розміщуються не тільки банками та приватними компаніями, а й урядами країн, муніципальними та місцевими органами влади, що важливо взяти до уваги в Україні. Перші регіональні «зелені облігації» були емітовані американським штатом Массачусетс, а муніципальні – містом Гетеборг (Швеція). Їх приклад наслідували канадська провінція Онтаріо, штат Нью-Йорк, місто Йоганнесбург (ПАР) [1].

Новою формою «зелених» фінансів є так званий «револьверний» кредит, який можна було б використати в Україні. Суть його полягає у поетапному застосуванні енергозберігаючих технологій для бюджетних установ. Спочатку виділяється відповідний пільговий кредит від міжнародних фінансових організацій на першу бюджетну організацію, потім отримана від цього економія направляється на запровадження енергозберігаючих технологій у другій бюджетній організації тощо. «Револьверні» кредити активно застосовуються в Канаді, Болгарії, Таїланді та в деяких інших країнах. Зокрема, в місті Новодвінськ (Росія) був використаний такий механізм «револьверного»

фонду: кошти, зекономлені на модернізації будівлі першої школи (економія сягала 35 %), йшли на модернізацію будівлі наступної школи і так далі. Таким чином у Новодвінську були проведені роботи з реконструкції багатьох громадських будівель, побудованих за проектами 1970-х років.

Енергетична стратегія ЄС до 2030 р. націлена на зниження викидів мінімум на 40 % від рівня 1990 р., на зростання частки відновлювальної енергетики (ВЕ) щонайменше на 27 %, на підвищення енергоефективності щонайменше на 27 %. Відповідно, серед європейських компаній все більшого поширення набирає стратегія відповідального інвестування із застосуванням ESG-факторів, яка передбачає утвердження етичних стандартів бізнесу через детальний аналіз та запобігання потенційним екологічним, соціальним й управлінським ризикам [11, с. 32-33]. Позитивом запровадження вимог Паризької угоди в ЄС є те, що з 2017 р. в Європейському Союзі діють директиви, які зобов'язують великі компанії звітувати за ESG-показниками. Це означатиме, що постачальників за межами ЄС перевірятимуть на екопридатність, тобто на рівень викидів вуглецю при виробництві продукції європейськими фірмами.

На початку квітня 2017 р. енергетичні компанії майже всіх країн ЄС (за винятком Польщі та Греції) підписали зобов'язання не будувати нових ТЕС, що працюють на вугіллі. Головною метою цієї ініціативи є скорочення викидів в атмосферу. Це треба взяти до уваги Україні на її шляху до членства в ЄС та поступово почати відмовлятися від використання вугілля для виробництва енергії та тепла. Тому під великим питанням залишається завершення будівництва нововолинської шахти № 10 (Волинська область), яка вже будується більше 20 років.

Данія, один із світових лідерів з виконання рішень Паризької конференції, планує до 2050 р. повністю відмовитися від горючих викопних джерел енергії. Для цього вже зроблено багато [15]. Згідно звіту міністерства клімату, енергетики та будівництва країни в 2014 р. Данія отримувала 26, 7 % всієї енергії з відновних джерел (в 1990 р. ця частка становила 6 %). Зараз 28 % всієї електроенергії в країні виробляють вітрові електростанції. Крім того, 25 % електроенергії для роботи електростанцій і СНР в Данії виробляється із біопалива. Важливо врахувати й досвід Данії щодо формування тарифів на тепло, де до уваги береться не тип палива, а витрати. Багато компаній використовують кілька видів палива чи технологій, тому такого поняття як тариф на теплову енергію з конкретного виду палива там не існує. Зокрема, в Копенгагені 98 % будівель підключені до мережі центрального тепlopостачання, яка живиться цілим спектром генерації: заводи з переробки сміття, ТЕЦ, скидне тепло підприємств, утилізація тепла побутових стоків, біогазові установки.

Заслуговує на увагу й досвід Нідерландів [3], де в 2016 р. всі поїзди перейшли на використання електроенергії, отриманої за допомогою вітрових електростанцій. Це відбулося на 1 рік раніше запланованого переходу країни на відновну енергію і стало можливим після побудови належної кількості вітрових електростанцій. До цього влада Нідерландів закуповувала відновну енергію у

сусідніх країнах.

Латвії вдалося позбутися залежності від «Газпрому» шляхом переходу до використання альтернативних джерел енергії, в першу чергу – до споживання біогазу. Частка ж газу в Литві зараз становить тільки 36 %, а до 2020 р. в країні планується покривати 80 % потреб у тепловій енергії за рахунок відновлювальних джерел, а частка газу повинна знизитися до 19 %.

Україна також пообіцяла виконувати Паризьку угоду. Для цього, зокрема, була розроблена Енергостратегія України до 2035 р. Разом з тим, після її обговорення на початку лютого 2017 р. у Верховній Раді України вона була відкладена, оскільки вона не повністю відповідала вимогам ЄС. Зокрема, в даній Стратегії не були враховані ризики, пов'язані з транзитом російського газу після 2019 р. В документі також не враховані проблеми, пов'язані з переходом на ринкове ціноутворення, з реінтеграцією тимчасово непідконтрольних українській владі територій. Крім того, в Стратегії не міститься інформації щодо досягнення до 2020 р. Україною частки поновлюваних джерел енергії в енергобалансі країни в 11 %.

Враховуючи зауваження ЄС, на початку червня 2017 р. у Верховній Раді України була представлена Нова енергетична стратегія країни до 2035 р. Згідно неї частка відновлювальної енергетики в генерації електроенергії зросте з 5 до 25 %. Викиди вуглекислого газу зменшаться в 2020 р. (порівняно з рівнем 1990 р.) до 60 % і до 50 % в 2035 р. Значення біомаси, біопалива та відходів у енергобалансі зросте від 2,2 % в 2015 р. до 11,5 % в 2035 р. Частка сонячної та вітрової енергії становитиме в 2035 р. 10,4 % проти 0,1 % сьогодні [9].

ЄС підтримує зусилля уряду нашої країни щодо реформування енергетичного сектора і готовий для цього надати 100 млн. євро [7]. Умовами надання цих коштів з боку ЄС є прийняття українським парламентом законів про Фонд енергоефективності, про ринок електроенергії, про регулятори в сферах енергетики і комунальних послуг. Важливо також розробити й державні програми з економії теплової енергії. Деяко в цьому плані в Україні вже робиться. Зокрема, в 2017 р. в нашій країні має запрацювати державна програма так званих «теплих кредитів», завдяки якій українці та ОСББ зможуть отримувати від держави компенсації в розмірі 20-50 % від вартості термомодернізації будинку.

Альтернативою «теплому» кредиту в Україні вже виступає кредит IG-energy, згідно умов якого надається компенсація в розмірі 15-20 % від суми кредиту за рахунок коштів ЄБРР. Вказаний кредит видається трьома українськими банками, а сума кредиту сягає 15 тис євро. ЄБРР компенсує від 15 % до 20 % кредиту, якщо позичальник реалізував енергоефективні заходи з використанням відповідно однієї категорії матеріалів або обладнання (пільга становитиме 15 %) чи двох і більше категорій (пільга збільшиться до 20 %). Цей кредит можуть отримати як фізичні особи, так і ОСББ.

Для органів місцевого самоврядування в Україні важливою проблемою при використанні «зелених» фінансів є забезпечення економії енергоносіїв, насамперед при виробництві тепла. В цьому плані на увагу заслуговує досвід Данії. В 1979 р. в цій країні був прийнятий закон про муніципальне опалення

[15], згідно якого був змінений підхід до прокладання теплотрас, при якому враховувалися ціни на паливо та платоспроможність жителів того чи іншого району Данії (останнє дуже важливо взяти до уваги в Україні). А в 1990 р. в країні взагалі ввели нову схему забезпечення електроенергією та теплом – проектне енергозбереження. При ній житлові будинки отримували 55 % опалення від місцевих систем, завдячуючи станціям СНР, що враховували в своїй діяльності ефект тригенерації (комбіноване виробництво тепла, електроенергії та холоду). До 2010 р. СНР вже забезпечували виробництво близько 77 % тепла та 65 % електроенергії Данії.

Дуже важливою для запровадження в Україні є ініціатива влади Швеції щодо надання державних грантів для домогосподарств, які компенсуватимуть 60 % вартості домашніх систем отримання енергії. Ця програма буде діяти до 31.12.2019 р., її максимальний розмір складатиме 50 тис. крон (5600 дол. США). Субсидія поширюється на батареї, проводку, системи, управління, смарт-концентратор енергії і монтажні роботи для будинків з сонячними системами на даху. Експерти вважають, що нова програма буде привабливою для того, хто використовує сонячні панелі на даху будинку для власних потреб. В цілому, за допомогою цієї та інших ініціатив Швеція хоче припинити спалювання викопного палива для виробництва електроенергії до 2040 р. Названа шведська програма подібна до аналогічної в Німеччині, де встановлено 19 тисяч домашніх систем зберігання енергії.

Заслугує на поширення в Україні практика використання «зеленого тарифу» на електроенергію для тих домогосподарств, які самостійно отримують електроенергію за рахунок енергії сонця, вітру, надр. В нашій країні з 04.06.2015 р. встановлені нові «зелені» тарифи для домогосподарств, які продають електроенергію державі, з прив'язкою до курсу євро. В результаті в 2015-2016 рр. кількість таких господарств зросла з 21 в 2014 р. до 720 одиниць в 2016 р. В 2017 р. встановлені наступні тарифи на електроенергію, згенеровану сонячними та вітровими електроустановками домогосподарств потужністю до 30 кВт. Зокрема, для сонячних електроустановок, введених в дію з 01.01.2017 р., вартість електроенергії з 01.01.2017 р. до 31.12.2019 р. буде складати 489,17 коп. /кВт. · год. (без ПДВ), а для вітрових електроустановок з 01.07.2015 р. до 31.12.2019 р. тариф складає 320 коп. /кВт. · год. (без ПДВ). Цей процес прискорить виробництво сонячних та вітрових електростанцій на «Південмаші» в 2017 р., під що очікуються європейські інвестиції в сумі до 500 млн. євро.

Державні банки України поступово приєднуються до програм стимулювання використання відновних джерел енергії. Зокрема, «Укргазбанк» в кінці березня 2017 р. почав надавати фізичним особам «зелені» кредити на купівлю та встановлення «домашніх» сонячних електростанцій (СЕС), сонячних колекторів та теплових насосів під 0,01 % річних терміном до 5 років. Максимальна сума кредитування -1 млн. грн. Відповідно, домогосподарство зможе задовольнити власні енергетичні потреби та продавати надлишки у загальну електромережу за «зеленим» тарифом. За розрахунками експертів банку, встановивши на даху будинку СЕС, можна забезпечити щомісячний додатковий дохід домогосподарства в розмірі 10 тис.грн.

Серед фінансових стимулів покращення клімату в розвинутих країнах все більше уваги приділяється стимулюванню використання електротранспорту. Насамперед такі «зелені» фінансові заходи знайшли свою реалізацію в країнах Скандинавії. Зокрема, в Норвегії при реєстрації електромобілів на них зменшені відповідні податки, також ці автомобілі звільнені від ПДВ, їм забезпечено безкоштовний проїзд платними дорогами та паромними переправами. Електромобілі також мають доступ до пересування автобусними смугами [6]. Крім того, власник електромобіля має право на безплатну парковку, що для Норвегії є одним із головних стимулів при покупці такого автомобіля. Підприємства, які використовують електромобілі, сплачують на 50 % менше податків, ніж інші підприємства.

В питанні використання електротранспорту та електромобілів в Україні існує багато проблем, для вирішення яких українська влада пропонує запровадити наступні фінансові стимули [10]: 1) звільнити до 01.01.2021 р. завезення електромобілів в Україну від сплати ПДВ, що знизить їх вартість на 16,8 %; 2) звільнити на той же термін покупців імпортованих електромобілів від сплати збору при першій реєстрації та від сплати акцизу; 3) аналогічні стимули пропонується запровадити й для вітчизняних виробників електромобілів. Разом з тим, запропоновані заходи повинні бути узгоджені з МВФ.

Висновки та пропозиції. Сьогодні в провідних країнах світу активно розвиваються «зелені» фінанси, що треба врахувати в економічній політиці Української держави. «Зелені» фінанси включають в себе різні галузі фінансів та фінансові продукти. Всіх їх можна об'єднати в три напрями: 1) фінансування інфраструктури; 2) фінансова допомога галузям та компаніям; 3) фінансові ринки. Складовими «зелених» фінансів є кліматичні фінанси та такі їх структурні елементи, як кліматичні інвестиції та кліматичні фінансові інновації.

Основою «зелених» фінансів в світі є використання вуглецевого податку (тобто ціни викидів кожної тони CO₂). Визначення рівня вуглецевого податку виходить з нормативів заданої державою ціни на вуглець, з врахуванням якої суб'єкти ринку розраховують можливі обсяги викидів, які не лімітуються. Вуглецеві податки використовуються багатьма державами Європи, а також Мексикою та Японією.

З 2007 р. в світі активно розвивається ринок «зелених облігацій», який може стати основним джерелом кліматичних фінансів в перспективі. «Зелені облігації» розміщуються не тільки банками та приватними компаніями, а й урядами країн, муніципальними та місцевими органами влади, що важливо взяти до уваги в Україні. Заслугує на поширення в Україні практика надання «теплих» кредитів та пільгових кредитів у розвиток відновних джерел енергії.

Новою формою «зелених» фінансів в світі стає так званий «револьверний» кредит, який можна було б використати в Україні. Суть його полягає у поетапному застосуванні енергозберігаючих технологій для бюджетних установ. Спочатку виділяється відповідний пільговий кредит від міжнародних фінансових організацій на першу бюджетну організацію, потім отримана від цього економія направляється на запровадження енергозберігаючих технологій у другій бюджетній організації тощо.

В цілому, як свідчить досвід зарубіжних країн, українській владі необхідно розробити систему фінансових стимулів щодо залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, передусім у розвиток відновних джерел енергії (ВДЕ), пов'язаних з використанням вітру, води, сонця, біомаси тощо та поступово скорочувати державну підтримку виробників викопного палива.

Бібліографічні посилання:

1. Брус Л. Переходные финансы // Kommersant.ru / doc / 3211702
2. Ваучери для інноваторів // День. – 2017. – 30 березня. – С. 8.
3. В Нідерландах всі поїзди перейшли на вітрову енергію [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // www. me / furfur / furfur / changes / 219769-trains](http://www.me/furfur/furfur/changes/219769-trains)
4. Гичка О., Сущенко О. Make the world great again: навіщо США виходять з Паризької угоди. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // www. eurointegration. com. ua/ articles/2017/06/02/7066632/Crafts N. Globalization and Growthin the Twenties Century. IMF. 2000. P. 27-29.](http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/02/7066632/Crafts N. Globalization and Growthin the Twenties Century. IMF. 2000. P. 27-29.)
5. Добровидова Ольга. Где деньги, Зин? [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // www. geo. ru / ekologiya / gde-dengy-zin](http://www.geo.ru/ekologiya/gde-dengy-zin)
6. Домбровський О. Електромобілізація.[Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // ib.ua/ blog / 35821_ dombrovskij elektromobilizatsija. html](http://ib.ua/blog/35821_dombrovskij_elektromobilizatsija.html)
7. ЄС готовий виділити Україні 100 млн євро на фонд енергоефективності. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // www. epravda. com. ua / news / 2017/01/ 10 / 6171598](http://www.epravda.com.ua/news/2017/01/10/6171598)
8. Карлін М. І. Деякі аспекти використання кліматичних фінансів на місцевому рівні / М. І. Карлін // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. «Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євро інтеграції». 19-20 квітня 2017 р. – Ч. 3. – Харків: ХНУБА, 2017. – С. 122-124.
9. Княжанський В. Україна уточнює стратегічні орієнтири в енергетиці / В. Княжанський // День. – 2017. – 9-10 червня. – С. 15.
10. Княжанський В. Міністр купить електромобіль...недорого / В. Княжанський // День. – 2016. – 27 грудня. – С. 8.
11. Куцай Я. Без вуглецеве майбутнє Європи / Я. Куцай // Український тиждень. – 2016. – № 40. – С. 32-33.
12. Малинка В. Чи може Україна розраховувати на кліматичні гроші? / В. Малинка // Дзеркало тижня. – 2016. – 26 листопада. – С. 12.
13. Порфирьев Б. Н. «Зеленые» тенденции в мировой финансовой системе / Б. Н. Порфирьев // Мировая экономика и международные отношения. – 2016. - № 9. – С. 5-16.
14. Рубцов Б. Б. «Зеленые финансы» в мире и в России: монография / Б. Б. Рубцов, И. А. Гусева, А. И. Ильинский, И. В. Лукашенко, С. А. Панова, А. Ф Садретдинова, С. М. Алыкова; под ред. Б. Б. Рубцова. – М.: РУСАЙНС, 2016. – 170 с.
15. Сила ветра: как Дания решила полностью перейти на возобновляемую энергию. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http // www. furfur / furfur / changes / 217567-denmark](http://www.furfur/furfur/changes/217567-denmark)
16. Crafts N. Globalization and Growthin the Twenties Century. IMF. 2000. P. 27-29.

References:

1. Brus L. Transitional Finance // Kommersant.ru / doc / 3211702
2. Vouchers for innovators // Day. - 2017 - March 30. - P. 8.
3. In the Netherlands, all trains have switched to wind energy [Electronic resource]. Access mode: [http // www. me / furfur / furfur / changes / 219769-train](http://www.me/furfur/furfur/changes/219769-train)
4. Gichka O., Suschenko O. Making the world is great again: why the US is coming out of the Paris agreement. [Electronic resource]. Access mode: [http // www. eurointegration com ua./](http://www.eurointegration.com.ua/)

- articles / 2017/06/02/7066632 / Crafts N. Globalization and Growth in the Twenties Century. IMF 2000. p. 27-29.
5. Dobrovidova Olga. Where's the money, Zin? [Electronic resource]. Access mode: [http // www. geo ru / ekologiya / gde-dengy-zin](http://www.geo.ru/ekologiya/gde-dengy-zin)
 6. Dombrovsky O. Electromobilization. [Electronic resource]. Access mode: [http // ib.ua/ blog / 35821_dombrovskij elektromobilizatsiya. html](http://ib.ua/blog/35821_dombrovskij_elektromobilizatsiya.html)
 7. The EU is ready to allocate 100 million euros to Ukraine for the energy efficiency fund. [Electronic resource]. Access mode: [http // www. epravda som ua / news / 2017/01/10/6171598](http://www.epravda.som.ua/news/2017/01/10/6171598)
 8. Karlin M.I. Some aspects of the use of climate finance at the local level / M.I. Karlin // Materials of Inter. science-practice conf. "Regional, branch and subjective economics of Ukraine on the path to euro integration". April 19-20, 2017 - Part 3 - Kharkiv: KhNUBA, 2017. - P. 122-124.
 9. Knyazhansky V. Ukraine Clarifies Strategic Guidelines in Energy / V. Knyazansky // Day. - 2017 - June 9-10. - P. 15
 10. Knyazhany V. The minister will buy an electric car ... inexpensive / V. Knyazansky // Day. - 2016 - December 27. - P. 8.
 11. Kutsay Ya. Without the Carbon Future of Europe / Y. Kutsay // Ukrainian Week. - 2016. - No. 40. - P. 32-33.
 12. Malinka V. Can Ukraine count on climatic money? / V. Malinka // Mirror of the week. - 2016 - 26 November. - P. 12
 13. Porfiriev B.N. "Green" Trends in the World Financial System / B. N. Porfiriev // World Economy and International Relations. - 2016. - No. 9. - P. 5onograph / B. B. Rubtsov, I. A. Guseva, A. I. Ilyinsky, I. V. Lukashenko, S. A. Panov, A. F Sadretdinova, SM Alykova; ed. B. B. Rubtsov - M.: RUSIANS, 2016. - 17-16.
 14. Rubtsov B. B. "Green Finances" in the world and in Russia: m0 p.
 15. Wind force: how Denmark decided to switch to renewed energy. [Electronic resource]. Access mode: [http // www. furfur / furfur / changes / 217567-denmark](http://www.furfur/furfur/changes/217567-denmark)
 16. Crafts N. Globalization and Growth in the Twenties Century. IMF 2000. p. 27-29.

Кобченко А.А.

старший викладач кафедри менеджменту та туристичного бізнесу
Дніпровський національний університет імені О. Гончара

Кобченко А.А.

старший преподаватель кафедры менеджмента и туристического бизнеса
Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара

Kobchenko A.A.

Senior lecturer of the Department of Management and Travel Business
Oles Honchar Dnipro National University

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ

INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE INTERNATIONAL TOURIST MARKET

Висвітлено теоретико-методологічні основи застосування інформаційних технологій у міжнародному туристичному бізнесі. Описані основні інформаційні системи у світі. Розглянуті заходи щодо створення діючої системи використання різноманітних видів інформаційних технологій у туризмі.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційні системи, бронювання, туристичний бізнес, електронний бізнес.

Освещены теоретико-методологические основы применения информационных технологий в международном туристическом бизнесе. Описаны основные информационные системы в мире. Рассмотрены мероприятия по созданию действующей системы использования различных видов информационных технологий в туризме.

Ключевые слова: информационные технологии, информационные системы, бронирование, туристический бизнес, электронный бизнес.

Deals with the theoretical and methodological foundations of information technology in the international tourism business. The basic information systems in the world. Considered measures to create operating systems use different types of information technologies in tourism.

Keywords: information technology, information systems, booking, tourism, e-business.

Постановка проблеми. Досягнення технічного прогресу в області інформаційних технологій кінця ХХ ст. міцно завоювали свої позиції в різних галузях економіки. Ці досягнення зробили істотний вплив і на туристичний бізнес, значення якого в світовій економіці і світових економічних відносинах неухильно зростає протягом останніх років.

У сучасному економічному просторі значну роль відіграють інформаційні технології, що сприяють росту національних економік і всього світового господарства. Прискорення трансакцій стимулює виробників працювати з ще більшою віддачею, що підвищує майстерність персоналу і якість самих товарів і послуг. Нові технології дозволяють оптимізувати як процес виробництва, так і процес збуту і реалізації продукції (послуг). Сучасне суспільство відчуває на собі колосальний вплив таких інформаційних технологій як телебачення,

Інтернет, стільниковий зв'язок, спеціалізовані інформаційні програми (електронні перекази в банку, програми бухгалтерського обліку, електронні системи моніторингу транспортування ресурсів і т.д.).

В даний час міжнародний туризм динамічно розвивається в більшості регіонів світу, будучи однією з найважливіших галузей третинного сектора. Розвиток міжнародного туризму стимулює економічне зростання. Сучасна туристична індустрія є однією з найбільш високодохідних галузей у світовій економіці. Показники динаміки зростання прибутковості туризму випереджають показники динаміки зростання доходу в інших галузях.

Сучасні дослідники виділяють наступні напрямки розвитку інформаційних технологій в міжнародному туристичному бізнесі: локальна автоматизація туристичного офісу; впровадження прикладних програм автоматизації формування, просування і реалізації туристичного продукту; використання систем управління базами даних; використання локальних комп'ютерних мереж; впровадження телекомунікаційних систем резервування місць в готелях і бронювання квитків; впровадження мультимедійних маркетингових систем; використання глобальної мережі Інтернет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інформаційних технологій у туристичній сфері і туризмі здійснювали: С. Арімов, В. Балута, П. Бурцев, А. Галиновський, О. Губанова, В. Гуляєв, А. Демаш, І. Зорін, І. Калашников, Д. Купінський, Ю. Миронов, М. Морозов, М. Робсон, М. Скопень, О. Тоффлер, Ф. Уллах, М. Хайдеггер, А. Шлевков, С. Чупров та інші автори.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження використання інформаційних технологій на міжнародному туристичному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний туризм – швидко прогресуюча галузь світового господарства, яка вносить важливий внесок у ВВП і експорт країни, і тим самим відіграє важливу роль у наданні підтримки процесу відновлення. Це явище, яке увійшло у повсякденне життя більшої частини населення планети. Туризм - ключовий чинник соціально-економічного прогресу, який дає можливість створення робочих місць, підприємств, розвитку інфраструктури і доходів від експорту.

«В останні роки туризм проявив виняткову силу і стійкість, незважаючи на багато проблем, особливо пов'язані з безпекою і безпекою. Проте, міжнародні поїздки продовжують сильно рости і сприяють створенню робочих місць і добробуту громад в усьому світі», - сказав Генеральний секретар ЮНВТО Таліб Ріфай.

У світовому міжнародному туризмі Всесвітня організація туризму (ЮНВТО) виділяє п'ять туристичних регіонів: Європа, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Америка, Близький Схід та Африка.

Грунтуючись на поточних тенденціях експерти ЮНВТО прогнозують, що міжнародні туристські надходження в усьому світі будуть зростати в розмірі від 3% до 4% до кінця 2017 р. Очікується, що в Європі виросте на 2% до 3%, в Азії і Тихоокеанському регіоні та Африці - на 5-6%, в Північній і Південній

Америці - на 4-5%, а на Близькому Сході - на 2-5%, що пояснюється більш високою волатильністю в регіоні [9].

Характерною рисою туристичного ринку є значний вплив на нього психологічних та соціокультурних чинників, результатом чого виступають зміни у структурі попиту на туристичні послуги, що призводить до значних зрушень у регіональній структурі світового ринку туристичних послуг.

Результати діяльності в галузі туризму у 2016р. по регіонах Азіатсько-Тихоокеанський регіон (+8%) призвів до зростання числа міжнародних туристів, які прибули в 2016 р., чому сприяв високий попит як на внутрішньо-, так і на міжрегіональних ринках джерел. Африка (+8%) отримала сильний поштовх до розвитку після двох попередніх років спаду. У Північній і Південній Америці (+4%) триває позитивна динаміка зростання. Європа (+2%) показала досить змішані результати, причому двозначне зростання в деяких напрямках компенсувався зниженням в інших. Попит на Близькому Сході (-4%) також був нерівномірним, з позитивними результатами в деяких напрямках, але знизився в інших [9].

Серед окремих країн високий рівень стабільності розвитку міжнародного туризму протягом останнього десятиліття характерний для Франції, США, Іспанії та Китаю. Деяко послаблюються позиції Італії, Великої Британії, Туреччини та Німеччини. Водночас стабільно зростає роль Мексики.

Зазвичай, тренд показників обсягу надходжень від туризму майже не відрізняється від тренду показників прибуттів, навіть якщо показники обсягу надходжень і можуть бути трохи більш низькими у важкі часи.

Успішний розвиток туризму завдячує значним досягненням технічного прогресу в галузі інформаційних технологій, які завоювали свої позиції, докорінно змінивши в індустрії туризму процедуру формування, просування та реалізації туристичних послуг.

Автоматизована інформаційна технологія – це система управління сукупністю методів і засобів реалізації операцій збору, реєстрації, передачі, нагромадження, пошуку, оброблення і захисту інформації на основі застосування програмного забезпечення, засобів обчислювальної техніки та зв'язку, а також засобів, за допомогою яких інформація пропонується клієнтам.

Мережеві інформаційні технології являють собою актуальний та перспективний напрям розвитку інформаційних технологій [2].

Системи інформаційних технологій, що використовуються в туризмі, складаються, як правило, з комп'ютерної системи бронювання, системи проведення телеконференцій, відеосистем, комп'ютерів, інформаційних систем управління, електронних інформаційних систем авіаліній, електронної пересилки грошей, телефонних мереж і ін. При цьому необхідно відзначити, що такі системи розгортаються не окремими туристичними агентствами, готелями чи авіакомпаніями, а всіма ними. Таке використання кожним сегментом туризму інформаційних систем та технологій має велике значення для всіх решти її складових.

Широке застосування електронної техніки та автоматизації процесів надання послуг призвело до створення національних і міжнародних систем

бронювання, мультимедійних каталогів туристичних подорожей з різних напрямів, електронних баз даних з нормативно-правових актів, систем взаєморозрахунків і інших сучасних досягнень в галузі інформаційних технологій, що дозволило помітно покращити якість наданих туристичних послуг, знизити їх собівартість, скоротити витрати туристів на самостійний пошук і придбання необхідного пакету послуг.

Останнім часом центральною темою публікацій не тільки комп'ютерної преси, а й масових видань, стала мережа Internet, прикувавши до себе увагу фахівців з інформаційних технологій, бізнесменів, рядових користувачів і всього цивілізованого світу.

В даний час спостерігаються два основних способи використання мережі Інтернет туристичними фірмами [6]:

- 1) реклама туристичних послуг і іміджу фірми на власних або чужих інтернет-сторінках;
- 2) продаж туристичних послуг через інтернет-сторінки (Інтернет-магазин).

Найбільш поширеним універсальним продуктом є комплекс найбільшої у світі компанії «Micros-Fidelio», що спеціалізується на створенні систем управління для готелів і ресторанів упродовж 20 років.

Система Fidelio Front Office (FFO) допомагає автоматизувати основні етапи роботи готелю: від комп'ютерного бронювання номерів, реєстрації, розміщення і виписки гостей до управління номерним фондом, ведення бухгалтерії і фінансів. До переваг FFO слід віднести: легкість в експлуатації, обумовлену досить простою логікою побудови системи і зручністю інтерфейсу, високий рівень безпеки, забезпечений строгим розмежуванням доступу користувачів, гнучкість налаштування. Система FFO може успішно використовуватися як в готелях, що належать до готельних мереж, так і в незалежних готелях і пансіонатах з абсолютно різною технологією роботи [2].

Найбільшими комп'ютерними системами бронювання на міжнародному ринку туризму є системи Amadeus, Galileo, Sabre і Worldspan. Разом ці системи налічують близько 500 тис. терміналів, встановлених в готелях по всьому світу, що складає 90% ринку, не випадково їх називають "золотою четвіркою". 10% займають регіональні системи бронювання і системи, які знаходяться на стадії злиття з однією з вищевказаних систем [4].

Кожна GDS, хоча і є глобальною, має свою сферу поширення. Для Amadeus – це, передусім, Європа. Система Galileo використовується в 116 країнах світу, більш ніж 45 тисячами агентств, через які можливий доступ до інформації про ресурси. Вона має поширення в США і таких європейських країнах, як Великобританія, Італія, Греція, країни Бенілюкса, Швейцарія, Португалія. Загалом доля цієї системи на ринку Європи складає 29,8%. Менше охоплення мають системи Sabre і Worldspan [5].

Система бронювання Amadeus створена в 1987 р. найбільшими європейськими авіакомпаніями Air France, Iberia, Lufthansa, SAS і є однією з найбільших і поширених систем резервування. Центр мережі знаходиться в Німеччині (близько Мюнхена). За обсягом міжнародних бронювань ця система

найбільша в світі. Її послугами користуються понад 70% турагентств Європи, і 36 млн. мандрівників.

Електронне бронювання дозволяє більш ефективно використовувати готельний фонд. Один з відомих варіантів електронного бронювання - сайт Booking.com.

Booking.com - провідна європейська система інтернет-бронювання готелів за кількістю проданих ночей в готелях (оборот 2,8 млрд. євро в рік), привертає більше 20 мільйонів користувачів щомісяця. Заснована в 1996 році, компанія пропонує широкий спектр готелів від люксових до самих економічних. Сайт доступний на 43 мовах і здійснює пошук по майже 340 тисячам готелів в 169 країнах світу. Штаб-квартира цієї компанії знаходиться в Амстердамі, в Голландії [8].

Крім цієї компанії ще ряд компаній ведуть активну роботу на готельному ринку HRS, Agoda.com, Hotels.com, Expedia, HotelLook.ru.

На порозі готельного бізнесу і трансферту знаходиться новий проект, створений у 2011 р. під назвою «Аеротель», який був побудований в 1978 р. як профілакторій для екіпажів. Сьогодні на базі цього профілакторію поставлена нова задача - створення нової готельної мережі бізнес-готелів. Завдання реалізації авіаквитків і місць в готелях забезпечують різні системи бронювання і резервування.

Спостереження показують, що використовуючи системи бронювання, турфірма може організувати реалізацію турпродукту цілодобово без збільшення навантаження на персонал. Об'єднання можливостей систем бронювання, з міжнародними аналогами, згаданими вище, дозволяє створити національну систему резервування турпродукту, що забезпечує розвиток міжнародного туризму [8].

Однак, поряд з організованою і структурованою частиною туризму активно функціонує і самодіяльний туризм, який масштабно розвивається на базі соціальних мереж, регулярно поповнюють свої ряди. Соціальні мережі можна класифікувати як: однокласники, твітер, в контакт і так далі, а також туристичні соціальні мережі. Ці інформаційні технології дозволяють людям не тільки легко бронювати готелі, але і швидко придбати квитки за доступною ціною.

Важливим гравцем на ринку міжнародного туризму є онлайн-біржа, що здійснює резервування авіаквитків на ринку чартерних перевезень - Anywayanyday.com. Компанія Anywayanyday використовує для роботи дані відразу декількох глобальних дистриб'юційних систем бронювання (GDS). Пропозиції, надходять від авіакомпаній, обробляються в реальному часі, зі швидкістю більше 200 варіантів перельотів в секунду по кожному із запитів.

При створенні anywayanyday.com в основу було покладено ідею граничного спрощення всіх процесів для користувача. Сервіс не вимагає попередньої реєстрації, система автоматично підставляє варіанти пунктів призначення при введенні даних з невірною розкладкою клавіатури, інтерфейс передбачає мінімальну кількість кліків і рухів миші і т. д.

Компанія працює тільки з електронними авіаквитками. Оплата авіаквитків здійснюється готівкою в салонах «Альт-Телеком» і «Евросеть», а також за допомогою банківських карт VISA і MasterCard в режимі онлайн. При проведенні оплати користувач може вибирати валюту транзакції: російські рублі, долари США, євро, українські гривні або швейцарські франки.

Система «Continent-ANT», розроблена компанією «ANT-Group» призначена для автоматизації віддаленого бронювання туристичних послуг [1].

Система «Continent-ANT» призначена для спільної роботи туроператорів (фірм, які формують турпакет) з власною мережею турагентств, які перебувають в будь-якій точці країни. Крім функцій автоматичного управління внутрішньої діяльністю туристичної фірми, система «Continent-ANT» дозволяє будь-якому агенту за лічені секунди отримати найточнішу на даний момент інформацію для бронювання, оформити заявку і побачити відповідь про її виконанні. Робота через систему «Continent-ANT» забезпечує саму передову технологію продажів, прискорює обслуговування клієнтів, скорочує витрати на зв'язок і канцелярські товари.

Так, система Lodging Touch американської компанії MAI Hospitality, однієї з лідерів в розробці програм для готельної індустрії, є інтегрованим пакетом програм, що автоматизує різні відділи готелю: порт'є, ресторанної служби, відділу продаж, організацій банкетів. Вона може бути об'єднана з такими периферійними системами, як бухгалтерські програми, системи оптимізації прибутку готелю, платне телебачення, системи телефонії, контролю доступу в номери та ін.

Програма Lodging Touch – Порт'є виконує функції бронювання номерів, заселення і виписку гостей, нарахування платежів і процедуру нічного аудиту. Тут можна проглянути звіт за станом готелю, отримати різну довідкову інформацію (гостьові картки, паспортні дані) [1].

Система Nimeta порівняно новий продукт, призначений для малих і середніх готелів. Робота системи Nimeta надає можливість оренди і використання системи управління за допомогою Internet-технологій. Ця технологія полягає в тому, що дані про готель і, власне сама програма системи управління готелем, знаходяться поза готелем на спеціально відведеному сервері. Такий сервер знаходиться в обладнаному сервіс - центрі Internet-провайдера. Таким чином, для підключення і використання системи Nimeta досить просто мати комп'ютер і вихід в Internet.

Таким чином, найбільш поширеною системою обслуговування в світових країнах є система Fidelio, яка повністю і використовується у висококласних готелях, кількість яких є незначною.

Результат впровадження комп'ютерних інформаційних технологій – економія часу фахівців. Єдиний спосіб отримання відчутного економічного ефекту від економії часу – переорієнтація цього часу на досягнення конкретних цілей даного підрозділу, які визначаються загальною стратегією фірми. На сьогоднішній день число конкурентів на туристичному ринку зростає щодня. Для того щоб залучити або утримати клієнта необхідно придумувати і впроваджувати на підприємство нові послуги та акції.

Інформаційний і туристичний ринки повинні задовольняти потреби всіх категорій споживачів, які бажають отримати туристичну послугу, а держава – підтримувати і сприяти розвитку як традиційних туристичних підприємств, що орієнтуються на клієнтів, які надають переваги особистому спілкуванню під час придбання послуги, так і віртуальних фірм, які можуть задовольнити потреби клієнтів, що надають переваги Інтернет-технологіям.

Використання потенціалу технологій для зміни бізнес-процесів компанії і істотного випередження конкурентів не є одноразовою подією. Якщо компанії хочуть домагатися успіху в епоху постійних технологічних змін, то їм потрібно розглядати здатність до використання інформаційних технологій як один з ключових умінь [1].

Висновки. Таким чином, туризм на ринку майже повністю залежить від зображень, описів, засобів комунікацій і передачі інформації. Водночас, система функціонування туристичної галузі дуже схоже на організацію будь-якої іншої економічної сфери діяльності. Проте як було доведено, глобальний світ розвивається нерівномірно. Країни з розвиненими ринками та економікою мають кращу основу для генерування та імплементації інноваційних технологій та рішень. А країни, що розвиваються чи бідні держави, недостатньо інтегровані в глобальний інформаційний простір, менше мають змоги використовувати усі новітні засоби у модернізації своїх ринків чи роблять це дуже повільно.

У деяких країнах спостерігається стрімкий розвиток обох цих ринків, інші ж країни характеризуються низьким рівнем діяльності таких сфер чи однієї з них. Також відмітимо, що при розгляді показників діяльності країн експортерів та імпортерів, інформатизація суспільства впливає більшою мірою на розвиток експорту туристичних послуг. Є ряд країн, де така залежність не підтверджується з певних внутрішніх причин, які потребують подальшого дослідження.

Оптимізація та покращення ефективності інформаційних технологій в туристичній галузі в глобалізаційному просторі світової економіки призведе до залучення більшої кількості туристів та географічного охоплення ширших дестинацій.

Бібліографічні посилання:

1. Гуляев В.Г. Нові інформаційні технології в туризмі: Навч. посібник / В.Г.Гуляев. – М., 1998. – С. 62-63.
2. Замиховська О.Л. Автоматизовані інформаційні системи в індустрії готельного бізнесу та туризму на Україні // Прикарпатський вісник НТШ. Число. – 2012. – № 1(17).
3. Заря І.В. Ефективність управління туристичною діяльністю в контексті розвитку інформаційних технологій // Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університета // <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/2967/2925>
4. Кудла Н.Є. Менеджмент туристичного підприємства [Текст]: підручник / Н. Є. Кудла; М-во освіти і науки України. - Київ: Знання, 2012. - 343 с.
5. Мальська М. Концепції формування просторової структури сфери послуг/ М. Мальська // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2010. Вип.27. – 418 с.

6. Мальська М.П. Основы туристического бизнеса: Учебное пособие / М.П. Мальська, В.В.Худо, В.И.Цибух. – Киев: Центр образовательной литературы, 2004. – 272 с.
7. Маркетинг туристичних послуг: навчальний посібник / Н. Є. Кудла; М-во освіти і науки України, Львівський ін-т економіки і туризму. - Київ: Знання, 2011. - 351 с.
8. Панчак І. Туристичний бізнес та інформаційні технології / І. Панчак // Інноваційні процеси та їх вплив на ефективність діяльності підприємств. Збірник виступів на 5 науково-практичній конференції. Частина 1., К.: Укоопосвіта, 2010. - С.110-117.
9. UNWTO World Tourism Barometer [Електроний ресурс] /Спосіб доступу:[http://http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf](http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf)

List of referens:

1. Hulyayev V.H. Novi informatsiyni tekhnolohiyi v turyzmi: Navch. posibnyk / V.H.Hulyayev. - M., 1998. - S. 62-63.
2. Zamikhovs'ka O.L. Avtomatyzovani informatsiyni systemy v yndustryi hotel'noho biznesu ta turyzmu na Ukrayini // Prykarpat's'kyu visnyk NTSH. Chyslo. - 2012. - № 1 (17).
3. Zorya I.V. Efektyvnist' upravlinnya turystychno diyal'nisty v konteksti rozvytku informatsiynykh tekhnolohiy // Instytut mizhnarodnykh vidnosyn Natsional'noho aviatsiynoho universytetu // <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/2967/2925>
4. Kudla N.YE. Menedzhment turystychnoho pidpryyemstva [Tekst]: pidruchnyk / N. YE. Kudla; M-vo osvity y nauky Ukrayiny. - Kyiv: Znannya, 2012. - 343 s.
5. Mal's'kyu M. Kontseptsyi formirovaniye prostorovoyi strukturoyu sferi posluh/M. Mal's'kyu//Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya mizhnarodni otnoshenyya. 2010. Vip.27.-418 s.
6. Mal's'kyu M.P. Osnovy turystychnoho biznesu: Navchal'nyy posibnyk / M.P. Mal's'kyu, V.V.Khudo, V.I.Tsibukh. - Kyiv: Tsentr osvitynoi literatury, 2004. - 272 s.
7. Marketynh turystychnykh posluh: navchal'nyy posibnyk / N. YE. Kudla; M-vo osvity y nauky Ukrayiny, L'vivs'kyu in-t ekonomiky i turyzmu. - Kyiv: Znannya, 2011. - 351 s.
8. Panchak I. Turystychnyy biznes ta informatsiyni tekhnolohiyi / I. Panchak // Innovatsiyni protsesy ta yikh Vplyv na efektyvnist' diyal'nosti pidpryyemstv. Zbirnyk vistupiv na 5 nauково-praktychniy konferentsyy. Chastyna 1., K. : Ukooposvita, 2010. - S.110-117.
9. UNWTO World Tourism Barometer [Elektronyy resurs] / sposob dostupu: [http:// http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf](http://http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf)

УДК 37.21

JEL Classification: O18

Милев А.Ю.

аспирант

Одесский национальный политехнический университет

Milev A.Y.

Postgraduate

Odessa National Polytechnic University

ПЛАНИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВОВ ОРГАНИЗАЦИЙ ТОРГОВЛИ РЕГИОНА

PLANNING OF SOCIAL DEVELOPMENT OF LABOR FORCES OF TRADE ORGANIZATIONS OF THE REGION

Рассмотрено социально-экономическое развитие Украины на примере сектора розничной торговли в регионах.

Ключевые слова: торговля, организация труда, социальное планирование, менеджмент, этика.

We consider the socio-economic development of Ukraine as an example of the retail sector in the regions.

Key words: trade, labor organization, social planning, management, ethics.

Постановка проблемы. В данной статье описаны проблемы развития трудовых коллективов организаций торговли региона и перечисляются возможные способы решения данной проблемы. С помощью результатов исследования и рассуждений был обозначен комплекс мер и действий, направленных на развитие и обеспечение развития торговли в регионах страны.

Социальная политика является составной частью кадровой политики предприятия. Ее принципы направлены на обеспечение интересов организации через реализацию интересов отдельного работника и реализуются в плане социального развития организации.

Социальное планирование развития торгового предприятия представляет собой обоснованную и материально обеспеченную систему мероприятий, направленную на регулирование социально-трудовых отношений, мобилизацию кадрового потенциала организации, формирование приверженности, преданности персонала ее интересам [1]. При разработке разделов плана социального развития учитываются внешние и внутренние регламентирующие документы (трудовые соглашения, коллективные договоры). Разработка проекта плана осуществляется работниками кадровых служб, экономистами с привлечением представителей трудового коллектива в лице профсоюзных либо других общественных групп, обеспечивающих защиту интересов работников. План, утвержденный руководителем предприятия, принимает форму директивы, обязательной для исполнения.

Исходной информацией для составления плана являются:

- внешняя и внутренняя документация, регламентирующая социально-трудовые отношения;

- планы развития предприятия на планируемый год и перспективу (корпоративный бизнес-план);

- результаты анализа развития трудового потенциала организации (анализ статистических данных, документации, отражающей социальную структуру персонала, сложившихся направлений и уровня затрат на удовлетворение социальных потребностей);

- пособия и методические рекомендации по разработке социальных программ;

- обобщенные данные наблюдений за социальной жизнью трудового коллектива;

- результаты анализа материалов анкетных опросов и интервьюирования работников организации, проводимых с целью выяснения оценок, мнений о эффективности проводимой администрацией социальной политики и предпочтений персонала на будущее;

- анализ существующего опыта планирования социального развития коллектива в регионе и в целом по стране, а также зарубежная практика.

Анализ исследований и публикаций. Данной проблемой занимались Минцберг Г. и Р. Холл. Из украинских авторов: Ворона О.В. «Методические подходы к оценке уровня социальной ответственности», Димитрова Л.М. «Социология управления и организаций», Кибанов А.Я. «Основы управления персоналом».

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы.

1. Моральное убеждение – этот метод воздействия способствует сознательному усвоению людьми этических знаний, формированию у них мотивов активного освоения нравственных умений. Глубокое убеждение формирует у личности нравственно достойные идеалы.

2. Нравственные примеры. Желательно, чтобы в каждом трудовом коллективе были люди, которым можно было бы подражать. Подражание является важным социально-психологическим средством распространения норм морали и их перерастания в традиции и привычки.

3. Работа с книгами и периодическими изданиями.

4. Этическая консультация. Следует учитывать, что у многих членов трудового коллектива нет систематизированного этического образования. В связи с чем у них появляются трудности нравственно-познавательного характера. Поэтому полезны этические консультации, организуемые в трудовом коллективе.

5. Этическая экспертиза. Широко применяется при разборе конфликтов, которые возникают в коллективе. Чем грамотнее она проведена, тем четче установлены содержание и степень нравственной ответственности участников конфликта, нарушителей норм морали. Квалифицированная этическая экспертиза как составная часть гуманитарной экспертизы имеет определяющее значение при проектировании человековедческих технологий, при подведении итогов их внедрения.

Цель статьи. Разработка этических кодексов, описывающих систему общих ценностей и правил этики организации, которых должны

придерживаться ее работники. Такие кодексы необходимы для описания целей организации, создания нормальной этической атмосферы и определения этических рекомендаций в процессе принятия решений. Чтобы сделать этические кодексы более действенными, в организациях необходимо принимать и определенные дисциплинарные меры, направленные на наказание за нарушение кодекса и поощрение поступков, совершенных в соответствии с его правилами.

Результаты исследования. В практике хозяйствования часто недооценивается эффект условий труда в нравственной социализации работников. На тех предприятиях, где эргономичны и эстетичны условия труда, люди предрасположены к моральному воздействию, ибо такие условия свидетельствуют об уважительном к ним отношении. Материализованное проявление заботы о физическом и психическом здоровье людей делает возможным повысить уровень предъявляемых требований к их нравственному здоровью. Другой неотъемлемой составляющей формирования эффективных условий труда на предприятиях торговли является этическая пропаганда. Наряду с экологической и экономической, этическая пропаганда прочно утверждается в трудовых коллективах. Она способствует переводу этических знаний на язык практики. Достигается это путем раскрытия этического смысла конкретных поступков, осуществляемых людьми в служебных условиях. Наиболее эффективна этическая пропаганда при взаимодействии с профессиональной учебой.

В любом коллективе руководитель благодаря методам морального воздействия может активно задействовать как подсознание, так и сознание людей, а потому придать их действиям концентрированный характер.

Для повышения уровня этичности поведения руководителей и рядовых сотрудников наибольшую актуальность приобретают следующие мероприятия. Разработка этических кодексов, описывающих систему общих ценностей и правил этики организации, которых должны придерживаться ее работники. Такие кодексы необходимы для описания целей организации, создания нормальной этической атмосферы и определения этических рекомендаций в процессе принятия решений. Чтобы сделать этические кодексы более действенными, в организациях необходимо принимать и определенные дисциплинарные меры, направленные на наказание за нарушение кодекса и поощрение поступков, совершенных в соответствии с его правилами.

Этические кодексы представляют собой своеобразные «путеводители» к правильному поведению, дают общие ориентиры в спорных ситуациях, помогают профессионально контролировать тех менеджеров, которые иногда просят, даже приказывают своим подчиненным совершать не только неэтичные, но даже незаконные поступки. В то же время, как показывает практика, этические кодексы порой содержат слишком расплывчатые формулировки правил поведения, и с их помощью трудно решить конкретную этическую проблему.

Еще одним инструментом повышения этичности поведения могут стать карты этики – это набор этических правил и рекомендаций, конкретизирующих

этический кодекс организации для каждого сотрудника. Целесообразным представляется создание комитета по этике непосредственно для предприятий торговли в регионе, обычно располагающие определенным набором функций, к которым относят следующие: внесение этических вопросов для обсуждения правлением или представителями высшего менеджмента в регионе в целом; доведение основных требований этического кодекса до сведения менеджеров предприятий и организаций; анализ и пересмотр кодексов на основе ежегодных внутриорганизационных отчетов и в зависимости от изменения и внешних условий функционирования; поддержка кодекса путем разработки системы санкций; обеспечение высшего уровня менеджмента консультациями по этическим вопросам.

Для оценки и составления отчетов о реализации социальных программ организации необходимо проводить социальные ревизии. Сторонники социальной ревизии полагают, что отчеты такого типа могут свидетельствовать об уровне социальной ответственности организации [2].

Обучение этическому поведению руководителей и рядовых сотрудников предполагает знакомство с требованиями этики деловых отношений всех организаций региона, что повышает их восприимчивость к этическим проблемам, которые могут перед ними возникнуть, освоение набора готовых решений, укладывающихся в рамки этических требований.

Этическая экспертиза, представляет собой всесторонний анализ конкретного аспекта деятельности организации (или конкретного проекта), которая вызывает беспокойство высшего руководства, персонала или общественности и может повлиять на имидж и перспективы организации [3].

Результатом такой экспертизы становится система предложений, направленных на улучшение морального климата и моральной респектабельности организации, а также внесение коррективов в практику деятельности организации (или ее конкретных проектов). Этическое консультирование проводится тогда, когда возникающие проблемы не могут быть решены силами самой организации из-за отсутствия соответствующих структур, сложности и противоречивости ситуации, связанной с конкретными моральными дилеммами, для чего приглашаются компетентные независимые специалисты по этике деловых отношений со стороны.

Так, при заключении сделок и других видов делового общения этическими нормативами обычно запрещаются взятки, «подмазки», вымогательство, подарки, мошенничество, нарушение законов, незаконные выплаты политическим организациям и т.д.

На Западе [4] организации обычно формируют этические нормативы и доводят их до своих работников в виде печатных материалов. Некоторые фирмы создают рабочие группы или постоянные комитеты по этике. Другие нанимают специалиста по этике бизнеса, называемого адвокатом по этике. Его роль сводится к выработке суждений по этическим вопросам, в том числе и по этике делового общения.

Задача повышения норм и стандартов этики делового общения, как и вообще этики бизнеса, во многих странах сегодня выдвигается как одна из

важнейших. Проблема стоит достаточно остро. Так, согласно опросам общественного мнения, среди широких слоев населения США господствует убеждение, что ценности этического поведения неуклонно снижаются [5]. Поэтому организации, фирмы, руководители и предприниматели всех уровней должны приложить максимум усилий для повышения этичности делового общения, используя для этого различные способы и средства, в том числе и обучение служебно-деловой этике.

Искусство и успех делового общения во многом определяются теми этическими нормами и принципами, которые использует руководитель по отношению к своим подчиненным. Эти нормы касаются того, как и на основе чего отдаются распоряжения в процессе управления, в чем выражается служебная дисциплина, определяющая деловое общение.

Без соблюдения этики делового общения между руководителем и подчиненным большинство людей чувствуют себя в коллективе дискомфортно, нравственно незащищенными. Отношение руководителя к подчиненным влияет на весь характер делового общения, во многом определяет его нравственно-психологический климат. Именно на этом уровне формируются в первую очередь нравственные эталоны и образцы поведения.

В деловом общении «снизу-вверх», т.е. в отношении подчиненного к своему начальнику, знание, как следует обращаться и относиться к своему руководителю, не менее важно, чем то, какие нравственные требования следует предъявлять к своим подчиненным. Без этого трудно найти «общий язык» и с начальником, и с подчиненными. Используя те или иные этические нормы, можно привлечь руководителя на свою сторону, сделать своим союзником, но можно и настроить его против себя, сделать своим недоброжелателем.

Соблюдение этики делового общения «по горизонтали» также не менее важно, поскольку укрепляет позиции работника как в профессиональном, так и психологическом планах, позволяет найти значительную поддержку и понимание окружающих. При этом применительно к коллегам-управляющим следует иметь в виду, что найти верный тон и приемлемые нормы делового общения с равными по статусу сотрудниками из других подразделений – дело весьма непростое. Особенно, если речь идет об общении и отношениях внутри одного предприятия.

В работе американского социолога Л. Хосмера сформулированы современные этические принципы делового поведения, опирающиеся на аксиомы мировой философской мысли, прошедшие многовековую проверку теорией и практикой:

- никогда не делай того, что не в твоих долгосрочных интересах или интересах твоей компании;
- никогда не делай того, о чем нельзя было бы сказать, что это действительно честное, открытое и истинное, о котором можно было бы с гордостью объявить на всю страну в прессе и по телевидению;
- никогда не делай того, что не есть добро, что не способствует формированию чувства локтя, так как все мы работаем на одну общую цель.

- никогда не делай того, что нарушает закон, ибо в законе представлены минимальные моральные нормы общества;
- никогда не делай того, что не ведет к большему благу, нежели вреду для общества, в котором ты живешь;
- никогда не делай того, чего ты не желал бы рекомендовать делать другим, оказавшимся в похожей ситуации;
- никогда не делай того, что ущемляет установленные права других;
- всегда поступай так, чтобы максимизировать прибыль в рамках закона, требований рынка и с полным учетом затрат. Ибо максимальная прибыль при соблюдении этих условий свидетельствует о наибольшей эффективности производства;
- никогда не делай того, что могло бы повредить слабейшим в нашем обществе;
- никогда не делай того, что препятствовало бы праву другого человека на саморазвитие и самореализацию.

Выводы и предложения. Таким образом, руководитель должен быть знаком с вопросами культуры, этики, морали, психического и физического здоровья и совершенствования личности, овладеть философским мышлением, умением ориентироваться в различных теориях (особенно по организации производства и труда), в результатах научных исследований. Поэтому к основным критериям работы современного руководителя-менеджера западные ученые относят: больше отчетности; больше лидерства; больше внимания к коллективной работе; тесный контакт с людьми; больше условности власти; больше индивидуальности; больше самоотдачи; сочетание интеллекта и оперативных качеств. Руководители и менеджеры, которым нужно вдохновлять сотрудников, сами должны чувствовать душевный подъем, работать на высоком духовном уровне, постоянно сохранять связь с идеями и энергией людей, которые их окружают, больше внимания уделять их духовным качествам.

Отношение к человеку только как к инструменту, объекту, которым можно манипулировать, который можно побудить, является признаком тоталитарного мышления. Проблемы духовности, веры, религии и их психологических последствий играют все возрастающую роль в современном обществе. Менеджер должен иметь современные знания в области теории и исследований человеческого поведения, уметь предусматривать отношение людей к себе и разумно реагировать на него. Поскольку в современной компании важную роль играет система ее внутренних ценностей, менеджер должен умело прививать их подчиненным, производить и поддерживать стремление достичь цели.

В целом, планирование социального развития трудового коллектива предприятия обеспечивает комплексность подхода к реализации его социальной политики. При этом, социальная политика администрации обеспечивает формирование условий для наиболее полной реализации трудового потенциала персонала и способствует развитию профессиональных характеристик, формированию условий для эффективного социального

взаимодействия; формированию корпоративного духа организации, приверженности, преданности ее ценностям, формированию благоприятного социально-психологического климата – важного условия качественного исполнения профессиональных функций, рациональной организации труда; созданию условий для обеспечения и сохранения работоспособности персонала; повышению культурного уровня, развития способностей, творческого потенциала – необходимых условий для активизации человеческого фактора результативности труда.

Библиографические ссылки:

1. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации.
2. Управление — это наука и искусство: А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тэйлор, Г. Форд. М.
3. Холл Р. Х. Организации: структуры, процессы, результаты.
4. Киллен К. Вопросы управления.
5. Бландел Р. Эффективные бизнес-коммуникации. Принципы и практика в эпоху информации.

List of references:

1. Mintsberg G. The structure in the hand: the creation of an effective organization.
2. Management is science and art: A. Fayol, G. Emerson, F. Taylor, G. Ford. M.
3. RH Hall. Organizations: structures, processes, results.
4. Killen K. Management issues.
5. Blundel R. Effective business communications. Principles and practices in the information age.

Невдачина О.І.

викладач кафедри фінансів і кредиту

ХІФ КНТЕУ

Невдачина О.И.

преподаватель кафедры финансов и кредита

ХИФ КНТЕУ

Nevdachyna O.I.

teacher of the department of finance and credit

HIF KNTEU

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ
ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО РЫНКА В УКРАИНЕ
PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKET IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасний стан функціонування фінансового ринку, виявлено основні проблеми та недоліки стримуючі розвиток, проаналізовано чисельність основних існуючих учасників фінансового ринку та їх діяльність за останні роки наведено в динаміці. На основі виявлених проблем запропоновано рекомендації щодо подолання труднощів, що стримують подальший розвиток та успішне функціонування фінансового ринку в країні.

***Ключові слова:** інвестиції, фінансовий ринок, банки, страхові компанії, активи, глобалізація.*

В статье рассмотрено современное состояние функционирования финансового рынка, выявлены основные проблемы и недостатки сдерживающие развитие, проанализированы численность основных существующих участников рынка и их деятельность за последние годы приведены в динамике. На основе выявленных проблем предложены рекомендации по преодолению трудностей, которые препятствуют дальнейшему развитию и успешному функционированию финансового рынка в стране.

***Ключевые слова:** инвестиции, финансовый рынок, банки, страховые компании, активы, глобализация.*

The article considers the current state of functioning of the financial market, identifies the main problems and disadvantages of restraining development, analyzes the number of the main existing participants of the financial market and their activity in recent years is given in the dynamics. On the basis of the revealed problems, recommendations are offered to overcome the difficulties hindering the further development and successful functioning of the financial market in the country.

***Key words:** investment, financial market, banks, insurance companies, assets, globalization.*

Постановка проблеми. На шляху приєднання України до світової спільноти з'являється все більше кардинально нових завдань і проблем. Першочергово уваги потребує фінансовий ринок, оскільки більшість операцій відбувається саме на ньому. На сьогодні український фінансовий ринок можна позиціонувати як банко-центрований ринок. Тому важливим завданням на сучасному етапі є пошук нових альтернатив розвитку відповідно до вимог європейських просторів, що дасть змогу національній економіці відповідати світовим стандартам та забезпечить стабільність і конкурентоспроможність національному фінансовому ринку.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблемами розвитку фінансового ринку займались низка вітчизняних вчених-економістів, а саме: І.Бланк, Т.Богдан, В.Зимовець, С.Зубик, В.Корнеєв, С.Науменкова, В.Федосов, І.Школьник, З.Боді, Г.Габбарт, Л.Гітман, М.Джонк, Р.Мертон, Я.Міркін, Е.Прескотт, Дж.Тобін, Дж.Стігліц, В.Шарп та ін. Та не зважаючи на вагомий вклад провідних науковців питання успішного функціонування фінансового ринку залишається відкритим та потребує все більшої уваги.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Питанням функціонування фінансового ринку України займається велика кількість науковців протягом багатьох років. Великої уваги, з моменту отримання незалежності держави, набували питання щодо розвитку інструментів фінансового ринку, ефективного функціонування фондового ринку, банківської системи, страхових та пенсійних фондів, покращення інвестиційного клімату та законодавчої бази. Проте досягти балансу не вдалось й до сьогодні. Враховуючи зміни в економіці на шляху до інтеграції країни в світові простори зазначені питання набувають все більшої гостроти та потребують пошуку нових шляхів їх вирішення.

Мета статті є аналіз сучасного стану фінансового ринку в Україні, виявлення основних проблем та окреслення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Добре розвинені банківські установи, пенсійні фонди, страхові компанії та інші сегменти фінансового ринку є гарантією стабільного розвитку економічної системи в країні. Для України становлення та подальший розвиток фінансового ринку є передумовою появи потужного джерела інвестицій, що будуть спрямовуватися в сектори економіки держави, шляхом акумуляції вільних грошових коштів. Функціонування фінансового ринку неможливе без роботи фінансової системи, що забезпечує його нормальне існування і розвиток, тому тема є актуальною.

Фінансовий ринок відбиває специфічну сферу грошово-інвестиційних відносин, що виникають у процесі руху фінансових ресурсів між державою, юридичними та фізичними особами за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів.

Зазначимо, що вітчизняний кредитний ринок в основному сформувався з розвитком банківської системи в Україні. Ринок цінних паперів пов'язаний з появою і діяльністю фондових бірж в Україні та з борговою політикою Міністерства фінансів України. Процеси на валютному ринку обумовлюються значною мірою регулюванням Національного Банку України. Страховий ринок є найбільш децентралізований та пов'язаний з діяльністю великої кількості дрібних, середніх та великих страхових компаній. Ринок дорогоцінних металів і каміння є локальним, а основними його суб'єктами є банківські установи. Незначні обсяги фінансового ринку займають й інші фінансові послуги.

Тому доцільно при структурному розгляді фінансового ринку України в першу чергу звернути увагу на основоположних учасників фінансового ринку та інвестиційних процесів в Україні – це банківські установи та Національний банк України, Міністерство фінансів України, професійні учасники фондового і страхового ринку, недержавні пенсійні фонди.

У наш час більшість банківських та страхових компаній набули форми акціонерних товариств; крім того, на фінансовий ринок України почали поступово виходити професійні іноземні учасники. Так, дані щодо основних суб'єктів фінансового ринку представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Кількість професійних учасників фінансового ринку в Україні [4]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Банківські установи	182	176	176	176	180	163	120
У т.ч. банківські установи з іноземним капіталом	51	55	53	53	49	51	40
Страхові організації	450	456	442	414	407	382	368
Торговці цінними паперами	737	763	733	647	554	462	594
Недержавні пенсійні фонди	92	89	88	84	74	75	72

З табл. 1 видно, що основна частина професійних учасників фінансового ринку України є банківські установи, страхові організації, торговці цінними паперами, а також недержавні пенсійні фонди. Найбільш вагому частину займають торговці цінними паперами.

У розвинених країнах світу та країнах, що розвиваються, недержавні пенсійні фонди відіграють активну роль на фінансових ринках, а їх вартість активів сягає 85-120% від ВВП [6]. Як бачимо, в Україні вони не виступають активними учасниками фінансового ринку. Тому аналіз аналогічних структур в Україні має враховувати сучасні світові тенденції. Таблиця 1 показує, що кількість професійних учасників фінансового ринку України, починаючи з 2015 років, системно скорочується, консолідації якогось сектору за рахунок іншого не спостерігається.

При цьому зазначимо, що кількість торговців цінними паперами є найбільшою, але провідну роль на фінансовому ринку України відіграє банківський сектор, активи якого в рази переважають активи інших учасників фінансового ринку України (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг активів учасників фінансового ринку України, млрд. грн. [5]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Вартість активів банківських установ	880	942	1054	1127	1278	1317	1275
Загальні активи страхових організацій	41,9	45,2	48,1	56,2	66,4	70,3	60,6
Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на фондових біржах	36	131,1	235,4	263,7	463,4	619,7	290,8
Вартість активів недержавних пенсійних фондів	0,9	1,1	1,4	1,7	2,1	2,3	2,1

Аналіз табл. 2 свідчить, що абсолютно домінуючу роль на ринку фінансових послуг України відіграє банківська система. Так, її активи системно протягом усієї історії розвитку вітчизняної економіки в 5-20 разів переважали активи інших найбільших учасників фінансового ринку. Недержавні пенсійні фонди взагалі є фактично нерозвиненими та мають дуже обмежені активи в Україні [6, с. 11]

Аналіз фінансового ринку України доводить, що провідну роль відіграє банківський сектор, тому показники кредитування та розміщення депозитів є визначальними для розуміння структури та обсягу цього ринку.

Кредити, надані депозитними корпораціями резидентам, та депозити домашніх господарств, залучені депозитними корпораціями, представлені на рис.1.

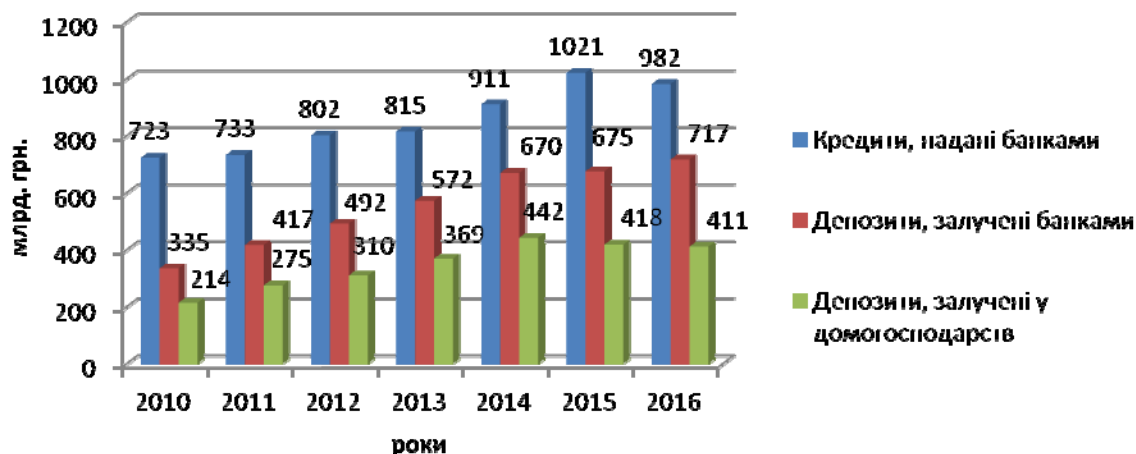


Рис. 1. Кредити і депозити резидентів в банківській системі України, млрд. грн.

Як показує рис. 1 з 2010 року спостерігаються відносно стабільні обсяги кредитування, а військово-геополітична криза розпочата в 2014 й суттєве зниження ВВП України (-6,8% у 2014 році та -9,9% у 2015) при високих темпах інфляції (24,9% у 2014 році та 43,3% у 2015) згорнули обсяги кредитування на 4% в 2015 році. Депозити залучені банками мають відповідне співвідношення до обсягів наданих кредитів. Показники кредитування почали випереджати рівень депозитів з 2010 по 2015 рік. Крім того, з початком кризи в 2014 зменшення кредитування зблизило між собою показники кредитування та обсягів залучених депозитів, але при цьому рівень депозитів на 27% був меншим від обсягів кредитування. Значну роль при цьому відігравали кошти, залучені у домогосподарств, що стабільно становлять 55-66% від загального обсягу депозитів

Зазначимо, що значну роль на фінансовому ринку України відіграє макроекономічна ситуація, а саме домінування державних цінних паперів, що суттєво звужують та монополізують цей ринок. Така ситуація склалась у зв'язку з нерозвиненістю приватного капіталу, перебуванням його в тіньовому секторі, а також наявністю системи вітчизняного бюджетоутворення з постійним дефіцитом і небажанням органами влади переорієнтуватись і стимулювати розвиток приватного фінансового сектору [6].

Нижче наведено статистику (табл. 3), яка показує макроекономічні показники, що вплинули на монополію державних фінансових інструментів на фінансовому ринку України [4].

Аналіз табл. 3 дає підстави зробити висновки щодо хронічного дефіциту бюджету та його зростанням в разі, особливо за період 2010-2015 років. Також

загрозливою тенденцією для середньострокового та довгострокового періоду є зростання державного боргу до ВВП.

Таблиця 3

**Дефіцит та джерела фінансування державного бюджету України,
млрд. грн.**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Перевищення видатків над доходами	64,3	23,6	53,5	64,7	78,1	45,2
Джерела внутрішнього фінансування дефіциту	17,0	9,85	40,6	50,7	35,8	15,4
Джерела зовнішнього фінансування дефіциту	47,3	13,7	12,8	13,9	42,3	29,8
Співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	6	1,8	3,8	4,5	5	3,7
Державний борг, % до ВВП	39,9	35,9	36,6	40,1	70,2	79
Частка доходів держбюджету в зведеному бюджеті, %	78	74	77	76	78	82

Для країн з ринком, що формується, і незбалансованою економікою показник державного боргу понад 30% є ризиковим, а 79% станом на 2015 рік взагалі переводить Україну як державу в зону ризиків для іноземних і вітчизняних інвесторів. При таких макроекономічних показниках фінансовий ринок є суттєво обмеженим, за регульованим та неспроможним щодо якісного виконання своїх функцій. Крім того, значна централізація бюджету (у 2016 році цей показник досягає 86%) у поєднанні з державним боргом на рівні 65,488 млрд. дол. США в поточному році обумовлюють значні платежі. Так, за даними Міністерства фінансів України, в 2016 році обсяг платежів з погашення державного боргу становить 135,2 млрд. грн., а виплати з обслуговування боргу – 16,7% від доходів держбюджету [6].

Активність розвитку фінансового ринку в Україні є повільним, у порівнянні з іншими провідними країнами, тому доцільно відокремити його негативні тенденції з метою виявлення стратегії для їх вирішення [2, с. 86]:

- 1) низька ліквідність обігу вітчизняних цінних паперів;
- 2) недостатнє нормативне регулювання функціонування ринку;
- 3) обмежена кількість ліквідних фінансових інструментів для формування активів інституціональних інвесторів
- 4) пасивна роль недержавних пенсійних фондів на фінансовому ринку
- 5) не конкурентоспроможність фінансового ринку України.

Стабільність фінансової системи держави, її ефективність і платоспроможність, мобілізація та перерозподіл фінансових ресурсів, у першу чергу, залежать від розвитку фінансового ринку в країні. З огляду на це, в Україні необхідно впровадити цілісну довгострокову стратегію розвитку фінансового ринку, а саме [3, с. 190]:

- 1) моніторинг діяльності фінансових установ з боку держави, для своєчасного виявлення проблем, та найшвидшого їх вирішення ;
- 2) санація або ж ліквідація неплатоспроможних банківських установ;

- 3) врегулювання питання, щодо реструктуризації кредитів;
- 4) посилення системи захисту прав інвесторів і споживачів шляхом впровадження відповідної законодавчої бази;
- 5) відновлення довіри населення до банківської системи;
- 6) рефінансування фінансового сектору з контролем використання наданих коштів;
- 7) створення державного банку розвитку, який забезпечить доступ суб'єктів господарювання до довгострокових кредитних ресурсів.

Отже, стратегія розвитку фінансового ринку України надасть можливість забезпечити його конкурентоспроможність, прозорість, створить сприятливі умови для його розвитку, і як наслідок збільшиться кількість потенційних інвесторів і підвищиться ліквідність фінансових інструментів ринку.

Висновки та пропозиції. Як показує 26-річний досвід формування фінансового ринку України ліквідного, конкурентноспроможного і ефективного ринку створити не вдалось. Причиною є і макроекономічні дисбаланси, і відсутність довгострокової стратегії розвитку фінансового ринку як складової соціально-економічної стратегії розвитку держави, і неможливість стабілізації соціального, політичного й економічного стану в Україні.

Все це призвело до формування вузького, функціонально обмеженого і неліквідного ринку, на якому домінують банківські послуги та операції з державними цінними паперами. Безконтрольне рефінансування банків підживлює неконтрольовану інфляцію. У результаті все це приводить до неможливості зберегти й примножити свої заощадження, а тому валютний, страховий ринок і недержавні пенсійні фонди є суттєво нерозвиненими. Крім того, для іноземних інвесторів немає чітких і прозорих правил, законодавчого захисту, гарантій від держави та емітентів.

Тому необхідно сформувати і поступово реалізовувати стратегію інституційного забезпечення макроекономічної стабільності, що в подальшому сприятиме розвитку фінансового ринку України.

Бібліографічні посилання:

1. Бормотова М.В. Дослідження сутності поняття "фінансовий ринок" України [Електронний ресурс] / М.В. Бормотова, В.В. Бондаренко // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - Вип. 42. - С. 200-202. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2013_42_18
2. Гнатів О.А. Фінансовий ринок України: сучасний стан і напрями розвитку [Електронний ресурс] / О.А. Гнатів // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2014. - Вип. 40. - С. 82-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_40_11
3. Коніна М.О. Сучасний стан фінансового ринку в Україні та шляхи його вдосконалення / М.О. Коніна // Економічний дискурс. – 2016. – Вип. 2. – С. 183-192.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Редзюк Є.В. Фінансовий ринок та інвестиційні процеси в Україні: досягнення, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Є. В. Редзюк // Економіст. - 2016. - № 6. - С. 9-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2016_6_5

List of references:

1. Bormotova M.V. Doslidzhennya sutnosti ponyattya "finansovyy rynek" Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / M. V. Bormotova, V. V. Bondarenko // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. - 2013. - Vyp. 42. - S. 200-202. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2013_42_18
2. Hnativ O.A. Finansovyy rynek Ukrayiny: suchasnyy stan i napryamy rozvytku [Elektronnyy resurs] / O. A. Hnativ // Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koyi systemy Ukrayiny. - 2014. - Vyp. 40. - S. 82-89. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_40_11
3. Konina M.O. Suchasnyy stan finansovoho rynku v Ukrayini ta shlyakhy yoho vdoskonalennya / M.O. Konina // Ekonomichnyy dyskurs. – 2016. – Vyp. 2. – S. 183-192.
4. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Ofitsiynyy sayt Ministerstva finansiv Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Redzyuk YE. V. Finansovyy rynek ta investytsiyni protsesy v Ukrayini: dosyahnennya, problemy ta perspektyvy rozvytku [Elektronnyy resurs] / YE. V. Redzyuk // Ekonomist. - 2016. - № 6. - S. 9-15. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2016_6_5

Пуцько Б.М.

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності, м. Львів, Україна

Пуцько Б.М.

доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента
внешнеэкономической деятельности, г. Львов, Украина

Punko B.M.

Doctor of Economics, Professor Cathedra foreign economic activity, Lviv, Ukraine

СУБ'ЄКТИВНА ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ІСНУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ МИСЛЕТВОРНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНІВ

СУБЪЕКТИВНАЯ ОБЪЕКТИВНОСТЬ СУЩЕСТВОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЫСЛЕТВОРНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗАКОНОВ

SUBJECTIVE OBJECTIVITY OF EXISTENCE AND FUNCTIONING OF ECONOMIC LAWS MILITARNYCH

Приводиться трактування економічною теорією та удосконалене автором – окремих визначень суб'єктивізму та об'єктивізму економічних законів, спираючись при цьому на головні існуючі у сучасній науці визначення суб'єктивності і об'єктивності. Ставиться під сумнів об'єктивність економічних законів, доводиться, що суб'єктивна форма прояву економічних законів якраз заперечує об'єктивність економічних законів. Розглянуто приклад суб'єктивної оцінки суб'єктом А (рецензент) наукової статті суб'єкта Б (автора). З метою очистки науки від суб'єктивізму запропоновано: 1) або узагалі відмовитися від такого явища, як рецензування одним науковцем іншого (тим паче, якщо вони одного рівня – оба доктори і професори); або 2) створити науковий незалежний громадський рецензійний комітет.

Ключові слова: визначення суб'єктивізму та об'єктивізму, економічні закони, суб'єктивна форма прояву економічних законів, суб'єктивна оцінка наукової статті.

Приводится трактовка экономической теорией и усовершенствованная автором отдельных определений субъективизма и объективизма экономических законов, опираясь при этом на главные существующие в современной науке определения субъективности и объективности. Ставится под сомнение объективность экономических законов, доводится, что субъективная форма проявления экономических законов как раз отрицает их объективность. Рассмотрен пример субъективной оценки субъектом А (рецензент) научной статьи субъекта Б (автора). С целью очистки науки от субъективизма предложено: 1) или вообще отказаться от такого явления как единоличное рецензирование одним ученым другого (тем более, если они одного уровня – оба доктора и профессора); или 2) создать научный независимый общественный рецензионный комитет.

Ключевые слова: определение субъективизма и объективизма, экономические законы, субъективная форма проявления экономических законов, субъективная оценка научной статьи.

Provides a treatment of economic theory and improved by the author of certain definitions of subjectivism and objectivism of economic laws, based on the main existing in the modern science definition of subjectivity and objectivity. Questioned the objectivity of economic laws, it happens that the subjective form of manifestation of economic laws just denies their objectivity. An example of a subjective evaluation by the subject (the reviewer) scientific articles by subject B (author). In

order to purify science from the subjectivity of the proposed: 1) or to opt out of such phenomena as the sole reviewing one of the other scientists (especially if they are of the same level – both doctor and Professor); or 2) create an independent public scientific peer review Committee.

Key words: *definition of subjectivism and objectivism, the economic laws, the subjective form of manifestation of economic laws, subjective evaluation of a scientific article.*

Вступ. Постановка проблеми та її зв'язок з теоретичними та практичними завданнями. Категорії суб'єктивне і об'єктивне носять у собі суб'єктивні й об'єктивні уявлення і властивості світосприйняття явищ та процесів, суб'єктивна об'єктивність існування і функціонування мислетворних економічних законів є дискусійною і до кінця не дослідженою науковою проблемою.

Невирішені раніше частини загальної проблеми – розвиток розуміння понять суб'єктивність і об'єктивність, їх взаємозв'язку як наукових категорій; альтернативне трактування категорій визначення суб'єктивізму та об'єктивізму економічних законів; дослідження суб'єктивної оцінки об'єктивності у економіці та її ролі у розумінні та розвитку економічної науки і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення економічної теорії головним чином зводиться до пізнання економічних законів і категорій, які виражають глибинну суть конкретної, завжди визначеної економічної системи. Економічні закони виявляють об'єктивні, стійкі причинно-наслідкові зв'язки, як у середині виробничих відносин, економічних процесів і явищ, так і між ними, розкривають сутність зв'язків (наприклад, закони вартості, середнього або монопольного прибутку, співвідношення між складовими національного доходу). Економічні закони не можуть бути незмінними, оскільки економічні процеси не є чимось застиглим.

На відміну від законів природи, економічні закони, це закони діяльності безпосередньо самих людей. Люди активно впливають на економічні закони, можна сказати, деякою мірою їх формують. У той же час економічні закони носять об'єктивний характер. Тому що люди не можуть самі вибрати продуктивні сили й умови матеріального життя, вони підкоряються тим економічним законам, які функціонують у суспільстві в даний історичний момент. Так, якщо підприємець в умовах капіталізму не буде прагнути до максимізації прибутку, те він розориться: закони ринкової економіки й вільної конкуренції змушують виробника створювати товари у відповідності з попитом населення.

Економічні закони носять історичний характер. У рамках конкретних історичних формацій діють особливі системи економічних законів. Так, закони первіснообщинного способу виробництва відрізняються від економічних законів рабовласництва. Специфічний характер мають економічні закони феодалізму й капіталізму.

Економічні закони протягом сторіч в умовах різних суспільних формацій функціонували стихійно, на зразок законів природи. Суспільні катаклізми, так само як і природи, потрясли людство, привели до колосальних соціальних і економічних втрат. Особливо яскраво це проявлялося в кризах надвиробництва. Після останньої економічної кризи 1929-1933 р., що охопили увесь світ,

людство в певній мері навчилося регулювати економічні процеси на основі пізнання економічних законів. Це виявилось в зміні характеру економічних криз, у нейтралізації їхніх негативних наслідків для населення й для виробництва.

Економічні закони відрізняються по своєму змісті й тривалості дії. Поряд зі специфічними законами, що діють протягом якої-небудь однієї суспільно-економічної формації, функціонують загальні економічні закони, властиві всім або ряду суспільно-економічних формацій. Наприклад загальні закони ринкової економіки, закон економії часу, закон підвищення продуктивності праці, закон відповідності виробничих відносин рівню продуктивних сил [1-13].

Мета дослідження. Визначення суб'єктивної об'єктивності, їх взаємозв'язку як наукових категорій. Трактатування економічною теорією та удосконалення трактування автором – категорій визначення суб'єктивізму та об'єктивізму економічних законів. Дослідження суб'єктивної оцінки об'єктивності у економіці та її ролі у розумінні та розвитку економічної науки і практики.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивний та об'єктивний - ці два розглядуваних поняття протилежні. Суб'єктивність безпосередньо залежить від особистісних переваг і смаків, вона пов'язана з інтересами і поглядами суб'єкта. Існуюча наука притримується понять: те, на що спрямована діяльність, називають об'єктом, суб'єкт - той, хто регулює і, власне, здійснює діяльність як таку. Історія понять «суб'єктивність» і «об'єктивність» - цікавий факт, що латинські слова, від яких започатковано ці терміни, спочатку мали діаметрально протилежні значення по відношенню один до одного. Аж до ХІХ ст. ситуація з невизначеними дефініціями термінів залишалася нормою. Об'єктивність в філософії трактувалася різними мислителями по-різному. Таке явище завжди відбувається з термінами, що мають витoki у філософській науці. Тільки в 20-30-і рр. ХХІ століття в словниках почали з'являтися описи суб'єктивності та об'єктивності, наближені до сучасного. Аналогічно з нинішніми, в них також містилися перехресні посилання один на одного. Тобто у суб'єктивному вбачається об'єктивне, і навпаки, у об'єктивному вбачається суб'єктивне. Наприклад, Бог як творець, він є суб'єктом Всесвіту чи об'єктом Всесвіту?

Наступним етапом розвитку стала думка, що суб'єктивність відповідає мистецтву, а об'єктивність - науці. Цьому сприяло і чітке розмежування даних сфер. Це ототожнення одного з іншим міцно вкоренилося у науці, і, більше того, відточило дефініції до сучасних мірок в такому вигляді, в якому їх визнають зараз більшість науковців, не піддаючи якомусь сумніву, а сумніватися є чого.

Суб'єктивність може бути проявом конкретної, відмінної від інших інтерпретацій будь-якого аспекту досвіду. Хоча джерело досвіду, як вважають, є «об'єктивним» і доступним кожному, (як, наприклад, кожному доступна довжина хвилі конкретного променя світла), досвід сам по собі доступний лише суб'єкту (якість світла - його колір). Суб'єктивність часто зустрічається в теоретичних побудовах, вимірах і концепціях, всупереч бажанню тих, хто

намагається бути об'єктивним (по відношенні до себе, захищаючи свою позицію, відстоюючи щось своє суб'єктивне). І в більшості галузей науки метою є уникнути суб'єктивності в наукових або математичних твердженнях і експериментах.

Суб'єктивність - це прояв уявлень людини (суб'єкта) про навколишній світ, з її точки зору, почуттів, переконань та бажань. У філософії цьому терміну зазвичай протиставляють об'єктивність [14].

На побутовому рівні суб'єктивність - це ставлення до чогось лише згідно з особистими поглядами, інтересами або смаками; відсутність об'єктивності. При цьому відбувається нехтування інтересами інших. В цьому значенні виступає синонімом слова упередженість [15].

У наукових галузях (фізика, біологія, інформатика, хімія) намагаються усунути суб'єктивність зі своєї методології, теорії і результатів, і це сьогодні становить значну частину процесу дослідження в цих царинах. Незважаючи на це, суб'єктивність є єдиним способом, за допомогою якого ми пізнаємо світ, математично, науковими методами чи іншим шляхом. Ми поділяємо суб'єктивність на загальнолюдську та індивідуальну, і всі теорії і філософські концепції, які формують наше розуміння математики, науки, літератури, будь-яке поняття, яке ми маємо про світ, засноване на загальнолюдській або індивідуальній точці зору. Суб'єктивність всередині нас є єдиною істиною, попри припущення про суб'єктивність «істини», яку ми досліджуємо. Створення світогляду всередині нас є суб'єктивним, поряд з існуванням концепції наукового відкриття або формування наукової ідеї. Термін суб'єктивність протистоїть поняттю об'єктивності, яке використовують для опису загальнолюдського уявлення про Всесвіт, у тому вигляді, як він є, з позиції, вільної від людського сприйняття і впливу, без загальнолюдського культурного втручання, минулого досвіду і незалежно від очікуваного результату.

Об'єктивність - що таке об'єктивність? Часто можна почути таку критику, що хтось «не об'єктивний». І це здається універсальним аргументом проти мовця. Об'єктивність - це властивість, характеристика або одна з умов? Наскільки спеціалізований цей термін? Володіє він суто позитивною забарвленням або апріорі нейтральний?

Об'єктивність як властивість - це судження, яке не залежить від суб'єктивних смаків та уподобань, реальність в якості зовнішнього світу володіє об'єктивністю. Чому? По-перше, тому, що є першопричиною для самої себе. По-друге, людина та її свідомість є породженням реальності на одній із ступенів її розвитку. А людина в свою чергу, є відображенням об'єктивного світу. Одна з умов об'єктивності - це якраз таки її незалежність від породження зовнішнього світу (від людської самосвідомості). З вищесказаного можна зробити заключення, що термін «суб'єктивність» або «об'єктивність» може бути не тільки принципом, але і властивістю.

Принцип об'єктивності, це основне питання філософії, яке полягає у визначенні, що є первинним - дух чи матерія? Чи можуть економічні закони вважатися об'єктивними, коли їх реалізація на практиці призводить до

збагачення одних і збіднення інших? Дилема має два відповідних рішення. І якщо за основу взяти друге (тобто все-таки матерія), виникає необхідність у визнанні об'єктивно реального існування предмета пізнання, а також і можливості того, що в ході людської предметної діяльності він знайде своє адекватне відображення. Принципу об'єктивності відповідає такий тип мислення, при якому предмет і об'єкт дослідження не піддаються суб'єктивній оцінці, тобто не піддаються зовнішнім визначенням, а суб'єкт мислення проявляє свої властивості сам. Можна сказати, що істина - це те, що залишиться вірним, навіть якщо заперечувати її.

Наукова об'єктивність - є одним з найважливіших вимог наукового методу. Це обґрунтовується винятком суб'єктивного тлумачення результату. Принцип наукової об'єктивності зобов'язує до:

- міркування (бути доказовими і обґрунтованими);
- прагнення до найбільш повного знання, витримка перевірки досвідом;
- багатосторонніх методів і оцінки;
- збалансованого поєднання цих методів і прийомів дослідження (наприклад, аналіз і синтез, індукція і дедукція тощо).

Таким чином, об'єктивність - це те, що наближає науковий підхід до істини, проте не робить його абсолютно істинним [16].

Закон є виразом наявних, стійких, повторюваних, причинно-наслідкових зв'язків між явищами та процесами. Економічна наука основну увагу приділяє знанню економічних законів. Відповідно, економічний закон – це відображення даних відносин між економічними явищами та процесами. Кожне явище або процес уособлює собою загальне і особливе, або специфічне та індивідуальне.

У табл. 1 розглянемо трактування економічною теорією та приведено удосконалене трактування автором - суб'єктивізму та об'єктивізму економічних законів. Спираючись при цьому на головних визначеннях суб'єктивності і об'єктивності:

1) суб'єктивність як прояв уявлень людини (суб'єкта) про навколишній світ, з її точки зору, почуттів, переконань та бажань;

2) об'єктивність, як існуюча, незалежно від людини, реальність в якості зовнішнього світу, судження, яке не залежить від суб'єктивних смаків та уподобань, а опирається на об'єктивні факти.

У лівій колонці - трактування економічною теорією (на основі літературних джерел), у правій - удосконалене трактування автором.

Суб'єктивна форма прояву економічних законів проявляється в тому, що вони діють не поза, а через думки та дії людей, через їхні вчинки. Економічні закони – це закони, що визначають господарську діяльність людей. Наприклад, ми видаємо трьом продавцям три цілком однакові види товару, і пропонуємо продати їх на ринку за вільною ринковою ціною. Можна бути переконаним, що всі вони будуть проданими за різними цінами. В цьому простому факті продажу очевидно простежується і об'єктивне, і суб'єктивне. На цій основі поєднання об'єктивності та суб'єктивності в науці і, відповідно, в людських вчинках можуть виникнути два ухили: фаталізм і волюнтаризм.

Трактування економічною теорією та удосконалення трактування автором суб'єктивізму і об'єктивізму економічних законів (Дж. складено автором)

Трактування економічною теорією (на основі літ. джерел)	Удосконалене трактування автором (професор Богдан М. Пуцько)
Зв'язок між економічними явищами і процесами визначається об'єктивною необхідною причинно-наслідковою залежністю.	Зв'язок між економічними явищами і процесами визначається існуючою, незалежною від людини, об'єктивною реальністю в якості зовнішнього світу.
Якщо люди пізнали об'єктивну економічну необхідність, то тим самим вони мають можливість свідомого використання закону.	Якщо люди пізнали існуючу реальність в якості зовнішнього світу, то вони стають суб'єктами цього навколишнього світу, з її суб'єктивними свідомими або несвідомими уявленнями про навколишній світ.
Економічні закони діють не ізольовано один від одного, а в єдиній системі, взаємодіючи між собою.	Економічні закони самі по собі не діють, вони діють з участю суб'єктів економіки в існуючій суб'єктивній економічній системі. Окремі економічні закони, з одного боку, регулюють взаємодію окремих суб'єктів економіки, а з іншого боку, визначають і характеризують певну існуючу економічну систему.
Природа економічних законів зумовлює ту обставину, за якої вони не мають абсолютного характеру дії, а виявляються як тенденції, вони діють через відхилення та випадковість.	Природа економічних законів зумовлює ту обставину, за якої вони не мають абсолютного, а отже об'єктивного, характеру дії – вони не є об'єктивними і діють під впливом <u>точки зору</u> , почуттів, переконань та бажань окремих суб'єктів.
Економічні закони, як і закони природи, мають об'єктивний характер, тобто відтворюються незалежно від волі й свідомості людей. Проте вони істотно відрізняються від них, бо виникають, розвиваються і функціонують лише в процесі економічної діяльності людей – виробництві, розподілі, обміні та споживанні, тому залежать від свідомої діяльності людей.	Економічні закони на протигагу законам природи, не мають, незалежного від суб'єктивізму, об'єктивного характеру, тому що виникають й функціонують залежно від волі й свідомості людей. Проте вони істотно відрізняються від законів природи тим, що виникають в уявленні свідомої або несвідомої діяльності людей. Тобто, виникають, розвиваються і функціонують лише в процесі економічної діяльності людей – виробництві, розподілі, обміні та споживанні.
Механізм дії економічних законів - це сукупність об'єктивних зв'язків і залежностей між явищами та процесами економічного життя в їх саморозвитку й саморусі.	Механізм дії економічних законів проявляється в управлінні суб'єктами економіки існуючою сукупністю об'єктивних зв'язків і залежностей між явищами та процесами практичної економічної життєдіяльності.
Механізм їх використання - це реалізація сукупності умов (пізнання законів, постановка цілей і визначення шляхів їх досягнення тощо).	Механізм використання економічних законів - це реалізація суб'єктами економіки сукупності норм, правил, умов (пізнання законів, постановка цілей і визначення шляхів їх досягнення тощо) у практичній економічній життєдіяльності.
Механізм використання економічних законів безпосередньо пов'язаний із законами функціонування надбудови: 1) якщо закони надбудови відповідають економічним вимогам, тоді вони стимулюють розвиток економіки; 2) коли закони надбудови не відповідають тенденціям економічного розвитку, тоді вони гальмують розвиток економіки; 3) за умови, що закони надбудови частково відповідають окремим напрямам економіки, це сприяє її динамічному розвитку на цих напрямках.	Ефективність механізмів дії економічних законів та використання економічних законів взаємозалежна і залежить від державної економічної політики і законів, які продукуються. Якщо закони відповідають економічним вимогам, тоді вони стимулюють розвиток економіки; коли закони не відповідають тенденціям економічного розвитку, тоді вони гальмують розвиток економіки; за умови, що закони частково відповідають окремим напрямам економіки, це сприяє її динамічному розвитку на цих напрямках.
Об'єктивний характер економічних законів визначається тим, що, по-перше, люди не можуть створювати і відмінити їх, як і замінювати один одним; по-друге, вони діють незалежно від того, знають їх люди чи ні; по-третьє, економічні закони діють незалежно від того, хочуть цього люди чи ні.	Об'єктивний характер економічних законів визначається тим, що, по-перше, люди не можуть створювати або відмінити реально існуючі об'єктивні зв'язки і залежності між економічними явищами та процесами; по-друге, існування об'єктивних зв'язків і залежностей між економічними явищами та процесами мають місце незалежно від того, знають їх люди чи ні, усвідомили їх люди, чи ні; по-третьє, економічні закони починають діяти лише під впливом суб'єктів економіки.

Об'єктивність цих законів не значить, що суспільство безсиле перед ними і повинно сліпо підкорятися їх дії. Люди можуть пізнавати їх і у відповідності з даною об'єктивною необхідністю здійснювати свою практичну діяльність. Така можливість закладена в самій природі економічних законів.	Об'єктивність економічних законів означає, що люди не можуть змінювати реально існуючі об'єктивні зв'язки і залежності між економічними явищами та процесами. Люди, як суб'єкти економіки, можуть пізнавати їх і у відповідності з даною об'єктивною необхідністю здійснювати свою практичну економічну життєдіяльність.
Економічні закони математично виявляються у різних формулах функціональної залежності. Визначення кількісного вираження економічного закону має дуже важливе значення. Воно дає можливість наочно побачити, як розвиваються економічні процеси, своєчасно виявити недоліки і вжити відповідних заходів щодо усунення їх.	Економічні закони виявляються у різних математичних формулах, графіках і алгоритмах функціональної залежності. Визначення кількісного вираження економічного закону дає можливість наочно побачити, як розвиваються економічні процеси, своєчасно виявити недоліки і вжити відповідних заходів щодо усунення їх і забезпечення розвитку економічної системи (економічної моделі підприємства або країни).
Держава не може скасувати об'єктивні економічні закони, але може створювати передумови для розвитку цих законів, змінюючи умови. Це досягається, по-перше, вдосконаленням права власності, господарського механізму; по-друге, за допомогою державного управління.	Держава може і виступає регулятором продукування економічних законів, їх прийняття або скасування, може створювати передумови для розвитку економічних законів, змінюючи норми, правила, умови. Це досягається за допомогою державного управління шляхом вдосконалення права власності та господарського механізму дії і використання економічних законів.
Економічні закони не залежать від волі й свідомості людей, але залежать від їх свідомої діяльності.	Існуючі об'єктивні зв'язки і залежності між економічними явищами та процесами не залежать від волі й свідомості людей, але будучи сформованими, як економічні закони, залежать у процесі дії та використання від свідомої діяльності людей.
На нашу думку, на наш погляд.	На мою думку, на мій погляд. Комуністична система приучувала науковців до колективізму, до колективного мислення. А термін «наш» буквально означав, що науковець не може мислити індивідуально поза межами комуністичної ідеології і рішень комуністичної партії.

Фаталізм веде до фетишизму (примхливості), до поклоніння економічним законам, сліпому підпорядкуванню частини людей даній об'єктивності. Волюнтаризм веде до ігнорування об'єктивності та абсолютизації суб'єктивності, до вольового вирішення проблем, без врахування законів економічного розвитку. Варто вказати й на те, що об'єктивність економічних законів не можна змішувати зі стихійністю їх об'єктивного прояву. Будь-яким економічним процесом можна й потрібно керувати, а для досягнення цієї мети потрібні знання суб'єктивно-об'єктивних закономірностей і об'єктивно-суб'єктивних форм їх прояву. Динамічність економічних законів проявляється в тому, що вони піддаються розвиткові, на противагу законам природи, і, відповідно, вони суб'єктивно-емпіричні. З цієї точки зору варто розрізняти загальні економічні закони (наприклад, закон підвищення економічної ефективності) і специфічні економічні закони, властиві даному періоду розвитку економіки певної країни (наприклад, закон попиту і пропозиції щодо України на сучасному етапі розвитку її економіки).

У який, усе ж таки, спосіб люди використовують економічні закони? Відомо, що влада людини над силами природи та суспільства передбачає використання законів розвитку природи, суспільства та мислення. Можна виділити такі етапи цього процесу: пізнання економічних законів; постановка

цілей для вирішення певних економічних завдань; визначення шляхів досягнення економічних цілей; організація самої господарської діяльності [17].

Щодо об'єктивності законів природи, всесвіту, тут дискутувати неможливо, їх простіше визнати об'єктивними. Я погоджуюся, що об'єктивним є схід і захід сонця, є існування сонячної системи, є існування галактичного простору і т.д. Усе це насправді існує з волі Бога, без відома і свідомості людини.

Щодо об'єктивності законів мислення, суспільства та економічних законів погодитися з цим без дискусії неможливо. Головне припущення чому – адже головною дієвою складовою дії мислетворних, суспільних та економічних законів є людина. А людина, це уже щось суб'єктивне, що породжує лише суб'єктивізм. І чи може суб'єкт відображати риси об'єктивізму? Тобто закони мислення, суспільства та економіки встановлюються і реалізуються людьми.

Так, є суб'єктивна мислетворна позиція, що ці закони існували і до усвідомлення людиною... Але чому вони стали об'єктивними, якщо їх усвідомила людина, сама людина їх реалізує, сама людина їх змінює... Їх об'єктивність хіба що в неусвідомленні? Революції, війни, голодомори, приниження націй націями тощо, усі ці явища і процеси є невід'ємною складовою закономірностей історичного розвитку суспільств. Невже ці явища і процеси - революції, війни, голодомори, приниження націй націями тощо можна вважати об'єктивними...

Гітлер видумав другу світову війну, Сталін видумав голодомори, Путін видумав гібридну війну проти споріднених націй і т.д. – невже ці і їм подібні особи є носіями чогось об'єктивного. І чи існували ця війна і цей голодомор до усвідомлення їх людиною і до подальшого здійснення на зло людській свідомості і цивілізації? Якщо такі та їм аналогічні явища і процеси вважати об'єктивними законами – то кому потрібний такий об'єктивізм, і як з ним боротися, або як боротися з тими особами, які усвідомлюють такі об'єктивно існуючі але невідкриті закони?

Об'єктивно, на мою суб'єктивну думку, у світі існують неусвідомлені і невиявлені закони єдиного Бога, єдиної релігії, світу без воєн, світу людського ставлення до людей і т.д. Чомусь ці та їм подібні закони мудреці від людства не хочуть відкривати? Хіба у небажанні відкривати явні об'єктивні, скриті на даний час закони суспільства і цивілізації, не криється пресловутий суб'єктивізм, нав'язування цивілізації надуманих і вигідних лише комусь законів, лише заради панівних класів, лише заради багатих?

Якщо абсолютно можна погодитися з традиційною наукою щодо об'єктивності законів природи. То щодо об'єктивності законів суспільства, економіки та мислення аж ніяк. Центральним місцем цих законів являється суб'єктивний носій – людина. Людина не може бути об'єктивною за будь-яких обставин, людина не Бог. Щодо законів суспільства, мислення, економіки неможливо погодитися з думкою, що вони наділені якоюсь міфічною загальністю із законами природи.

Абсурдною виглядає думка, що, економічні закони, не залежать від свідомості, від того, чи знає людина про їхнє існування чи ні. Хіба, закони

ринку – закон вартості, закон попиту і пропозиції, закон конкуренції – можуть існувати або функціонувати незалежно від того, чи відомо про них учасникам ринку чи ні. Скажімо продавцям і покупцям нічого насправді невідомо про такий закон, вони його не вчили, вони не являються економістами – чи будуть вони продавати і купувати товар з певною метою? Так, 100%, вони все одно будуть це робити, вони будуть і насправді є учасниками ринку...

Але якщо людина чогось не знає, то тоді вірить що знає, або вірить в щось у когось... У такому разі об'єктивність законів суспільства, економіки та мислення ототожнюється хіба що з вірою. В той же час економічним законам притаманні власні особливості, певна специфіка. Можна виділити дві таких особливості:

- по-перше, суб'єктивна форма прояву економічних законів;
- по-друге, їх динамічність, оскільки економічне життя суспільства є рухливим і мінливим, що демонструє історичний характер економічних законів.

Чи може бути об'єктивним один суб'єкт проти іншого суб'єкта? Далі проаналізуємо, як один суб'єкт може доводити «свою об'єктивність» проти іншого суб'єкта науки. Розглянемо приклад суб'єктивної оцінки суб'єктом А (рецензент) наукової статті суб'єкта Б (автора). Обидва суб'єкти доктори економічних наук і професори економіки. Тут узагалі виникає справді об'єктивне питання, чи може суб'єкт А рецензувати об'єктивно наукову працю суб'єкта Б? Чи потрібні науці узагалі рецензії. Безсумнівно таку рецензію неможливо вважати об'єктивною. Але наведемо пару цитат з рецензії – щоб навести приклад негативного значення «предвзятого суб'єктивізму» у науці (так як автор знає, хто рецензент і хто писав статтю).

Цитата 1. «Враховуючи те, що фундаментальна теорія економіко-екологічного відтворення знаходиться в стадії динамічного розвитку, актуальність появи даної публікації може бути прийнята до уваги. Проте, в авторському формулюванні назви статті, у якій ця теорія розглядається в контексті законів екології є незрозумілим, як закони екології, які самі вочевидь є складовою частиною даної теорії, можуть бути одночасно контекстом по відношенню до неї».

Ключовими словами цієї цитати є «є незрозумілим» та «вочевидь», тобто людина не зрозуміла про що йдеться у статті, не зрозуміла предмету і об'єкту дослідження, базується на власному припущенні «вочевидь», але рецензує статтю...

Цитата 2. «За твердженням автора, метою статті є аналіз, узагальнення та інтерпретація фундаментальних наукових поглядів А. Ейнштейна, Р. Мінковського, А. Гумбольта ін., актуалізація деяких наукових термінів, авторське представлення та класифікація процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу, схематичне та алгоритмічне представлення деяких процесів економіко-екологічного відтворення. Автор статті представляє свої погляди, як удосконалення та інноваційну інтерпретацію ідей відомого вченого-економіста А. Пігу та, очевидно, ідеї сталого розвитку, про що автором чомусь не вказано, однак визначено ним самим у якості єдності економічної, соціальної та екологічної функцій природного капіталу. Зважаючи на заявлену

автором тему публікації, її не можна визначити науково обґрунтованою та актуальною з такими аргументами».

Отакої. Тут замість «вочевидь» виступає ключове слово-припущення «очевидно», друга хиба – немає посилання на «ідеї сталого розвитку», які автор рецензії проповідує більше 25 років, як посмів... Потім, мова йде про єдність сировинної, соціальної, економічної та екологічної функцій економіко-екологічного потенціалу, а не природного капіталу? Природний капітал інша тема, інший предмет дослідження. Але автор рецензії упевнений, що: «Зважаючи на заявлену автором тему публікації, її не можна визначити науково обґрунтованою та актуальною з такими аргументами».

Цитата 3. «... загально визнані наукові ідеї вченого ХІХ – першої половини ХХ ст. А.С. Пігу (1877-1959) за останні 50 років не були забуті, як стверджує автор, а піддалися конструктивній критиці і переосмисленню багатьма дослідниками і отримали свій подальший розвиток, зокрема, в ідеях «зеленої економіки». Ідеї сталого розвитку, якими автор доповнює концепцію А. Пігу (але не посилається на відповідні документи, наприклад, резолюцію Ріо-92 «Порядок денний на ХХІ століття», представляє їх як власний науковий доробок) також добре сформульовані і відомі протягом як мінімум 25 років».

Ідеями «зеленої економіки» треба займатися, що це за науковці, які не займаються ідеями «зеленої економіки»... Автор статті не займається ідеями сталого розвитку (цим уже понад 25 років займається автор рецензії), автор займається науковим обґрунтуванням «чотирьохвимірної концепції» фундаментальної теорії та практики економіко-екологічного відтворення. Автор посилається у дослідженнях на Конференцію ООН із захисту навколишнього середовища в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) і «Світовий Саміт» із сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.). Нічого чужого, як власний науковий доробок немає. Тут виходить таке – про що знаю тим і заперечую...

Цитата 4. «... введені автором в назву статті та заявлену її мету поняття «Закони Всесвіту», «Космічні Закони», «екологічні закони» не є новими для філософської та економічної думки, а отже, їх «актуалізація» є непотрібною»...

Отакої... Я такий мудрий, що тільки я знаю, що потрібно актуалізувати. Решта науковці непотрібні... Суб'єктивізм найвищої цинічної проби...

Цитата 5. «... заявлений і представлений автором «Принциповий методологічний алгоритм дослідження явищ і процесів ...» є дуже спрощеним представленням загально визнаних уявлень про економіко-екологічні процеси і за сутністю своєю позбавлений наукової новизни, самі новітні, дійсно інноваційні підходи до «економіки майбутнього», такі, як наприклад «зелена економіка», «синя економіка», автором статті навіть не згадуються».

Це вже смішно, знову «зелена економіка», «синя економіка», знову «про що знаю тим і заперечую»...

Цитата 6. «... є багато зауважень. Головним з них є те, що він розглядає лише «сировинний» та «екологічний» за його тлумаченням аспекти природокористування, у той час, коли сучасна наука оперує значно більш високим поняттям – «ресурсний», оскільки природні ресурси є не тільки і не стільки сировинним джерелом, але й енергетичним, просторовим, транспортно-

інфраструктурним тощо, віднесення автором за фактом усіх аспектів природокористування до відтворення сировинного та екологічного потенціалу вносить плутанину в класифікацію (так відтворення земельних та інших ресурсів наведено автором в обох видах наведеного ним потенціалу)».

Ось так рецензентом створюється злонаміренна плутанина... Насправді автор розглядає не 2 а 4 види потенціалу:

перший, економічний потенціал: товарне виробництво і товарообмін, експортно-імпортні відносини, надання різноманітних економічних послуг, право власності на майно; володіння капіталом та отримання прибутків і т.д. Централізований спосіб задоволення різноманітних суспільних потреб на внутрішньоекономічному та зовнішньоекономічному рівнях;

другий - екологічний потенціал: середовищезахисна роль екосистем; обмеженість і доцільність споживання тих чи інших груп ресурсів і корисностей які вони продукують; раціональне використання, охорона і відтворення природних ресурсів; якість стану довкілля; якість життєдіяльності людини;

третій - соціальний потенціал: соціальна інфраструктура територій; організаційні підприємницькі структури; соціальна популяризація підприємницької свободи та ініціативи; людський фактор і організаційна культура; обсяги робіт, робочі місця; регулювання зайнятості населення; надання соціальних послуг – охорона здоров'я, рекреаційні послуги, туризм і відпочинок тощо;

четвертий - сировинний потенціал: земля, надра, ліси, корисні копалини; харчові, кормові, лікарські, деревинні, технічні, захисні, водні, рекреаційні і естетичні ресурси; продукування фітомаси і кисню та інші ресурси. Відновлювальні, частково відновлювальні, невідновлювальні природні ресурси є основою сировинного потенціалу.

Цього замітити у статті було неможливим...

Ознаки і сфери прояву та впливу відтворення економічного потенціалу: 1) відтворення робочої сили: розвиток людського фактора: постійне відтворення та підтримання фізичних, розумових, професійних сил та здібностей людини. Гармонізація життєдіяльності людського суспільства завдяки врахуванню ролі людського фактора (підвищення рівня життя, освітнього та професійного рівня людей) та добрій керованості соціальними процесами в т.ч. процесами народжуваності і смертності населення (для України збільшення кількості населення); 2) відтворення виробничих відносин: відтворення відносин власності, відносин у процесі постійного відтворення виробництва, обміну, розподілу і споживання (підприємницька ініціатива, економічна свобода). Тиражування (диверсифікація), вдосконалення та трансформація виробничих відносин відповідно до розвитку продуктивних сил та суспільства; 3) відтворення сукупного суспільного продукту: просте відтворення в розмірах попередніх років; звужене відтворення в розмірах, менших, ніж ССП минулих років; розширене відтворення у масштабі, який збільшується. Натуральне господарство, регулювання станів економічних криз та інших негараздів;

забезпечення всебічного розвитку суспільства завдяки гармонізації виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту.

Ознаки і сфери прояву та впливу відтворення екологічного потенціалу: відтворення природних ресурсів: виробничих запасів деревини, посівних площ, природно-заповідного фонду, пошкоджених земель, відновлення цілісного комплексу природного середовища тощо. Раціональне споживання природних ресурсів як головний економіко-екологічний фактор існування людського суспільства в попередньому або кращому стані. Необхідність збалансування екологічної рівноваги, тобто дотримання екологічного балансу в деградованому природному середовищі через недбалу господарську діяльність людини.

Ознаки і сфери прояву та впливу відтворення соціального потенціалу: Формування інноваційно-інформаційно-інвестиційного соціального середовища, закладка основ «ноосферного суспільства»: популяризація і поширення знань, створення підприємницького середовища, ринку праці, ринку робочої сили, ринку соціальних послуг тощо.

Ознаки і сфери прояву та впливу відтворення сировинного потенціалу: первинна продукуюча та відновлювальна властивості екосистем і їх потенціальна можливість продукувати та збільшувати продуктивні ресурси й корисність. Інтенсифікація відтворення відновлювальних (лісові, рослинні, тваринного світу) та частково відновлювальних (земельні, водні) природних ресурсів. Раціональне й бережливе використання невідновлювальних природних ресурсів (корисні копалини: паливні – кам'яне вугілля, буре вугілля, торф, нафта, природний газ; металічні – залізні руди, марганцеві руди, нікелеві руди, ртутні руди, золото; хімічна сировина – графіт, озокерит, фосфорити, сірка, калійні солі, кам'яна сіль; будівельна сировина – вапняк, каолін, мармур, граніт, вогнетривкі глини, крейда, мергель, пісковик та ін.).

У розумінні автора, поняття «ресурсний» не являється, аж ніяк не являється, значно більш високим науковим поняттям, ніж економічний, екологічний, соціальний і сировинний потенціали. Може тому Україна залишається досі ресурсним сировинним додатком для світової економіки, що такі «велико-ресурсні» вчені притримуються саме ресурсної концепції. І зовсім тут «не приший кобилі хвіст» заперечення авторської класифікації, поясненням, що природні ресурси є не тільки і не стільки сировинним джерелом, але й енергетичним, просторовим, транспортно-інфраструктурним тощо... Зовсім не до місця і недоречне тлумачення...

Таких цитат можна було б навести ще більше, але уже цього достатньо, щоб зрозуміти, що твердження автора рецензії, є занадто суб'єктивними і не відповідними сучасній науковій думці. Предмет критики рецензент сплутав з власними науковими смислами, предмет конструктивної критики, як такий є відсутнім, ані думка автора, ані його аргументи не розглядалися, у зв'язку з цим, рецензовані тлумачення є неконструктивними, голослівними і необґрунтованими. Результат праці рецензента - стаття була визнана непридатною для опублікування без відсутності думки та аргументів автора, без права «поправити недоліки» - які саме, «усунути помилкові судження» - які саме тощо... Це ж наскільки треба ненавидіти саму науку або автора, щоб таке

написати. Безсумнівно рецензент добре знав чію статтю рецензує, бо відобразив своє негативне ставлення, у першу чергу до автора, а уже потім до самої науки. Пишуть «такі рецензії» не у районній газеті, а у журналі «Вісник національної академії наук України».

Ось так суб'єктивізм рецензента може відображатися у науці, цим самим вивищуючи себе над іншими, вивищуючи своє я над іншим я. Думаю таке явище, як одностороннє необ'єктивне і неконструктивне рецензування статті (одним неконструктивним рецензентом), тим паче без усвідомлення об'єкта та предмета дослідження, за відсутності контраргументованої думки автора, або його аргументів, необхідно ліквідувати в науковому середовищі назавжди. Намагаючись неприязно плюнути у бік іншої людини, «плювець» обов'язково плюне на себе... Не буде і немає високих результатів від праць, власних здобувачів, аспірантів і докторантів, прорецензованих власними науковими керівниками або консультантами. Така рецензія завжди буде позитивною але не об'єктивною. Якщо хтось нарешті захоче мати справжню конструктивно-рецензовану об'єктивну науку, а не зацікавлену у приниженні науковця і предвзято-рецензовану, то створіть науковий незалежний громадський рецензійний комітет, де 3-ма - 4-ма рецензіями визначайте конструктивну дискусійність на предмет усунення недоліків та помилкових суджень, потрібність або непотрібність тієї чи іншої наукової статті.

Основні узагальнення та висновки. Нами розглянуто трактування економічною теорією та приведено удосконалене автором – окремих визначень суб'єктивізму та об'єктивізму економічних законів, спираючись при цьому на головні існуючі у сучасній науці визначення суб'єктивності і об'єктивності. Зміст будь-якого економічного закону складається із суб'єктивних елементів: 1) сторони причинно-наслідкового зв'язку; 2) сам процес взаємодії між даними сторонами; 3) форми взаємодії між ними; 4) результат цієї взаємодії. Тому автором ставиться під сумнів об'єктивність економічних законів.

Науково недоказовим, а отже сумнівним є поширене у сучасній економічній теорії твердження про об'єктивність економічних законів, побудоване на припущенні, що вони існують поза свідомістю людини, «очікуючи» свідомого мислетворного відкриття. Важко назвати об'єктивними по суті явища і процеси, які відображають ці закони, наприклад купівлю або продаж, виробництво і споживання тощо. Учасники цих процесів, тобто продавці і покупці, виробники і споживачі, які встановлюють що виробляти, що споживати, встановлюють ціни, приймають рішення, що купити і за якою ціною, або державні органи, які визначають економічні правила і нормативи щодо відрахувань і податків – це все суб'єктивне.

Суб'єктивна форма прояву економічних законів якраз заперечує об'єктивність економічних законів. А динамічність ще раз підтверджує залежність прояву того чи іншого закону, знаючи або не знаючи про цей закон, від діяльності людини. Те саме стосується мислетворення і суспільних законів, їхні прояви, від створення, до практичного започаткування і постійної реалізації, цілком свідомо залежать від людини або від суспільної формації, яка існує у даному людському середовищі...

Розглянуто приклад суб'єктивної оцінки суб'єктом А (рецензент) наукової статті суб'єкта Б (автора). У прикладі наводяться заперечуючі думки автора та його аргументи, які показують суголубо суб'єктивне, навіть цинічно шкідливе, ставлення рецензента (доктора наук, професора) до автора (доктора наук, професора) і рецензованої статті, а також фактично заперечують усю суть предвзятої і шкідливо зацікавленої рецензії. З метою очищення науки від суб'єктивізму запропоновано: 1) або узагалі відмовитися від такого явища, як рецензування одним науковцем іншого (тим паче, якщо вони одного рівня – оба доктори наук і професори); або 2) створити науковий незалежний громадський рецензійний комітет, де 3-ма - 4-ма рецензіями визначати конструктивну дискусійність на предмет усунення недоліків та помилкових суджень, потрібність або непотрібність тієї чи іншої наукової статті.

Подальші дослідження автор вбачає у залученні провідних учених до наукової дискусії, можливо у рамках міжнародної наукової конференції, на тему «суб'єктивний об'єктивізм економічної науки та економічних законів».

Бібліографічні посилання:

1. Білецька Л.В. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: Навчальний посібник / Л.В. Білецька, Л.В. Білецький, В.І. Савич; М-во освіти і науки України. -К.: Центр навчальної літератури, 2005. -651 с.
2. Дзюбик С. Основи економічної теорії: Навчальний посібник / Степан Дзюбик, Ольга Ривак,. -К.: Знання, 2006. - 481 с.
3. Економічна теорія: Підручник / В.М. Тарасевич, В.В. Білоцерківець, С.П. Горобець, О.В. Давидов та ін.; За ред. В.М. Тарасевича; М-во освіти і науки України, Нац. металургійна акад. України. -К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 779 с.
4. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / Віктор Базилевич, Віктор Попов, Катерина Базилевич та ін.; За ред. В.Д.Базилевича. -3-тє вид., доп. і перероб. -К.: Знання-Прес, 2004. - 615 с.
5. Крупка М. Основи економічної теорії: Підручник / Михайло Крупка, Петро Островерх, Сергій Реверчук,; Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. -К.: Атіка, 2001. - 343 с.
6. Лановик Б. Економічна теорія: Курс лекцій / Богдан Лановик, Микола Лазарович,. -6-те вид., стереотип. -К.: Вікар, 2006. - 405 с.
7. Мочерний С. Економічна теорія для менеджерів: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Степан Мочерний, В.М. Фомішина, О.І. Тищенко. - Херсон: ОЛДІ-плюс, 2006. - 624 с.
8. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект: Підручник / Відповідальний ред. Г.Н. Климко. -5-те вид. виправлене. -К.: Знання-Прес, 2004. - 614 с.
9. Основи економічної теорії: Посібник / В.О. Рибалкін, М.О. Хмелевський, Т. І. Біленко та ін.. -К.: Академія, 2002, 2003. - 351 с.
10. Основи економічної теорії: Підручник / В.Г. Федоренко, Ю.М. Ніколенко, О.М. Діденко и др.; За наук. ред. В.Г. Федоренка; М-во освіти і науки України. -К.: Алерта, 2005. - 510 с.
11. Основи економічної теорії: Підручник / О.О. Мамалуй, О.А. Гриценко, Л.В. Гриценко та ін., За заг. ред. О.О. Мамалуя; М-во освіти і науки України. -К.: Юрінком Інтер, 2003. - 478 с.
12. Предборський В.А. Економічна теорія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.А. Предборський, Б.Б. Гарін, В.Д. Кухаренко; Під ред. В.А. Предборського. -К.: Кондор, 2003. - 491 с.

13. Уразов А. Основи економічної теорії: Навчальний посібник / Міжрегіон. академія управління персоналом, Житомирський ін-т МАУП. -К.: МАУП, 2005. - 323 с.
14. Robert C. Solomon. «Subjectivity» // Honderich, Ted. Oxford Companion to Philosophy. - Oxford University Press, 2005. - P. 900.
15. Інтернетресурс: <https://www.br.com.ua/language/labaz/> Український тлумачний словник.
16. Інтернетресурс: [<http://faqkrn.ru/osvita/nauka/6250-ob-ektivnist-ce-shho-take-ob-ektivnist.html>].
17. Інтернетресурс: [<https://sites.google.com/site/eneeteor/tema-1-1>].

List of references:

1. Beletskaya L.V. Economic theory: political Economy. Microeconomics. Macroeconomics: textbook / L.V. Beletskaya, L.V. Beletsky, V.I. Savich, M of education and science of Ukraine. -К.: Center educational literature, 2005. - 651 S.
2. Zubik S. Foundations of economic theory: textbook / Stepan Zubyk, Olga Revak,. -К.: Knowledge , 2006. - 481 S.
3. Economic theory: Textbook/V.M. Tarasevich,.In. Belotserkovets, S.P. Gorobets, A.V. Davydov, etc.; Under the editorship of V.M. Tarasevich, M of education and science of Ukraine, Nar. metallurgical Acad. Ukraine.-К.: Center of educational literature, 2006.-779 S.
4. Economic theory. Political economy: Textbook / V. Bazilevich, Victor Popov, Ekaterina Bazilevich, etc.; Under the editorship of V.D. Bazilevich. -3rd ed. EXT and recycled -К.: Knowledge-Press, 2004. - 615 S.
5. Krupka M. The basics of economic theory: Textbook / Michael Krupka, Peter Ostrower, Serhiy Reverchuk,; Lviv Un-t im. I. Franko. -К.: Atika, 2001. - 343 p.
6. Lanovik B. Economic theory: lectures / Bogdan Lanovik, Nikolai Lazarevich,. -6th ed., stereotype. -К.: War, 2006. - 405 S.
7. Mocherniy S. Economic theory for managers: textbook for students of higher educational institutions / Mocherniy Stepan, V.M. Fasina, A.I. Tishchenko. -Kherson: OLDi-plus, 2006. - 624 S.
8. Basic economic theory: political economy aspect: Tutorial / Responsible editorship of G.N. Klimko. -5th ed. fixed. -К.: Knowledge-Press, 2004. - 614 S.
9. The basics of economic theory: Manual / V.A. Rybalkin, M.O. Chmielewski, T.I. Bilenko and others. - М.: Academy, 2002,2003. - 351 p.
10. The basics of economic theory: the Textbook / V.G. Fedorenko, Yu.M. Nikolenko, A.M. Didenko and others; For the Sciences. edited by V.G. Fedorenko, M of education and science of Ukraine. -К.: Alerta, 2005. - 510 С.
11. The basics of economic theory: Textbook / O.A. mamaluy, A.A. Gritsenko, L.V. Gritsenko, etc., zag. edited by A. A. Mamaluy, M of education and science of Ukraine. -К.: Inter Yurinkom, 2003. - 478 p.
12. Przedborski V.A. Economic theory: Textbook for students of higher educational institutions / V.A. Przedborski, B.B. Garin, V.D. Kukhareno; Under the editorship of V.A. Predborska. -К.: Kondor, 2003. - 491 S.
13. Urazov, A. Foundations of economic theory: textbook / Mirage. Academy of personnel management, Kharkiv Institute of the interregional Academy of personnel management. -К.: MAUP, 2005. - 323 S.
14. Robert C. Solomon. «Subjectivity» // Honderich, Ted. Oxford Companion to Philosophy. - Oxford University Press, 2005. - P. 900.
15. Internetresource: <https://www.br.com.ua/language/labaz/> Ukrainian dictionary.
16. Internetresource: [<http://faqkrn.ru/osvita/nauka/6250-ob-ektivnist-ce-shho-take-ob-ektivnist.html>].
17. Internetresource: [<https://sites.google.com/site/eneeteor/tema-1-1>].

Степанова О.В.

к.е.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Степанова Е.В.

к.э.н. доцент

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

Stepanova O.V.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Kharkiv National University of Radioelectronics

МОДЕЛІ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

МОДЕЛИ ОБОСНОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ ПРЕДПРИЯТИЯ

MODELS OF JUSTIFICATION OF PRODUCTION PROGRAM

В роботі запропоновано для вирішення завдань обґрунтування виробничої програми підприємства використання сіткової моделі комбінованих виробничих потоків. Розрахунок виробничої потужності проводить шляхом вирішення задачі про максимальний потік в сітці. Знаходження вузьких місць здійснювати шляхом вирішення двоїстої задачі про максимальний потік в сітці. Перевірку забезпеченості основних агрегатів матеріальними ресурсами проводить шляхом вирішення задачі про багатопродуктові потоки.

Ключові слова: *Виробнича програма, виробнича потужність, пропускна здатність, виробничі потоки, сіткова модель, вузькі місця, максимальний потік.*

В работе предложено для решения задач обоснования производственной программы предприятия использование сетевой модели комбинированных производственных потоков. Расчет производственной мощности проводят путем решения задачи о максимальном потоке в сети. Нахождение узких мест осуществляют путем решения двойственной задачи о максимальном потоке в сети. Проверку обеспеченности основных агрегатов материальными ресурсами проводят путем решения задачи о многопродуктовых потоках.

Ключевые слова: *Производственная программа, производственная мощность, пропускная способность, производственные потоки, сетевая модель, узкие места, максимальный поток.*

The paper proposed to solve the problems about of justification of production program to use the network model of combined production flows. It is suggested to perform calculation of productive capacity using the method of solving the problem of the maximal flow in the network. Finding of bottlenecks is performed by solving the dual problem of the maximal flow in the network. Verification of the main aggregates supply by material resources is performed by solving the multi-product flow problem.

Keywords: *production program, productive capacity, carrying capacity, production flows, network model, bottlenecks, maximal flow.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України велике значення має ефективне використання виробничого потенціалу. Виникає багато проблем пов'язаних зі змінами внутрішнього і зовнішнього середовища. В умовах ринкової системи господарювання виникає потреба в розробці і застосування на практиці досконалих управлінських, організаційних і

економічних механізмів, нових форм і методів управління і організації виробництва, які повинні забезпечувати підвищення ефективності. Виробничий менеджмент і організація виробництва є активними факторами технічного прогресу, який не тільки сприяє ефективному використанню техніки, людських і матеріальних ресурсів, але і визиває удосконалення техніки і технології виробництва.

В теорії організації виділяють три типи виробництва – одиничне, серійне і масове. Кожен тип має свої умови і характеристики, а також організацію технологічного та виробничого процесів. Для багатьох підприємств характерним є поєднання типів виробництва у відповідності до того чи іншого продуктового портфелю. Металургійне виробництво України є комплексною, високопродуктивною галуззю промисловості. В цьому комплексі основне і провідне місце належить виробництву чавуну, сталі, прокату і виробів подальшого переділу. В умовах металургійних підприємств виробничий процес представляє собою систему взаємозв'язаних потужних потоків різних видів сировини, матеріалів, палива і напівфабрикатів, які підлягають технологічній переробці на агрегатах великої потужності зі складним обладнанням на дільницях, які обслуговують ці агрегати. Інтенсифікація технологічних процесів, укрупнення металургійних агрегатів, збільшення їх кількості приводить до різкого росту випуску продукції і зростання виробничих потоків, що викликає необхідність розгляду задач, які пов'язані з організацією виробничих потоків і які потребують вирішення.

Питання, які пов'язані з плануванням виробничо-господарської діяльності є актуальними в економічній теорії і практиці діяльності підприємств. Виробнича програма є основним розділом перспективного і річного бізнес-планів. Обґрунтування потенційних і наявних можливостей підприємства по виробництву продукції, які закладені у засобах праці, є основою формування його виробничої програми. Для обґрунтування програми необхідно провести розрахунки необхідної чисельності персоналу, виробничої потужності і пропускної здатності обладнання, а також необхідної кількості матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, напівфабрикатів, палива і т. п.) і інші розрахунки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невирішені питання. Методи обґрунтування виробничої програми розглядаються в багатьох роботах з економіки підприємства, організації виробництва та виробничому менеджменті [3, 4, 7, 8]. В організації виробництва розроблені методи визначення виробничої потужності, продуктивності основних агрегатів і пропускної здатності обладнання. Розрахунок чисельності персоналу підприємства проводиться при використанні таких методів: розрахунки за трудомісткістю виробничої програми, за нормами виробітку та обслуговування, за робочими місцями [3, 4, 8].

Проблеми оптимізації виробничої програми приділяється багато уваги. Ще в 1939 році лауреат Нобелівської премії академік Л.Кантарович запропонував вирішення проблеми вибору оптимального плану з метою максимізації прибутку [6]. В сучасних умовах для оптимізації економічних

показників використовується математичні методи, в тому числі методи лінійного програмування [2, 5]. В цих моделях в якості цільової функції може бути: максимальний прибуток, максимальний обсяг виробництва, рівномірне завантаження устаткування і інші. В моделі вводяться обмеження щодо ресурсів, фонду часу роботи устаткування, по структурі і обсягу виробництва конкретних виробів і інші.

Ні в теорії організації виробництва, ні на практиці, не вирішено ряд задач, які пов'язані з організацією складних комбінованих виробничих потоків, а саме: а) визначення максимального випуску продукції (виробничої потужності) виробничим підрозділом при наявних рівнях продуктивності основних агрегатів і пропускну здатності обладнання допоміжних і обслуговуючих дільниць; б) знаходження вузьких місць у складних комбінованих виробничих потоках; в) перевірку забезпеченості основних агрегатів послугами допоміжних і обслуговуючих дільниць матеріальними ресурсами.

Проведений аналіз літературних джерел показує необхідність удосконалення обґрунтування виробничої програми на базі використання економіко-математичних методів.

Мета роботи – розробка науково-практичних рекомендацій по використанню математичних моделей для обґрунтування виробничої програми підприємства.

Матеріали досліджень.

1. Виробнича програма та порядок її розробки. Виробнича програма відображає основні напрямки і задачі розвитку підприємства у плановому періоді, виробничо-господарські зв'язки з другими підприємствами, рівень спеціалізації і комбінування виробництва. Вона є базою для розробки наступних розділів плану: а) матеріально-технічного забезпечення; б) чисельності персоналу і оплати праці; в) інвестицій;

Виробнича програма складається із трьох розділів: плану виробництва продукції в натуральному вигляді (товарна продукція); плану виробництва у вартісному вигляді (валова, товарна продукція, незавершене виробництво) та плану реалізації продукції у натуральному і вартісному вираженні. План реалізації продукції розроблюється на основі власної оцінки ємкості ринку, виходячи із укладених договорів на поставку продукції.

Важливою складовою виробничого потенціалу підприємства є виробнича потужність. В загальному вигляді виробничу потужність розглядають як максимально можливий випуск продукції у відповідний період часу при визначених умовах використання обладнання і виробничих ресурсів. Розрахунок виробничої потужності має свої особливості в залежності від галузі і типу виробництва. Кожний виробничий процес ділиться на ряд ступенів. Ступінь, яка визначає випуск продукції (доменні печі, конвертори, прокатні стани), називається основною. Задача інших ступенів є повне і своєчасне обслуговування і забезпечення діяльності основної ступені. В організації виробництва характерною є задача визначення максимального випуску продукції цехом або дільницею при наявній продуктивності основних агрегатів і пропускну здатності обладнання допоміжних і обслуговуючих дільниць.

2. Вибір математичних моделей обґрунтування виробничої програми.

Структура виробничих потоків в необхідному рівні деталізації адекватно може бути представлено графом [1, 10]. Вершини графа відділяють кінець попереднього і початок наступного процесів, а дуги представляють власне виробничі процеси. В подальшому використовуємо термін "сітка", так як кожній дузі буде поставлено декілька чисел, тоді як в теорії графів дуга показує тільки на те що вузли з'єднані. Будемо використовувати символ N_i для позначення вузла i , символ A_{ij} для позначення дуги, яка веде із N_i в N_j . Кожній дузі сітки поставлено відповідно невід'ємне число, яке показує продуктивність або пропускну здатність дуги. В сітці виділяють два спеціальні вузли. Один з них називається джерело і позначається s , другий називається стік і позначається t . Решта вузлів – проміжні. Початок технологічного процесу на дільниці (цеху) представляється вершиною – джерелом сітки N_s , а його кінець – стоком N_t . Всі вершини нумеруються індексами, із чого утворюється нумерація дуг сітки. Кількість матеріалу, що перероблюється в процесу (i,j) в одиницю часу дає потік x_{ij} по дузі, яка представляє виробничий процес. Потік із джерела в стік представляє собою сукупність потоків по всіх дугах сітки і його величину позначимо V .

Потік в сітці відповідає лінійним обмеженням:

$$\sum_j x_{ij} - \sum_k x_{jk} = \begin{cases} -V, \text{ коли } j = s, \\ 0, \text{ коли } j \neq s, t, \\ V, \text{ коли } j = t \end{cases}, \quad (1)$$

$$V \geq 0$$

$$0 \leq x_{ij} \leq b_{ij} \quad \text{для всіх } i, j \quad (2)$$

Обмеження (1) показує, що в кожний вузол (крім джерела і стоку) приходить стільки потоку, скільки із нього виходить. Обмеження (2) означає, що потік x_{ij} по дузі обмежений пропускну здатністю дуги b_{ij} . Задача знаходження величини максимального потоку в будь-якій сітці є задачею лінійного програмування з цільовою функцією $V = \sum_j x_{sj}$ і обмеженнями (1) –

(2). Для вирішення цієї задачі розроблений більш ефективний алгоритм, ніж симплекс-метод для загальної задачі лінійного програмування – метод розстановки позначок для знаходження максимального потоку в сітці [10, 11]. Алгоритм розстановки позначок полягає у систематичному пошуку всіх можливих шляхів із джерела в стік, який збільшує потік. Після того, як знайдено будь-який шлях, який збільшує потік, визначають величину максимальної пропускну здатності шляху. Далі потік збільшують на цю величину. Обчислення закінчуються, якщо одержано максимальний потік, тобто немає ні одного шляху, який збільшує потік в сітці. Була побудована і досліджена сіткова модель доменного виробництва. Розрахована продуктивність доменних печей і пропускну здатність технологічного обладнання, яке приймає участь у технологічному процесі. Продуктивність доменних печей розрахована в тоннах чавуну, а пропускну здатність

обладнання в натуральних одиницях, тобто вагою матеріалу, який перероблюється на даному обладнанні. Для розрахунку параметрів сіткової моделі необхідна спільна одиниця виміру, для чого використано витратні коефіцієнти, за допомогою яких пропускна здатність обладнання вираження в тоннах чавуну. Вирішення задачі про максимальний потік дає можливість визначати максимальний випуск продукції підрозділом при наявній пропускній здатності обладнання допоміжних і обслуговуючих дільниць, що дозволяє оптимізувати виробничу потужність і виробничу програму.

Розглянемо постановку і вирішення задачі про перевірку забезпеченості основних агрегатів послугами обслуговуючих і допоміжних дільниць матеріальними ресурсами. Структура потоків цеху для будь-якого рівня деталізації представлена у вигляді сітки, в якій є декілька джерел N_s і декілька стоків $N_{s'}$ ($s = 1, 2, \dots, q$; $s' = 1', 2', \dots, q'$), і s -й виробничий потік повинен переміщатися із джерела N_s в стік $N_{s'}$. Сітка має m дуг і розраховані їх пропускні здатності b_1, b_2, \dots, b_m . Коли в сітці є декілька джерел і декілька стоків, а потік повинен іти із деяких виділених джерел в деякі виділені стоки, то виникає задача про багатопродуктовий потік [11]. Згідно з технологією виробництва, де для кожного матеріалу задана величина, необхідно визначити, чи можливо пропустити потік кожного матеріалу по ланцюгам сітки таким чином, щоб не були перевищені пропускні здатності дуг і сума величин потоків по всіх ланцюгах була максимальна. Нехай x_{ij}^s – це s -й потік по дузі A_{ij} , а $f(s, s')$ – величина s -го потоку із N_s в $N_{s'}$.

Максимізувати

$$\sum_{s=1}^q f(s, s') \quad (3)$$

при обмеженнях

$$\sum_i x_{ij}^s = \begin{cases} -f(s, s'), & \text{коли } j=s, \\ 0, & \text{коли } j \neq s, s', \\ f(s, s'), & \text{коли } j=s', \end{cases} \quad (4)$$

$$\sum |x_{ij}^s| \leq b_{ij} \quad (\text{для всіх } i, j). \quad (5)$$

Довільний ланцюг в сітці може бути представлено m -мірним вектором, i -ая компонента якого дорівнює 1, коли дуга i входить в цей ланцюг, і дорівнює 0 в протилежному випадку. Визначимо матрицю інциденцій дуги – ланцюги $A = [a_{ij}]$ наступним чином:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{коли дуга } i \text{ входить в ланцюг } j, \\ 0 & \text{в протилежному випадку} \end{cases}$$

Позначимо через x_j величину потоку, який протікає по ланцюгу j . Тоді задача максимізації суми величин всіх ланцюгових потоків матиме вигляд:

максимізувати $z = \sum_j x_j$

при обмеженнях:

$$\sum_j a_{ij} x_j + s_i = b_i \quad (i=1, 2, \dots, m), \quad (6)$$

при $x_j; s_i \geq 0$,

де s_i – додаткові змінні.

Змінні s_i утворюють початковий базис задачі. Вирішення задачі здійснено симплекс-методом. Для кожного матеріалу одержані ланцюги сітки і максимальні величини потоків.

Друга задача, що дає можливість перевірки забезпеченості основних агрегатів послугами обслуговуючих ділянок, може бути сформульована як задача про допустимість в багатопродуктових потоках. Задані невід'ємні цілі числа $r(s, s')$ ($s = 1, 2, \dots, q; s' = 1', 2', \dots, q'$). В побудованій сітці розрахована пропускна здатність дуг. Для кожного матеріалу розрахована і задана величина потоку, і потрібно визначити багатопродуктовий потік в сітці таким чином, щоб пропускні здатності дуг не були перевищені. В роботі [11] розглядається поняття "допустимі сітки", які б задовольняли заданим вимогам до потоку. Вони утворюються наступним чином. Для кожного матеріалу знаходять деякий ланцюг із джерел в стік, і кожний дузі цього ланцюгу додають пропускну здатність, яка дорівнює заданим вимогам до потоку цим продуктом. Допустиму сітку одержуємо шляхом накладання один на одного одержаних ланцюгів, які відповідають заданим вимогам до потоку. Кожну допустиму сітку можна представити m -мірним вектором $a_{ij} = [a_{1j}, a_{2j}, \dots, a_{mj}]$, де a_{1j} – пропускна здатність першої дуги, a_{2j} – пропускна здатність другої дуги і т. д. Всі допустимі сітки можливо представити у вигляді матриці $[a_{ij}]$, яка містить m рядків. Позначимо через x_j коефіцієнт при стовпці a_j в матриці $[a_{ij}]$. Багатопродуктова задача про допустимість формулюється наступним чином [11]:

$$\begin{aligned} \text{максимізувати } \Theta &= \sum_j x_j \\ \text{при обмеженнях } \sum_j a_{ij} x_j + s_i &= b_i \quad (i = 1, 2, \dots, m) \\ x_j, s_i &\geq 0, \end{aligned} \quad (7)$$

де s_i – додаткові невідомі.

Якщо оптимальне значення $\Theta \geq 0$, це означає, що у вихідній сітці всі вимоги до багатопродуктового потоку виконуються. Якщо оптимальне значення $\Theta = 1$, то вихідна сітка є допустима. Рішення поставленої задачі здійснено симплекс-методом. Аналіз результатів рішення показав, що вихідна сітка є допустимою й задовольняє вимогам до сітки. Отже, пропускна здатність обладнання дільниці шихтоподачі забезпечує добову потребу доменних печей у шихтових матеріалах.

3. *Вузькі місця у виробничих потоках.* Одним із основних законів організації виробництва є закон пропорціональності, який у широкому значенні відображає необхідність визначеного співвідношення між частинами цілого, їх відповідність, співвідношення і залежність. При розробці виробничої програми може виявитися, що окремі виробництва або підрозділи (допоміжні,

обслуговуючі) відстають по продуктивності від основних або ведучих. В таких випадках розроблюються організаційно-технічні заходи по ліквідації диспропорцій продуктивності або пропускну здатності (вузьких місць).

В теорії організації розглядаються вузькі місця відносно виробничої програми і порівняльні вузькі місця. Вузьке місце відносно виробничої програми не дозволяє її виконати. Для її виконання необхідно або розширити вузьке місце, або зменшити виробничу програму. Таким вузьким місцям приділяється значна увага не тільки на виробництві, а і в теорії організації виробництва. Порівняльні вузькі місця до певного моменту не впливають не тільки на виконання виробничої програми, але і на планові показники роботи підприємства в цілому, і не викликають занепокоєння. Ліквідації порівняльних вузьких місць не приділяється належної уваги, так як на багатьох підприємствах склалися такі співвідношення виробничих потужностей і пропускну здатності обладнання, що ліквідація вузьких місць нерідко потребує реконструкції цехів або всього підприємства. Обидва види вузьких місць небажані у виробництві.

З розрахунком максимального випуску продукції пов'язана друга задача – визначення вузьких місць. Кожній задачі лінійного програмування відповідає друга, яка називається двоїста [2]. Задача пошуку вузьких місць в сітковій моделі вирішується у вигляді двоїстої задачі про максимальний потік. В роботі [9] розглядається поняття "розрізу" в сітці. Якщо розчленувати всі вершини сітки на дві незбіжні множини вершин таким чином, щоб джерело належало одній з них, а стік – другій, то розрізом сітки буде множина дуг, які виходять із вершин першої множини і входять в вершини другої множини. Додаванням величини пропускну здатності цих дуг визначається пропускна здатність розрізу. Мінімальний розріз – це розріз з найменшою для даної сітки пропускну здатністю, що відповідає вузькому місці у виробничих потоках.

В роботі [10] доказана теорема про рівність величини максимального потоку пропускну здатності мінімального розрізу в сітці.

Якщо рівнянням (1) віднести множник $\pi(i)$, а до нерівності (2) – множник $\gamma(i, j)$, то одержимо умови двоїстої задачі

$$-\pi(s) + \pi(t) \geq 1, \quad (8)$$

$$\pi(i) - \pi(j) + \gamma(i, j) \geq 0, \quad (9)$$

$$\gamma(i, j) \geq 0 \quad (10)$$

і треба знайти максимум форми

$$\sum b_{ij} \times \gamma(i, j) \quad (11)$$

при цих умовах.

Оптимальне рішення двоїстої задачі визначається наступними формулами:

$$\pi(i) = \begin{cases} 0 & \text{при } N_i \in X \\ 1 & \text{при } N_j \in \bar{X} \end{cases} \quad (12)$$

$$\gamma(i,j)=\begin{cases} 0 & \text{при } A_{ij} \in (X, \bar{X}) \\ 1 & \text{в інших випадках} \end{cases} \quad (13)$$

Рішення двоїстої задачі про максимальний потік дає можливість визначити вузькі місця у комбінованих виробничих потоках. В теорії організації виробництва відзначається, що в комбінованих потоках виробничий процес здійснюється:

- на наскрізних допоміжних дільницях-ступенях, які обслуговують всі основні агрегати;

- на вузлових ступенях, які обслуговують тільки декілька агрегатів;

- на локальних ступенях, які обслуговують один основний агрегат.

Автором в роботі [9] запропонована класифікація вузьких місць у відповідності з класифікацією ступенів виробничих потоків:

- наскрізні, що відповідають наскрізній ступені;

- вузлові, що відповідають вузловій ступені;

- локальні, що відповідають локальній ступені.

В комбінованих виробничих потоках еквівалентним терміном для вузького місця є поняття мінімального розрізу сітки. В роботі [9] показано, що вузьке місце відповідає не який-небудь окремій одиниці обладнання, як в простій формі потоку, а вузьким місцям може бути декілька процесів, тобто вузьке місце розчленовується в просторі і часі.

Висновки. Запропоновано методи вирішення ряду важливих задач організації виробництва і виробничого менеджменту по удосконаленню обґрунтування виробничої програми: а) визначення максимального випуску продукції (виробничої потужності) виробничим підрозділом при наявних рівнях продуктивності основних агрегатів і пропускної здатності обладнання допоміжних і обслуговуючих дільниць, для чого використана задача про максимальний потік у сітці; б) знаходження вузьких місць у комбінованих виробничих потоках, з цією метою використана двоїста задача про максимальний потік у сітці; в) перевірка забезпеченості основних агрегатів сировиною та матеріалами, для чого використана математична модель задачі про багатопродуктовий потік у сітці. Для практичної реалізації цих задач побудована сіткова модель виробничих потоків в доменному цеху, а також сіткова модель виробничих потоків дільниці шихтоподачі в доменні печі.

Вирішення цих задач дозволяє оптимізувати виробничу програму, знайти вузькі місця у комбінованих виробничих потоках, перевірити забезпеченість основних агрегатів сировиною і матеріалами для виконання виробничої програми.

Бібліографічні посилання:

1. Берж К. Теория графов и её применение [текст]: К.Берж. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, – 1965. – 410 с.
2. Данциг Дж. Линейное программирование, его применение и обобщение [текст]: Пер. с англ. / Г.А. Андрианова. – М.: Прогресс, 1966. – 600 с.
3. Економіка підприємства [текст]: Підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. – 2-ге вид. О.М. Дудченко, Р.М. Шамота та ін. – Суми: ДВ НЗ "УАБС НБУ", 2014. – 345 с.

4. Економіка та фінанси підприємства [текст]: Підручник / Й.М. Петрович, Л.М. Прокопишин – Рашкевич. – Львів, 2014. – 408 с.
5. Економіко-математичне моделювання [текст]: Навч. посібн. За ред. О.Т. Івашука. – Тернопіль ТНЕУ: "Економічна думка", 2008. – 704 с.
6. Канторович Л.В. Оптимальные решения в экономике [текст]: /Л.В. Канторович, А.Б. Горстов. М.: Наука, 1972. – 335 с.
7. Петрович Й.М. Організація виробництва [текст]: Підручник / Й.М. Петрович, Г.М. Захарчин, - Львів: Магнолія плюс, 2006. – 400 с.
8. Производственный менеджмент [текст]: Учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, А.В. Бандурин, Г.Я. Горбовцев и др. Под ред. С.Д. Ильенковой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 528 с. ISBN-5-238-00101-0.
9. Степанова О.В. Моделювання виробничих потоків [текст]: / О.В. Степанова // Менеджмент, маркетинг та інтелектуальний капітал в глобальному економічному просторі: [Монографія під наук. ред. П.Г. Перерви, О.І. Савченко, В.А. Товажнянського]. – Х.: "Цифрова друкарня №1", 2012. – 700 с. [с. 534 - 551]. ISBN 978-617-7017-73-7/
10. Форд А.Р. Поток в сетях [текст]: А.Р.Форд, Д.Р. Фалкерсон: пер. с англ. – Мир. – 1966. – 276 с.
11. Ху Т. Целочисленное программирование и потоки в сетях [текст]: пер. с англ. – М.: Мир. – 1974. – 520 с.

References:

1. Berzh K. Teoriya grafov i eYo primeneniye [tekst]: K.Berzh. – M.: Izd-vo inostr. lit-ryi, - 1965. – 410 s.
2. Dantsig Dzh. Lineynoye programmirovaniye, ego primeneniye i obobscheniye [tekst]: Per. s ang. / G.A.Andrianova. – M.: Progress, 1966. – 600 s.
3. Ekonomika pidpriemstva [tekst]: Pidruchnik / Za red. S.F.Pokropivnogo. – 2-ge vid. O.M.Dudchenko, R.M.Shamota ta Insh. – Sumi: DV NZ "UABS NBU", 2014. – 345 s.
4. Ekonomika ta finansy pidpriemstva [tekst]: Pidruchnik / Y.M.Petrovich, L.M.Prokopishin – Rashkevich. – LvIv, 2014. – 408 s.
5. Ekonomiko-matematichne modelyuvannya [tekst]: Navch. posIbn. Za red. O.T.Ivaschuka. – Ternopil TNEU: "EkonomIchna dumka", 2008. – 704 s.
6. Kantorovich L.V. Optimalnyie resheniya v ekonomike [tekst]: /L.V.Kantorovich, A.B.Gorstov. M.: Nauka, 1972. – 335 s.
7. Petrovich Y.M. OrganIzatsIya virobnitstva [tekst]: Pidruchnik / Y.M.Petrovich, G.M.Zaharchin, - LvIv: MagnolIya plyus, 2006. – 400 s.
8. Proizvodstvennyiy menedzhment [tekst]: Uchebnyk dlya vuzov / S.D.Ilenkova, A.V.Bandurin, G.Ya.Gorbovtsev i dr. Pod red. S.D.Ilenkovoy. – M.: YuNITI-DANA, 2001. – 528 s. ISBN-5-238-00101-0.
9. Stepanova O.V. Modelyuvannya virobnichih potokIv [tekst]: / O.V.Stepanova // Menedzhment, marketing ta Intelektualny kapItal v globalnomu ekonomIchnomu prostori: [MonografIya pId nauk. red. P.G.Perervi, O.I.Savchenko, V.A.Tovazhnyanskogo]. – H.: "Tsifrova drukarnya #1", 2012. – 700 s. [s. 534 - 551]. ISBN 978-617-7017-73-7/
10. Ford A.R. Potoki v setyah [tekst]: A.R.Ford, D.R.Falkerson: per. s angl. – Mir. – 1966. – 276 s.
11. Hu T. Tselochislennoye programmirovaniye i potoki v setyah [tekst]: per. s angl. – M.: Mir. – 1974. – 520 s.

УДК 657

JEL Classification: O 03

Чернявська М.К.

аспірант,

Київський національний торговельно-економічний університет

Чернявская М.К.

аспирант,

Киевский национальный торгово-экономический университет

Cherniavska M.K.

Graduate student,

Kyiv National University of Trade and Economics

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ АНАЛИЗА И КОНТРОЛЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВЫХ КОМПАНИЙ

ACCOUNTING AND INFORMATION PROVIDING OF ANALYSIS AND CONTROL OF INNOVATIVE ACTIVITY OF TRADE ENTERPRISES

У статті досліджено основні недоліки обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельних підприємств. Визначено основні аспекти концепції системи обліково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності. Окреслено специфічні методи, якими оперує обліково-інформаційна система підприємства, на відміну від суто бухгалтерської інформації. Запропоновано облікові моделі, у яких відображалися б витрати на створення та впровадження інновацій.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, обліково-інформаційне забезпечення, аналіз і контроль інноваційної діяльності, управління інноваційною діяльністю, концепція.

В статье исследованы основные недостатки учетно-информационного обеспечения анализа и контроля инновационной деятельности торговых предприятий. Определены основные аспекты концепции системы учетно-информационного обеспечения инновационной деятельности. Определены специфические методы, которыми оперирует учетно-информационная система предприятия, в отличие от чисто бухгалтерской информации. Предложено учетные модели, в которых отражались бы затраты на создание и внедрение инноваций.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, учетно-информационное обеспечение, анализ и контроль инновационной деятельности, управление инновационной деятельностью, концепция.

The article investigates the main shortcomings of an accounting and information providing of analysis and control of innovative activity of trading enterprises. The main aspects of the system's concept of an accounting and information providing of innovative activity have been determined. The specific methods used by an accounting and information system of the enterprise unlike purely accounting information are outlined. The accounting models which would reflect the costs for creating and implementing of innovations are offered.

Key words: innovations, innovative activity, accounting and information providing, analysis and control of innovative activity, management of innovative activity, conception.

Постановка проблеми. Інноваційний напрям розвитку є необхідною умовою діяльності будь-якого торговельного підприємства. Без інновацій, пов'язаних з розробленням нових видів послуг, впровадженням сучасних технологій, модернізацією та переоснащенням збутової діяльності, підприємницька діяльність не може розвиватися. Особливо це актуально в умовах сучасних глобальних перетворень, інтеграції вітчизняної економіки у світові економічні відносини, за умови значного обмеження природних та енергетичних ресурсів.

Сучасні підприємства вже не мають можливості розвиватися шляхом спроб і помилок, бо конкурентоспроможність підприємства досягається шляхом їх готовності до інноваційних змін завдяки добре організованій системі аналізу та контролю. Для ефективної організації системи аналізу та контролю потрібно мати достовірну і неупереджену інформацію про інноваційні процеси на підприємстві. Інноваційна діяльність підприємства є багатогранною і вимагає широкого спектра планової, прогнозної, звітної, аналітичної та інших видів інформації [1, 330].

Одним із основних недоліків обліково-інформаційного забезпечення є те, що не існує єдиної системи облікових реєстрів і бухгалтерських рахунків для відображення доходів, витрат та результатів інноваційної діяльності. Наявні облікові моделі не адекватні розмаїттю інноваційних процесів і не дають достатньо достовірних даних для проведення аналізу та контролю у сфері інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств висвітлювалися у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як І. Ансофф, П.Й. Атамас, Л.О. Волощук, В.В. Гик, М.І. Диба, Д.М. Дідух, О.В. Кантаєва, Я.Д. Крупка, Л.Ю. Курбетдінова, М.С. Пушкар, М.В. Рета та інші. Окремо розглядалися питання обліку та аналізу інноваційних процесів в роботах О. Бородкіна, В. Ткача, А. Пустовіта, Є.Н. Мниха, Ю.С. Цал-Цалко, М.Г. Чумаченка та ін. Проте питання взаємодії усіх підсистем управління підприємства, зокрема систем аналізу, контролю та створення відповідної системи їх обліково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження. Головною метою роботи є дослідження теоретичних засад та визначенні передумов подальшого розвитку та вдосконалення системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу і контролю інноваційної діяльності торговельних підприємств.

Основні результати дослідження. Для ефективного проведення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельних підприємств потрібне відповідне обліково-інформаційне забезпечення (рис 1).

Нерозвиненість статистичної звітності щодо інноваційної діяльності ускладнює використання існуючих методів оцінки і спричиняє необхідність їх удосконалення. Серед основних форм звітності (джерел інформації), які подають до статистичних органів управління суб'єкти господарювання та

аналіз яких дає можливість зробити висновок про рівень інноваційної активності підприємств виділяють:

- № 3-наука «Звіт про виконання науково-технічних робіт» (до 2005р. включно – форми № 1-наука «Звіт про виконання наукових та науково-технічних робіт» і № 3-наука «Показники наукової та науково-технічної діяльності»);

- № 1-інновація «Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства» (дані до 2002 року включно – за формою 12-нтз «Звіт про впровадження інновацій» та до 2005 року включно – за формою 2-пром (інновація) «Звіт про інноваційну активність підприємства»);

- № 1-технологія «Звіт про створення та використання передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності».

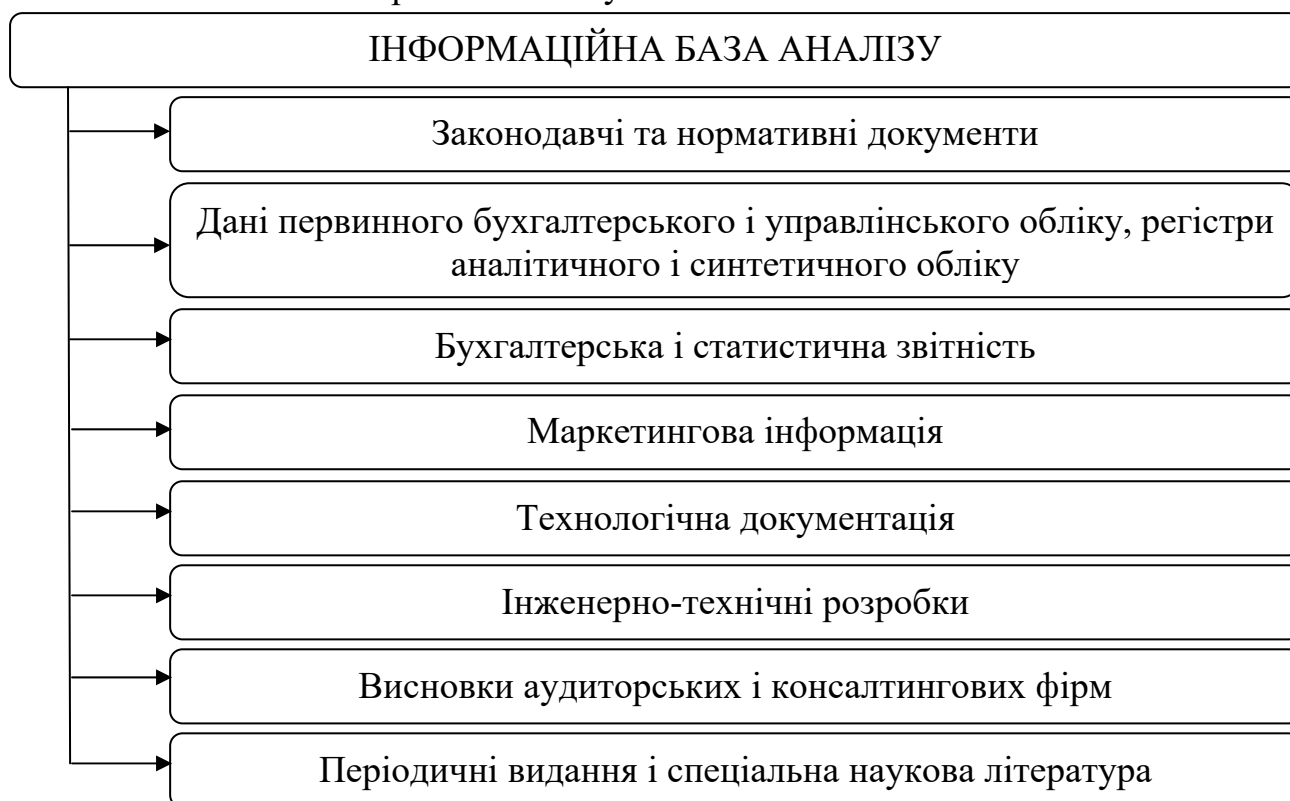


Рис. 1. Обліково-інформаційне забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельних підприємств [5]

Протягом останніх років спостерігається тенденція до скорочення кількості форм звітності, що подають до статистичних органів управління. В результаті чого всебічно досліджують інноваційну діяльність тільки промислових підприємств. Щодо торговельних, то джерелами інформації для аналізу інноваційної діяльності виступають дані спеціального обстеження інноваційної діяльності в економіці країни в цілому (за міжнародною методологією), яке проводиться один раз на два роки та ф.№1-підприємництво «Структурне обстеження підприємства».

Аналіз даних спеціального обстеження дає змогу виявити тільки загальну тенденцію розвитку інноваційної діяльності торговельних підприємств, проте вищезазначених джерел недостатньо для здійснення її поглибленого,

ефективного аналізу та розроблення методики проведення дослідження [5].

На сьогоднішній день, основною системою, яка формує інформаційне середовище господарюючого суб'єкта, є бухгалтерський облік, проте бухгалтерська інформація носить ретроспективний характер і призначена для задоволення інформаційних потреб про загальний фінансовий стан господарюючого суб'єкта. Крім того, бухгалтерський облік ґрунтується на формалізованих показниках, що обмежує його інформаційні можливості щодо якісної характеристики діяльності підприємства та визначення впливу факторів зовнішнього середовища, внаслідок чого на основі бухгалтерської інформації не можливе вимірювання рівня конкурентоспроможності та потенціалу підприємства. Проте, напрямок сучасного підприємства до інтеграції у світове товариство призводить до необхідності формувати облікову інформацію підвищеної якості та корисності. Зміщення ролі обліку у бік питання формування та контролю процесу реалізації стратегії потребує фундаментальних змін в методології обліку та розширення його функцій, які мають включати у себе елементи та специфічні методи стратегічного обліку [6].

Обліково-інформаційне забезпечення формується поетапно, спираючись на аналіз інформації про ключові бізнес-процеси, забезпечуючи таким чином комунікацію та координацію між усіма складовими системи управління підприємства, доповнюючи та розширюючи її можливості [2, 57].

На відміну від існуючого фрагментарного обліково-інформаційного забезпечення, яке притаманне сучасному розвитку облікових процесів на підприємстві, обліково – інформаційне забезпечення інноваційно спрямованих підприємств має реалізувати відповідну систему моніторингу стратегічного розвитку підприємства.

Тому, на наш погляд, інформаційні системи бухгалтерського, фінансового, податкового, управлінського обліку мають створити підґрунтя для формування цілісного обліково-інформаційного забезпечення діяльності підприємства та, зокрема, інноваційної діяльності.

Результатом функціонування цілісного обліково-інформаційного забезпечення має бути формування низки інформаційних показників завдяки яким можливо буде виявляти конкурентні позиції підприємства та приймати рішення щодо подальшого розвитку підприємства. На відміну від суто бухгалтерської інформації обліково-інформаційна система підприємства оперує таким набором специфічних методів, як: методи моніторингу конкурентної позиції (аналіз трендів за певними параметрами), динаміки вартості підприємства, методи стратегічного ціноутворення та калькулювання, методи стратегічного позиціонування, методи планування та гнучкого бюджетування, система збалансованих показників (BSC), методи стратегічного та системного аналізу, моделі доданої вартості (EVA), індикатори для відстеження необхідності зміни стратегії, формування сигнальних індикаторів для виявлення проблем та інші [9].

Раціональним для ведення обліково-аналітичної роботи є класифікація інновацій торговельного підприємства.

Класифікація інноваційного процесу за сферами діяльності підприємства,

в яких безпосередньо ведеться господарська діяльність, і не лише інноваційна, є поштовхом до використання матричної моделі в побудові не тільки проектної, але й такої організаційної структури управління, яка стабільно діє [7].

Обґрунтованим вбачається підхід, коли: здійснюється необхідна і достатня децентралізація персоналу з планування та обліку; він уводиться до організаційних структур кожної на цьому нижньому рівні сфери діяльності – відділів капітального інвестування, постачання, та ін. і виконує всі функції управління, взаємодіючи з оперативним персоналом, який безпосередньо веде господарську діяльність у відповідній сфері; у кожній сфері підприємства створюються передумови організації повного управлінського циклу за схемою: аналіз наступного періоду – облік фактичних результатів і стану ресурсів – контроль відхилень – регулювання, в тому числі стимулювання – аналіз як завершальна стадія поточного і початкова стадія наступного циклів управління; координація дій структур нижнього рівня, узагальнення планової, облікової, аналітичної інформації, здійснення процедур цілепокладання, підтримання зв'язків із зовнішнім оточенням, тобто налагодження і збереження системної цілісності підприємства та його інформаційних потоків – усі ці завдання вирішуються на наступному, верхньому рівні у функціональному блоці системи управління [4].

Розмаїття інноваційних процесів визначає необхідність побудови адекватних облікових моделей, у яких відображалися б витрати на створення та впровадження інноваційного продукту, його оприбуткування, визначення чи створення і використання джерел покриття витрат. Ними можуть бути облікові моделі створення:

- нових підприємств і цехів із сучасним рівнем техніки, технології, організації та управління;
- нематеріальних активів;
- принципово нових зразків продукції та їх модифікацій;
- нових або більш досконаліх систем організації управління;
- інформації про некапітальні поточні витрати інноваційного характеру, що виникають в основних сферах діяльності;
- інформації про витрати і доходи сумісної інноваційної діяльності підприємства та його вітчизняних чи зарубіжних партнерів.

Обґрунтовано підхід, у межах якого проектування нового об'єкту інноваційної діяльності, в тому числі розробка технічної документації передбачає створення методики бухгалтерського обліку, а відтак і моделі витрат на його впровадження, котрі слід розглядати в значенні окремого інноваційного продукту з можливостями його продажу.

Слід зазначити, що система обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності та інноваційного розвитку досі окремо не розглядалася, незважаючи на безперечну актуальність забезпечення ефективності прийняття рішень саме у цій сфері. У сучасних умовах, коли розвиток підприємства є інноваційним, формування системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю розвитку підприємства

повинно враховувати вимоги аналізу та контролю інноваційної діяльності, специфіку цих процесів та пов'язаної з ними обліково-аналітичної інформації.



Рис. 2. Концепція системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельного підприємства

Таким чином, система обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності підприємства складає єдність систем обліку, аналізу та контролю, які взаємодіють через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття рішень у системі управління інноваційною діяльністю [8, 249].

У результаті дослідження можна визначити основні аспекти концепції системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельного підприємства (рис. 2).

Кожна із складових містить відповідні блоки: «методика»; «організаційна структура та управлінські процедури»; «технології». Усі елементи системи поєднані через інформаційне забезпечення, що уможливорює формування та рух інформаційних потоків між ними за допомогою сукупності засобів пошуку, отримання, збереження, накопичення, передачі та обробки інформації.

Специфіка аналізу та контролю інноваційної діяльності має виявлятися у всіх складових системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності підприємства: у підсистемі обліку та контролю – через формування обліково-звітної інформації, що максимально достовірно віддзеркалює інноваційні та інвестиційні процеси в різних аналітичних аспектах; у підсистемі аналізу – через формування аналітичного інструментарію оцінки стану, тенденцій розвитку та ефективності інноваційних та інвестиційних процесів а також якісних інноваційно-інвестиційних характеристик підприємства: інноваційного потенціалу, інноваційного іміджу, інвестиційної привабливості тощо [3, 224].

Вирішення завдань системи обліково-інформаційного забезпечення аналізу та контролю інноваційної діяльності торговельного підприємства потребує розв'язання методичних проблем як у методології обліку щодо об'єктивного відображення результатів інноваційно-інвестиційних процесів, які ускладнюють аналіз та управління цими процесами не тільки на рівні підприємств, але й на мезо- та макрорівні, так і у методології економічного аналізу, де досі не є остаточно сформованим аналітичний інструментарій оцінки інноваційно-інвестиційних процесів та інноваційного розвитку підприємств [5].

Висновки та пропозиції. Придбання та запровадження нових інноваційних продуктів, програм вимагає широкого та розгалуженого обліково-інформаційного забезпечення з використанням складних і багатоваріантних облікових процедур. Адже від стану обліково – інформаційного забезпечення інноваційної діяльності залежить ефективність системи аналізу та контролю, а також конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Усе це вимагає розроблення спеціальних методик обліку, формування обліково-аналітичної інформації, які б враховували особливості кожного варіанта, були придатними для аналізу та контролю інноваційної діяльності підприємства.

Бібліографічні посилання:

1. Волощук Л. О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства [Текст] / Л. О. Волощук // Праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 2(36). – С. 329-334.
2. Гик В.В. Інформаційне забезпечення обліку витрати на інновації / В.В. Гик // Облік, аналіз та аудит в системі управління підприємницькою діяльністю: Всеукраїнська наук.-практ. конф. – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2012. – С. 56-59.
3. Диба М.І., Гик В.В. Формування облікової інформації для управління витратами на інновації / М. І. Диба // Економіка: реалії часу. – 2015. – №4 (20). – С. 223-227.

4. Дідух Д. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційною діяльністю підприємства: дис. Кандидата економічних наук: 08.00.09 / Дідух Дмитро Миколайович. – К., 2015. – 202 с.
5. Кантаєва О.В. Бухгалтерський облік та аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація та методологія: дис. Доктора економічних наук: 08.00.09 / Кантаєва Ольга Володимирівна. – Ж., 2011. – 330 с.
6. Крупка Я.Д. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Я.Д. Крупка // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». – Режим доступу : <http://library.lp.edu.ua>.
7. Курбетдінова Л.Ю. Облік і аналіз інноваційної діяльності в підприємствах харчової промисловості: дис. Кандидата економічних наук: 08.00.09 / Курбетдінова Ліля Юсуфівна. – Х., 2012.
8. Ліба Н. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності / Н. Ліба // Економічний аналіз. – 2012. – Вип.11. Частина 4. – С. 248-251.
9. Рета М.В. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / М.В. Рета // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

References:

1. Voloshchuk L. O. Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstva [Tekst] / L. O. Voloshchuk // Pratsi Odes'koho politekhnichnoho universytetu. – 2011. – Vyp. 2(36). – S. 329-334.
2. Hyk V.V. Informatsiyne zabezpechennya obliku vytraty na innovatsiyi / V.V. Hyk // Oblik, analiz ta audyt v systemi upravlinnya pidpryyemnyts'koyu diyal'nisty: Vseukrayins'ka nauk.-prakt. konf. – Simferopol': VD «ARIAL», 2012. – S. 56-59.
3. Dyba M.I., Hyk V.V. Formuvannya oblikovoyi informatsiyi dlya upravlinnya vytratamy na innovatsiyi / M. I. Dyba // Ekonomika: realiyi chasu. – 2015. – №4 (20). – S. 223-227.
4. Didukh D. M. Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya innovatsiynoyu diyal'nisty pidpryyemstva: dys. Kandydata ekonomichnykh nauk: 08.00.09 / Didukh Dmytro Mykolayovych. – K., 2015. – 202 s.
5. Kantayeva O.V. Bukhhalters'kyu oblik ta analiz innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv: orhanizatsiya ta metodolohiya: dys. Doktora ekonomichnykh nauk: 08.00.09 / Kantayeva Ol'ha Volodymyrivna. – ZH., 2011. – 330 s.
6. Krupka YA.D. Oblikovo-analitychne zabezpechennya innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva [Elektronnyy resurs] / YA.D. Krupka // Elektronnyy naukovyy arkhiv Naukovo-tekhnichnoyi biblioteki Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». – Rezhym dostupu : <http://library.lp.edu.ua>.
7. Kurbetdinova L.YU. Oblik i analiz innovatsiynoyi diyal'nosti v pidpryyemstvakh kharchovoyi promyslovosti: dys. Kandydata ekonomichnykh nauk: 08.00.09 / Kurbetdinova Lilya Yusufivna. – KH., 2012.
8. Liba N. Oblikovo-analitychne zabezpechennya innovatsiynoyi diyal'nosti / N. Liba // Ekonomichnyy analiz. – 2012. – Vyp.11. Chastyna 4. – S. 248-251.
9. Reta M.V. Oblikovo-analitychne zabezpechennya innovatsiynoho rozvytku pidpryyemstva [Elektronnyy resurs] / M.V. Reta // Natsional'na biblioteka Ukrayiny imeni V.I. Vernads'koho. – Rezhym dostupu : <http://www.nbu.gov.ua>.

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
Економіка і Фінанси**

**SCIENTIFIC JOURNAL
Economics and Finance**

№ 8 2017

**Журнал включено до
Російського індексу наукового цитування (РИНЦ)
Index Copernicus International
Ulrich's Periodicals Directory**

Матеріали публікуються українською, російською й англійською мовами

Засновник і видавець: Дробязко Світлана Ігорівна

E-mail: ecofin.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://ecofin.at.ua>

Поштова адреса: 49000, м. Дніпропетровськ, а/с 5720

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 20225-1025-Р

Віддруковано: ФОП Дробязко С. І.

49000, м. Дніпропетровськ, а/с 5720.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру

Серія ДП № 166-р від 19.11.2013 р.

Формат 60/84/8 Підписано до друку: 19.10.17 р. Наклад 150 прим.

**Научный журнал «ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ» (Украина)
приглашают принять участие в Международных научно-практических конференциях:**

Название конференции	Дата проведения	Последний срок подачи материалов	Срок выхода из печати эл.версии сборника
Научные исследования: тенденции и перспективы, Mexico City, Mexico	28 апреля 2017	27 апреля 2017	15 мая 2017
Актуальные вопросы современной науки, Valencia, Venezuela	26 мая 2017	25 мая 2017	15 июня 2017
Приоритетные научные направления, Plovdiv, Bulgaria	30 июня 2017	29 июня 2017	15 июля 2017
Проблемы и перспективы развития научной мысли, Pretoria, South Africa	28 июля 2017	27 июля 2017	15 августа 2017
Перспективы научных исследований, Dublin, Ireland	25 августа 2017	24 августа 2017	15 сентября 2017
Наука и практика: инновационный подход, Paris, France	29 сентября 2017	28 сентября 2017	15 октября 2017
Мировое научное пространство, Coventry, United Kingdom	27 октября 2017	26 октября 2017	15 ноября 2017
Наука и общество, Roma, Italy	24 ноября 2017	23 ноября 2017	15 декабря 2017
Наука и образование, Nürnberg, Deutschland	25 декабря 2017	24 декабря 2017	15 января 2017

Тематические направления конференций:

- Секция 1.** Экономика и управление национальным хозяйством.
- Секция 2.** Международная экономика.
- Секция 3.** Экономика и управление предприятием.
- Секция 4.** Развитие производительных сил и региональная экономика.
- Секция 5.** Деньги, финансы и кредит.
- Секция 6.** Бухгалтерский учет, анализ и аудит.
- Секция 7.** Налогообложение и бюджетная система.
- Секция 8.** Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности.
- Секция 9.** Математические методы в экономике.
- Секция 10.** Государственное управление, самоуправление и государственная служба.
- Секция 11.** Право.
- Секция 12.** Экономика туризма.
- Секция 13.** Менеджмент.
- Секция 14.** Маркетинг.
- Секция 15.** Психология, педагогика и образование.

Форма участия в конференции – заочная (дистанционная).

Рабочие языки конференции: английский, русский, немецкий, французский, украинский и др.

Материалы конференции будут опубликованы в форме **сборника научных статей** и разосланы авторам, а так же доступны в электронном виде на сайте <http://conf.at.ua>

Координатор конференции:

кандидат экон. наук, доцент Дробязко Светлана Игоревна

Viber, моб. тел. +38 (068) 851-75-52

Skype: svetlana16471

E-mail: conf.at.ua@gmail.com

Сайт конференции: <http://conf.at.ua>

График публикации коллективных научных монографий на 2017 год

<i>Название конференции, исходные данные издательства</i>	<i>Срок предоставления материалов</i>	<i>Срок выхода эл. версии</i>
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Внешнеэкономическая деятельность: проблемы и перспективы. Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China	28 Сентября 2017	Октябрь 2017
Инвестиции и инновационное развитие: теория и практика. SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland	28 Сентября 2017	Октябрь 2017
Проблемы и перспективы развития финансовой системы. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna	28 Октября 2017	Ноябрь 2017
Управление экономическими системами. Verlag SWG imex GmbH Nürnberg, Deutschland	28 Октября 2017	Ноябрь 2017
Налоговая система: социально-экономический аспект. FIDELITE EDITIONS, Namur, Belgique	28 Ноября 2017	Декабрь 2017
Модели управления в рыночной экономике. AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland	28 Ноября 2017	Декабрь 2017
Социально-экономическое развитие регионов. Academic Publishing House of the Agricultural University Plovdiv, Bulgaria	28 Декабря 2017	Январь 2018
Экономика природопользования. Editorial Arane, S.A. de C.V., Mexico City, Mexico	28 Декабря 2017	Январь 2018
ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ		
Педагогика высшей школы: методология и практика. Edizioni Magi, Roma, Italy	28 Сентября 2017	Октябрь 2017
Дополнительное образование: проблемы, поиски, решения. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal	28 Октября 2017	Ноябрь 2017
Проблемы и тенденции развития школьного образования. Editorial Arane, S.A. de C.V., Mexico City, Mexico	28 Ноября 2017	Декабрь 2017
Вопросы педагогической и коррекционной психологии. Thorpe Bowker. Melbourne. Australia	28 Декабря 2017	Январь 2018
ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ		
Право и Интернет. Anchor Press Ltd, Nelson, New Zealand	28 Сентября 2017	Октябрь 2017
Уголовное право, криминалистика и криминология: теоретические и практические аспекты. FIDELITE EDITIONS, Namur, Belgique	28 Октября 2017	Ноябрь 2017
Нотариальное право: теория и практика. Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China	28 Ноября 2017	Декабрь 2017
Полиция как институт общества. Editorial Arane, S.A. de C.V., Mexico City, Mexico	28 Декабря 2017	Январь 2018

Авторам выдаются справки об участии в разработке научных хозрасчетных тем:

- 1) Формирование механизма эффективного регулирования и управления экономической деятельностью предприятий (№ государственной регистрации 0113U007514).
- 2) Теория и практика управленческого и бухгалтерского учета, анализа и аудита деятельности субъектов хозяйствования (№ государственной регистрации 0113U007515).
- 3) Разработка концепции обеспечения экономической безопасности в условиях глобализации мировой экономики (№ государственной регистрации 0113U007516).
- 4) Проблемы социально-экономического развития предпринимательства (№ государственной регистрации 0114U006191).
- 5) Формирование и совершенствование механизма устойчивого развития экономических систем (№ государственной регистрации 0114U006192).
- 6) Повышение эффективности управления предприятиями различных организационно-правовых форм в условиях финансово-экономической нестабильности» (№ гос. регистрации 0114U006193).
- 7) Социально-экономические проблемы менеджмента (№ гос. регистрации 0114U006189).
- 8) Проблемы занятости и регулирования трудовых отношений в отраслях экономики (№ гос. регистрации 0114U006190).
- 9) Методологические и практические основы экономики природопользования» (№ гос. регистрации 0114U006194).

Научный журнал «ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ» (Украина)

приглашает принять участие в

Международном еминаре-стажировке:

«Наука и образование: европейский опыт»

European academy of sciences (Coventry, United Kingdom)

Целевая группа: профессорско-преподавательский состав, руководители высших учебных заведений, аспиранты, докторанты, магистранты, представители органов государственного и местного самоуправления, общественных организаций, предприятий, финансовых и других учреждений, все заинтересованные лица.

Форма участия - заочная (дистанционная).

Программа Международного семинара-стажировки:

Публикация статьи в сборнике статей или научном журнале	36 ч	72 ч	108 ч
Стоимость, ЕВРО *	100	150	200

** Эквивалент в гривне или российских рублях по коммерческому курсу на дату оплаты.*

Платежные реквизиты для оплаты организационного взноса высылаются участникам дополнительно.

В стоимость участия входят следующие расходы: публикация статьи в сборнике научных статей или научном журнале, получение сертификата международного образца о прохождении программы повышения квалификации, стоимость рассылки сборника статей (научного журнала) и сертификата международного образца о прохождении программы повышения квалификации заказным письмом.

Рабочие языки публикации статей: английский, русский, польский, немецкий, французский, украинский и др.

Контактная информация:

кандидат экон. наук, доцент Дробязко Светлана Игоревна

моб. тел. +38 (068) 851-75-52 (Viber)

Skype: svetlana16471

E-mail: conf.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://conf.at.ua>

Редакция научного журнала "ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ" приглашает к сотрудничеству в рамках опубликования научных статей докторов и кандидатов наук, молодых ученых, докторантов, аспирантов, соискателей, адъюнктов, магистрантов, студентов, молодых специалистов, преподавателей, научных работников, практиков.

ISSN 2311-3413

Журнал включен в международные наукометрические базы:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)

Index Copernicus International (импакт-фактор ICV 5,35 из 9)

Ulrich's Periodicals Directory

Полные тексты статей представлены в Научной электронной библиотеке [eLIBRARY.RU](http://elibrary.ru)

Периодичность - 1 раз в месяц

Язык издания: украинский, русский, английский.

Прием статей – до 28 числа каждого месяца.

К публикации принимаются статьи, оформленные в соответствии со следующими требованиями:

1. Объем статьи – 10-25 страниц, включая иллюстрации, таблицы, графики, список литературы.

- поля верхнее и нижнее, левое и правое – 2,0 см.
- межстрочный интервал – 1,5
- шрифт «Times New Roman» – 14
- абзацный отступ – 1,25 см (не допускается создание отступа с помощью клавиши Tab и знаков пропуска);

- текст выравнивается по ширине;
- ориентация – книжная, без переносов, без постраничных сносок.

2. Ссылки на источники необходимо делать по тексту в квадратных скобках с указанием номеров страниц в соответствии источником. Например: [2] или [5, с. 131].

3. Список литературы приводится в конце статьи в алфавитном порядке.

4. Рисунки, таблицы и графики должны иметь названия, а в случае если их в статье несколько, то и нумерацию.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

. Общие требования: основной текст статьи должен содержать такие обязательные элементы:

- постановка проблемы;
- анализ последних исследований и публикаций;
- выделение нерешенных ранее частей общей проблемы;
- цель статьи (постановка задачи);
- изложение основного материала исследования;
- выводы.

2. Рисунки и таблицы необходимо подавать в статье непосредственно после текста, где они упоминаются впервые, или на следующей странице. Все элементы рисунка должны быть сгруппированы.

3. Формулы в статьях должны быть набраны с помощью редактора формул (внутренний редактор формул в редакторе Microsoft Word for Windows).

4. Статья должна содержать названия статьи, аннотации и ключевые слова на украинском, русском и английском языках, объем аннотации от 50 до 120 слов, количество ключевых слов - минимум 5 слов.

Статья должна содержать следующие структурные элементы:

- индекс УДК (в верхнем левом углу страницы);
- индекс [JEL Classification \(Journal of Economic Literature\)](http://www.jelclassification.com);

- фамилия и инициалы автора (-ов), ученая степень, ученое звание и название статьи на трех языках - украинском, русском, английском (не более 3-х авторов), для **зарубежных авторов** - только на русском и английском языках;

- аннотация на трех языках - украинском, русском, английском, для **зарубежных авторов** - только на русском и английском языках;

- ключевые слова на трех языках - украинском, русском, английском, для **зарубежных авторов** - только на русском и английском языках;

- текст статьи;
- список литературы;
- список литературы на английском языке (транслитерация).

Контактная информация:

кандидат экон. наук, доцент Дробязко Светлана Игоревна

моб. тел. +38 (068) 851-75-52 (Viber)

Skype: svetlana16471

Е-mail: ecofin.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://ecofin.at.ua>

Надемся на дальнейшее сотрудничество.